శివలీలము

(శ్రీమాన్ శ్రీపాద కృష్ణకోల్హాట్కరం గారి మహారాష్ట్ర నాటకమునకు తెనుగు)

అనువాదకుడు:

మాచిరాజు దుర్గశంకరామాత్యుడు

పరిష్కర్త:

శ్రీపాద కామేశ్వరరావు

మొదటి కూర్పు:

ప్రకాశకుడు:

చెఱుకువాడ వేంకటరామయ్య

అభినవాంధ్ర గ్రంథమాలా కార్యాలయము

రాజమండ్రి

సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్, రాజమహేంద్రవరము

జూలై 1926

సర్వస్వామ్యసంకలితము] [వెల ఒకరూపాయి.

శ్రీమాన్ మాచిరాజు దుర్గాశంకరామాత్యుడు

Block by M. R. Deoskar, Nagpur

D S Press Nagpur.

—ఉపోద్ఘాతము—

మన దేశభాషలలో నాటకవాఙ్మయమున నతికెక్కినది మహారాష్ట్రమొకటి. ఆనాటకములు బొంబాయి రాజధానియందు, నిజాము రాష్ట్రమందు, మధ్యపరగణాలయందున్నూ, జనప్రియత్వమును బడయుచున్నవని విని మామిత్రులు నాగపురవాసులునగు శ్రీమాన్ మాచిరాజు దుర్గాశంకరమహాశయులను వాటిలో మేలైన నాటకములు కొన్ని తెనిగించి మా గ్రంథమాల కొసంగుడని ప్రార్థింప, వారు విఖ్యాతన్యాయవాదులు నాటకకవులునగు శ్రీమాన్ శ్రీపాద కృష్ణకోల్హాట్కర్ (బి.ఏ., ఎల్.ఎల్.బి.,) గారి నాటకముల ననువదించి పంపిరి. అందలి భాషను మేము కొద్దిగా పరిష్కరించి ప్రచురించితిమి.

విఖ్యాతమగు మహారాష్ట్రవంశమున జన్మించి ఆంధ్రదేశమున ముప్పది సంవత్సరములు ఉపాధ్యాయులై వన్నెమీరి తుదకీయూరనే దేహము చాలించిన మా దేశికోత్తములు కీర్తిశేషులగు [illegible]గట్ వెంకాజీ సుబ్బారావు (తంజావూరి సుబ్బారావుపంతులు) బి. ఏ., గారికీకృతిని సమర్పించుకుంటున్నాము.

కోరిన వెంటనే వారి నాటకములు తర్జుమా చేయుటకు మా కనుమతి నొసగినందుకు కవిగారికిని, అనువాదకులకున్నూ కృతజ్ఞతాపూర్వకాభివందనముల నర్పించుచున్నాము.

రాజమండ్రి
జూన్ 1926

చెఱుకువాడ వేంకటరామయ్య

నాటకమందలి ముఖ్యపాత్రములు

పురుషులు

శివాజీ	కథానాయకుడు
బాలకృష్ణపంత్	ప్రధాని
ఆబాజీ సోన్ దేవ్	బ్రాహ్మణ సేనానాయకుడు
శంభూజీ మోహితే	కథానాయకుని మేనమామ
మౌలానా అహమ్మద్	కళ్యాణి దుర్గాధ్యక్షుడు
ముహమ్మద్	అహమ్మద్ కొడుకు
గుల్ జార్	తురక మంగలి

స్త్రీలు

సఈబాఇ సోయరాబాఇ }	కథానాయకుని భార్యలు
హసీనా	ముహమ్మదు భార్య
అమీనా	హసీనా దాసి

షరా: గ్రంథాలయము వారి అనుమతి లేక ఈనాటకము ఆడరాదు.

కృతిపతి

టాగోర్ వెంకాజీ సుబ్బారావుగారు బి. ఏ.

Block by M. R. Deoskar, Nagpur. *D. S. Press Nagpur,*

D. S. Press Nagpur.

Photo by M. R. [illegible], Nagpur.

శివశీలము

మొదటి అంకము

మొదటి రంగము—గది.

ఆబాజీ శంభూజీలు.

ఆబా—మామగారూ, మహారాజుగారి కొలువు స్వీకరింపుడని మి మ్మెన్నో దినాలనుండి నిర్బంధించుచున్నను ఇంతవఱకూ ఏదీ నిశ్చయించుకొనలేదు కదా మీరు? ఎంత గడుసువా రండీ!

శంభూ—ఆబాజీగారూ, ఈవిషయమున నేనేదియు నిర్ణయింపలేకున్నాను. వేగిరించి చేసినపని విషమ మగును కదా? ఆత్రముతో కొలువుగొనువారు అతివేగమున దాని వదలుకొందురు. ఇదీకాక, సేవకుని గుణావగుణములు పరికించుట యజమాని కెంతఆవశ్యకమో, యజమానుని గుణాగుణములను పరికించుట సేవకుని కంతావశ్యము కాదా? శివాజీ లక్షణముల నొక్కొక్కదానినీ సావధానముగా పరిశీలించుచున్నాను...... వాని కుత్సితములు కుతంత్రములు

నా కనుభూతములే. వాటిని నామీదనే ప్రయోగించినాడు! నా మేనల్లుడు—నా సోదరి కుమారుడు—తనతండ్రికి విశ్వాసపాత్రుడనగు ఉద్యోగిని—తన మేనమామను—అట్టి నాపై అకస్మాత్తుగా పడినాడే వాని నైజము నాకు పూర్తిగా అవగతమైనది....ఇందు విశ్వాసఘాతా, కపటమూ కాక ఇం కేమున్నది? ఇంతకన్న వేరు నిదర్శనము కావలెనా?

ఆబా—ఇట్టి స్వల్పవిషయమును మీరు పెద్దచేయ జనునా?

శంభూ—ఇది మీకు అల్పవిషయ మగునేమో కాని నా కట్లు తట్టుట లేదు. ఆతని కొకనాటి చెలగాట మయ్యెను కాని, నాకు చిరస్థాయి యగు ప్రాణగొడ్డముగా పరిణమించినది!

ఆబా—మహారాజుగారు మీవలె దీర్ఘద్వేషులు కారు. ఇట్టి ప్రమేయములను వా రెప్పటికప్పుడే మరచిపోవుదురు.

శంభూ—సాసంగతి వారు మరచిరన్న అదొక వింత కాదు. వారి కిట్టి యూదినుండుటకు ఇం దంత విశేష మేమి కద్దు?...ఇంకొక మాట- అపకారమూ అవమానమును ఒసర్చినవారి నెన్నడును బాధించవు, భరించవలసిన వారి హృదయములకు మాత్రము శల్యము లగును. గొడ్డలివేటుచేత చెట్టు తెగును కాని గొడ్డలి చెక్కుచెదరదే? తానుకొట్టిన దెబ్బను ఉదారభావమున ఉపేక్షింపలేదని గొడ్డలి చెట్టును నిందించుట న్యాయమా ? మీ మహారాజుగారి మరపు

నకు మరొక కారణమున్నది. ఎవరైన ఎపుడేని పొర పాటున కపట కృత్యము కావించినచో అది వారి హృదయమును వేధించును, శివాజీకన్ననో కాపట్యము పరిపాటు కావున అది వాని మానసమును దూషింపక పోషించును. ఒకనాడు బీజాపూర్ రాజు కంట దుమ్ముజల్లి వారి తోరణాకోటను లాగుకొనుట, మరునాడు రాత్రి రహస్యముగా శంభూజీపై బడి సుపేప్రాంతము నాక్రమించుకొనుట, మూడవనాడు ఫిరంగోజీ నర్సాళేను వశపర్చుకొని చాకణీకోట నపహరించుట, నాలవనాడు కొండణా హావల్దారునకు లంచమేపి ఆదుర్గమును హస్తగతము చేసికొనుట, అయిదవనాడు పురందరుపప్రభువుల దాయాదుల కలహములను కారణముగా జేసుకొని, విశ్వాసఘాతకు వెనుదీయక ఆకోటను పట్టుకొనుట, ఆరవనాడు కల్యాణిదుర్గపు సుబేదారుని ద్రవ్యాగారము దోచుకొనుట,—ఇట్లే ఆశగొల్పియో, బెదరించియో స్నేహము నటించియో తనకార్యమును నిర్వహించుకొనుట తమ మహారాజుగారికి నిత్యకృత్యము లగుచున్నవి. ఇంతేకాదు, తనజన్మదాతయెడను అన్నదాతయెడను కూడ నిస్సంకోచముగా కుట్రలుపన్నుటకునూ జంకడు!

ఆహా—మీ రాజాసాహేబు (శివాజీ) గారికి మామగా రగుటచేతను, వారి కొల్వు మీరు కైకొనవలెనని నేనపేక్షించుచుండుట చేతనూ, మీ పల్కులను విని ఊరకుండవలసివచ్చినది- నరేకాని- మీరిప్పుడు వివరించిన కపటకృ

త్యావళిచే మహారాజుగారి కెవరును శత్రువులు కాలేదే? వారు సచ్ఛీలురనుట కింతకన్న వేరు నిదర్శనము కావలెనా?

శంభూ—ఆవిషయమును మీ రెట్లు సిద్ధాంతీకరింపగలరు? వాని కాపట్యాదిశేషముల యూరగించిన నేను వానియెడ వైరభావ మూనకుండుటకు హేతువులు నా మనోదౌర్బల్యము బుద్ధిమాంద్యమూ అని చెప్పవగును, కాని పైవారికి నాకన్న నెక్కుడు చిత్తపటిమ యుండగూడదా? బహిరంగముగా కాకున్న విని గూఢముగనైన వారు శివాజీని ద్వేషింపరాదా?

ఆబా—అయ్యా, మీరు వారియెడ ప్రతికూలభావమూని వారికృత్యములను విషమదృష్టితో పరికించుచున్నారు కావున మీయూహలే నిజమని భ్రాంతిపడుచున్నారు. అనుకూలభావమూని సమదృష్టితో వాటినిపరిశీలించినచో మీయూహ లపోహములని మీకే తోచగలదు.

శంభూ—అమాంతముగా అసలట్టిబసి వారి నుక్కడంచుట అయోగ్యము కాదా?

ఆబా—ఆబాసాహెబుగారు తమశత్రువులను మొదట సామదానములచే సాధింపజూతురు. ప్రభువిశ్వాసనిధానమగు వారిసైన్యమును వ్యర్థముగా నధించుకొనుట వారి మతము కాదు. ఆ రెండుపాయములూ నిష్ఫలములైనచో ఇక వారికేదివెరవు? హఠాత్తుగా శత్రువులపై బడినయెడల తమపక్షమున రక్తస్రావము తగ్గునని వా రట్లు చేయుదురు.

శంభూ—ఇదంతయూ తమవీరులయందలి దాక్షి ణ్యము చేతనా, లేక పిరికితనము చేతనా? నిసర్గవీరుడు ఎదుట నిల్చి హోరాహోరిగా పోరవలయును గాని దొంగతనముగా పైకొనదగునా?

ఆ భా—మహారాజుగారికి పిరికికండ యున్నదనియు దాక్షిణ్యములేదనియు మీా నోటవింటిని. యుద్ధరంగమున సైనికుల నుసిగొల్పి తాము దూరమున నుండక వారితో కలిసి పోరాడుచూ, నిహతులైనవారి కుటుంబభరణార్థము వలయు నేర్పాటులు సల్పుచూ, గాయపడినవారికి స్వయ ముగా చికిత్స చేయుచుండు-అట్టియెడ జాతిభేదము గాని, కుల శీలవైషమ్యములు గాని పాటింపక అందరిని సమదృష్టితో లాలనపాలనముల నొనర్తురు. అయ్యా, ప్రకృతమున కళ్యాణ దుర్గ(గ వ్యా గా రఘు) దోపిడిలో మృతులైనవారి కుటుంబముల నోదార్చుచూ, క్షతులైనవారికి చికిత్స గావించుచున్నారు, చూాపద రండు (పోవుదురు)

—: రెండవ రంగము:—

(శివాజీ, బాలకృష్ణపంత్, మంచముపై సైనికులు)

శివా—అమ్మలారా, అయ్యలారా, ఈ యల్లరిలో మీానుతులు, పతులు, పితలూ తనువుతొరగినారు. వారందరు నాకు తోబుట్టువులని నేను భావించుచున్నాను. మీా మీా

కుటుంబములనుండి ఒక్కొక్క మానవుడు గతించె గాని, నా హితైషులు, నా అంగరక్షకులూ నాతోడి సమభివ్యవహారు లూ, నా కొరకు ప్రాణముల నర్పించు నాసఖులు సోదరులు నైన వారనేకులు నన్ను వీడి చనినారు. అసిధారాతీర్థంబున మడియుటచే మనల దుఃఖసాగరమున ద్రోసి వారు వీరస్వ ర్గము నలంకరించినారు. ఈ కీడులో కొంత మే లొనగూడక పోలేదు. పుణ్యము చేసుకొనుటచేతనే వారు స్వధర్మము కొరకును స్వరాజ్యముకొరకునూ తమ ప్రాణముల నర్పింప జాలిరి. పుట్టినవారెల్ల గిట్టుట నైజమే, ఐనను శత్రుకోటికి తమ అస్త్రశస్త్రముల పదను చవిజూపి వానిని క్లేశపరుచుచు ప్రాణముల బాసిన ప్రతివీరభయంకరులు ధన్యులు కారే? కావున వారికై మనము వ్యాకులపడరాదు. అట్టిమృత్యువు నా కలవడచేయుమని సర్వేశ్వరుని సదా ప్రార్థించుచుందును.

ముసలిది—పదికాలాలు మీారు బతికుండాలి మా రాజా. పరమేశ్వరా! వీరిని శిరంజీవిని శెయ్యి.

శివా—అమ్మా, నీబోటి సాధ్వీమణి దీవన రిత్త యగునా? పరమేశ్వరుడు నాకు ప్రసాదించిన ఆయువునెల్ల నా దేశకళ్యాణ మునకు నా దేశబాంధవుల యోగక్షేమమునకూ ధారపోయవలె నని నా దృఢసంకల్పము. ప్రధానీ, నాకొరకమితానందముతో అసువుల బాసి తమ కుటీరములను, తమవారి అంతఃకరణము లను పాడొనర్చినవారి కుటుంబముల స్వాస్థ్యములయెడ మనము శ్రద్ధవహింపవలయును. వారికి సంభవించిన ప్రేమ

హానికి మనము ప్రతివిధానము జరుపనేరము కావున వారి యోగక్షేమముల ననుకూలరీతి నరయుట మనవిధి; అం దెట్టి లోపమూ రానీయగూడదు-కళ్యాణద్రవ్యాగారమును మనకు కరగతము చేయుటలో ప్రాణముల గోల్పోయినవారి కుటుంబ ముల కాద్రవ్యనిధానముపై హక్కు గలదు.

రెం॥ ముస॥—మేం కూలోళ్ళం, మాకు డబ్బుతో నేంపని మారాజా? మీరు సల్లగా ఉంటే మాకేమిలోటు నాకింకా కొడుకులుంటే వాళ్ళనికూడా మీ పాదాలమీద పడేతును.

శివా—వీరమాతకు తగిన మాటాడితి వమ్మా. నీ వంటి తల్లులు మనదేశమున నుండునంతకాలము, వీరుల కేమి కొదవ! నీబోటి ఉదారవతుల ఉదరపోషణార్థము శ్రద్ధవహిం పకున్న నేను మీపుత్రులకు ప్రభువుగా నుండతగను.

మూడ॥ ముస॥—మారాజా, మావోళ్ళు యుద్దాని కెళ్ళినప్పుడు మమ్మల్ని మీ కప్పగించి "మే వేఁవైఁనా చింత వొద్దూ, మారాజుగారే మీకు తలిదండ్రులు, వారేమిమ్మల్ని పోషిస్తారు" అని చెప్పారు.

నాల్గ॥ముస॥—మారాజా, నాపిల్లోణ్ణి మీ పాదాల కాడ పడేస్తున్నా-ఈడయ్యినాగే మీకొలువు చేస్తాడు.

శివా—తండ్రినిపోలిన తనయుడు బాటుతనమునకు కుదురుకొను దేశము ముమ్మాటికీ ధన్యము-కుర్రా, నీవు మా కొలువు చేసెదవా?

కుర్ర—ప్రభువుగారు చెప్పడంవేం లోటు-ఫిరంగినోట్లో దూర్తాను.

శివా—(వాని కౌగిలించి) భళిరే! నీవు వీరపుత్రుడవే. నివంటి లేతకబళము ఫిరంగివాత పడవలెనన్న తత్స్వార్వ్వము నా సేనయే కాక నేను కూడా మడియవలయును. అమ్మలారా, మీ రికపొండు. మీ స్వార్థత్యాగమును నా సైనికులూ నేనున్నూ మార్గదర్శకముగా నెంచుకొందుము.

శంభూ—మహారాజుగారికి స్త్రీలయెడ ఆదరము మిక్కుటము. (వారు పోవుదురు)

శివా—ఓహో, మానుగారా, ఎప్పుడు విచ్చేసితిరి?

శంభూ—నీ వాస్త్రీల నోదార్చుచున్నప్పుడు.

శివా—ఓదార్చినంత మాత్రమున ప్రయోజన మేమి? శుష్కప్రియవాక్యములచే హృదయమందలి గాయములు మానునా? అవి మానసములయందలి దుఃఖములు రేపి శాంతి నభివృద్ధి నొందించును. సజీవస్నేహమున కనలుచున్న చిత్తములను నిర్జీవ తత్త్వోపదేశ బిందుధారలు చల్లార్చునా? ఆప్తుల వచనముల వినకున్న సుఖము శూన్యమని యెంచుచుండు హృదయములు అతిదీర్ఘములై వెగటుపుట్టించెడు పుక్కిటి పురాణముల విని సంతసించునా? (మంచములమీదివారితో) మిత్రులారా, మీ గాయములు మానుచున్నవా? వీరు కాయములకు గాయము లలంకారములు; సంగ్రామదేవత సాహసికులగు వీరులకు చేతి కడియములు, కాలి గొలుసులు, మెడ

లోని సరులు, చెరి యొకటో, చెరి రెండో బహుమానముగా నొసగుచుండును. గాయపుమచ్చలు ఒడలిపై నెంత దట్టముగా నుండిన సౌందర్య మంత హెచ్చును. గాయములచే సాలంకృతులగు ఇట్టి యోధులు శత్రుసేన అను తెరమరుగున నిల్చియున్న విజయలక్ష్మి పాణిగ్రహణ కుతూహలులై తమ శస్త్రములతో ఆ తెరను చీల్చి ఆమెచే విజయహారములను తమ కంఠమున వేయించుకొందురు. (వారి శరీరముల నిమిరి) మిత్రులారా, ఆ సుఖము లభించుటకై మీ రీదుఃఖము ననుభవించవలసియున్నది.

వీరుడు—మహారాజా, మీ చెయ్యి సోకుటచే గాయముల బాధ కొంతవరకూ ఉపశమించినది.

శివా—బాజ్జీ, నీ గాయములే నీ దేశభక్తిని స్వామిభక్తిని నిర్వివాదముగా నిరూపించుచున్నవి. బహిర్జీ, ఈ గాయము నీవు నన్ను శత్రువునుండి కాచునప్పుడు తగిలినది, కావున దీనిగూర్చి నే నెక్కుడు శ్రద్ధ వహింపవలదా?

బహి—విపర్యస్తముగా సెలవిచ్చుచున్నారు ప్రభువారు. అప్పుడు! మీ గాత్రరక్షను అంత మొందించుటచేతనే నేను బ్రతికితిని. లేకున్న నాకు మీ దర్శనలాభ మిప్పుడు చేకూరునా? మీరే నన్ను పునర్జీవితుని చేసితిరి-ప్రభూ, మీరు దైవసమానులు, మహారాజా!

శివా—ఈతఁ డెవఁడు? మోత్యాజుహార్ వలెనున్నాడు. (తడుమును)

మోత్యా—ప్రభూ, దణ్ణాలు-నన్నికడికి తెచ్చి నప్పుడు నా కొళ్ళు తెలియదు-నన్ను రచ్చించాల మీకు నాసొర్శ సోకింది, నాతల తీసీండి మారాజా!

శివా—నా దేశమును నా ప్రాణమునూ కాపాడుటకు నాదండ నుండి భుజమునకు భుజముచేర్చి శత్రువులతో హోరాహోరిని పోరునప్పుడు స్పర్శదోషము లేదుకాని నీవు గాయముల బాధచే మూల్గుచూ పడియున్నప్పుడు నిన్నంటిన స్పర్శదోషము సోకునా? లేదు, లేదు-మానవు డంతకఠోరహృదయుడూ కృతఘ్నుడును కాలేదు. మోత్యా మనమిరువుర మొక దేవుని బిడ్డలము, నేను రాజభవనమున పుట్టి పెరిగితిని. నీవు కుటీరమున బుట్టి పెరిగితివి; ఇది కేవల దైవయోగము-కాని మానవధర్మశాస్త్రము మనలో గొప్పభేద మేర్పరచినది-నిన్నటియుద్ధమున నీవు మనకిద్దరికి ప్రభుభృత్యసంబంధమును మీరిన సౌదర్యమను నికటతరసంబంధమును స్థాపించితివి; న న్నంటబోకుమని ఇప్పుడు నిషేధించితివేని నేనొక హింస్రజంతువునని యెంచినవాడ వగుదువు.

మోత్యా—మావోళ్ళుతప్ప నన్నెవ్వరూ ముట్టుకోరు. మీరు దేవుళ్ళంటోరు గనక నావోళ్ళు నిమురుతున్నారు. మీ దాసుణ్ణి, అడ్డు సెప్పుతానా?

శివా—(ఇంకొకని చూచి) వీడు ఆబాజీ సేవకుడు సట్వాజీ-సట్వా నీ కింకాక గాయ మసలే లేదు, నీవు వీరిలో జేరితి వెట్లు?

సట్వా—దేవరా, తమరు నేడు గాయపడినోర్ని సూ స్తారని తెలిశి మిమ్మల్ని ముట్టుకొందావని నేనే గాయం చేసుకొన్నాను.

శివా—గాయమునకు నేను చికిత్సచేసిన చికిత్సకు నీవు గాయము చేసుకొంటివా?......మీరు మాకై పడిన శ్రమ బాపుటను మాచేతనైన సువిధముల చేకూర్చెదము. నేడు మాతుశ్రీ జిజాబాయిగారు తమచేతులతో మీపథ్యపానీయములను తయారుచేసి కోడళ్ళచేత వడ్డింపజేయుదురు.

బాజీ—మీచేతి పరిచారమూ మాతుశ్రీగారి చేతి ప్రసాదమూ దొరికినట్లాయినా ఇలాంటిగాయాలు నూరైనా పొందగలము, మహరాజా!

శివా—మా బంటులకు మాయందు ఇట్టిగౌరవ ముండుట మా భాగ్యము-మే మిక పోదుము. మీకచిరకాలమున ఆరోగ్యప్రాప్తి యగుగాక!

—మూడవ రంగము—

(శివాజీ శంభూజీలు)

శివా—మామగారూ, జాతిని కులమున, బాంధవ్యమునమా ఎట్టి సంబంధమూ లేని జను లెందరో స్వరాజ్యసంపాదనమున నాకు తోడ్పడుటయు, తమబోటి ఆప్తులు పరాఙ్ముఖులగుటయూ యోగ్యమని తమకు తోచెనా?

శంభూ——శివబా, నీ వించుక ఆలోచించితివేని నీకును వీరికి నెంతవైషమ్య మున్నదోమన కిద్దరికీ అంత వైషమ్య మున్నదని గ్రహించగలవు; మన సాధ్యములయందును సాధన ములయందునూ ఎంతో వ్యత్యాసమున్నది.

శివా——స్వరాజ్యస్థాపనము మీకు రుచించదా?

శంభూ——అది అందరికీ కావలసినదే కాని శక్యమగునో కాదో ఇంచుక ఆలోచించవలదా? నీ బల మెంత? నీ ప్రతిపక్షుల బల మెంత? అదీకాక ప్రతిపక్షు డొకడైన కొంత మేలు. ఒకదెస దక్షిణాపథమందలి బలాఢ్యులగు అదిల్‌షా కుతుబ్‌షాల తోడనూ, మరొకదెస అమితబలశాలియగు ఔరంగజీబుపాదుషా తోడనూ-రెండు ప్రచండసైన్యములతో నీవు పోరాడ నెంచితివి. ఒక్క మహమ్మదీయబంటునకు నీ మావళాలు నల్గురు చాలుదురా?

శివా——నా ఆదర్శ మసాధ్యమైనను దానిని సాధించుటలో నా కేమాత్రము యశము చిక్కకున్ననూ నిరుత్సాహుడ కాబోను-నీచాదర్శమును సాధించి యశము పొందుట కన్న ఉచ్చాదర్శమును సాధించుటకై యత్నించి విఫలుడ నగుట శ్రేయము. ఇంతకూ నాఆదర్శము దుస్సాధ్యమైననూ అసాధ్యము కాదని నా నమ్మకము. మహమ్మదీయ తురుష్క సైనికులకన్న మా మావళాలు కృశాంగులనుట తథ్యమే, కాని విలాసప్రియులగు విపక్షులకంటె మావాళ్ళు దార్ఢ్యమున సహనమున నెక్కువవారని మీ రెరుగరా! కృశించిన మా

దేహములు తురకలపై దాడివెడలునప్పు డంతగా పనికిరా
కున్నను గా ముట్టడింపబడునప్పుడు చాలాసేపు ఓర్చియుండుట
కునూ, శత్రువులనుండి తప్పించుకొనునప్పుడును, వెనుకకు
తగ్గునప్పుడునూ, అవి అమూల్యములు కావా? మావారి వెంట
కొండలెక్కుట దిగుటయు తురుష్కుల కెంత ప్రాణగొడ్డములు?
శరీరదార్ఢ్యము, పుష్టి, దీర్ఘత్వమును మీరు పెద్దజేయుచు
న్నారు గాని నేను వాటికి మహత్వ మారోపించను; మాంస
సక పుష్టి, దార్ఢ్యములం దధికమహత్వ మున్నదని నా నమ్మ
కము-పురిపడిన బాహువులకన్న బిగిగల మానసమూ, విస్తీర్ణ
మగు వక్షముకన్న నిర్భీకమగు చిత్తమునూ నా కధికములు-
శాత్రవుల శరీరములు మాశరీరములకంటె నాల్గురెట్లు పెద్ద
వైనను మా మానసములు వారి మనస్సులకంటె పదిరెట్లు
ధైర్యస్థైర్యములు కలవి.

శంభూ——వారి శస్త్రాస్త్రవాహనసంపత్తి సామాన్య
మనుకొంటివా? వాడియగు డెమాస్కస్ ఖడ్గములు, తేజో
వంతములగు అరబ్బిగుఱ్ఱములు, తోడాతుపాకులు, మత్తమా
తంగములు, పొడవుకత్తులూ, ఎత్తైనబల్లెములూ, ఉన్నతము
లగు నుష్ట్రములూ చక్రాకారముగా నగ్నినుమిసెడు ఫిరంగిగ
ములూ-ఇవన్నియూ అజయ్యములు మొగలసైన్య మహాస
ముద్రము రసపుత్రసైన్య నదీప్రవాహముల మింగును, దక్షిణ
మహమ్మదీయసేనాదావాగ్ని మహారాష్ట్రసేనాగ్ని శిఖల గ్రసి
యించును.

శివా——అయ్యా, ఆ సేనలు కలగూరగంప లనుమాట నొప్పుకొనుచుంటిరేల. మాభటులకూ వారిభటులకూ సాటియే లేదు- మాతృదేశరక్షణార్థమును, స్వాతంత్ర్యనిర్వహణమునకు నూ మడియనున్నవారి యుత్సాహము, బాహుబలమును నమ్మి పరదేశముల నాక్రమింపదలచి విదేశీయుడును విధర్మియు నగు రాజు ననుమతిని విలాసార్థ మద్దెకువచ్చిన బంటుల కుండునా? మరియు దారపుత్రాదుల మానప్రాణముల కాపాడి మాతృభూమి నుద్ధరింపదలచి స్వకీయుల దీవనలను గొనుచూ ప్రాణముల త్యజింపవలెనని సిద్ధపడిన పోటుబంటు లయుత్సాహములో శతాంశమేని, అర్ధమానసము స్వదేశమున నున్న దారాపుత్రాదులమీద, తక్కినది తాము అద్దెకుస్వీకరించిన అనవసరయుద్ధము మీద నిడుకొని, లక్షలకొద్ది ప్రజల తిట్లు తినుచూ ధనాశచే ప్రాణముల వీడనున్నవారి కుండునా! మనోదార్ఢ్యము నిర్భయహృదయమును కల్గియున్న మా మావళాలకు ప్రాపుగా పరమేశ్వరుడు ప్రసాదించిన సువిధముల మీరు పరికింపనేలేదు. ఈ సహ్యాద్రిసానువుల ఔన్నత్యము నవలోకింపుడు- వీటితో నెవరు ప్రతిఘటించి నిల్వగలరు ఈ కొండకనుమలలో వేలకొలది శత్రుసైన్యములు మాయ మగును. వీటి నాశ్రయించి పోరెడు మా పిడికెడు సైనికులమీద ఫరంగిబంటులు వేలకొలది ఫిరంగిగుండ్లు పేల్చిననూ, వాటి ప్రతిధ్వనిచే వారిచెవులు చిల్లులుపోవుట తప్ప వేరు ప్రయోజన మేముండును. మాసేన లీదుర్గద్వారములనుండి

అగ్నివృష్టి కల్పించెనా పాదుషాసైన్యములు భస్మము కావా? కావున మా సహ్యాపర్వతము శత్రువుల కసహ్యమే కదా? శత్రురాజికి దుర్నిరీక్ష్యములు దుర్గమములునగు ఈపర్వతశిఖరములకు మాయందు పుత్రవాత్సల్యము కలదు కావుననే మమ్మవి తమరెక్కలపై చిత్తమువచ్చినరీతి నాడించుచూ అన్యులనుండి ఉపద్రవము రానున్నతరి లోలోన నిముడ్చుచుండును. అప్పుడు రహస్యమార్గములయందు మేము సిగబంతి నాడక సంచరించుచుందుము.

శంభూ——ఈ రహస్యముల నెరిగిన మీవారు శత్రువులలో చేరకూడదా?

శివా——మావారి నందరినీ మాపక్షమున నుంచుటకు యత్నించుచున్నాను. అట్లు చేరనివారి నంత మొందింతును.

శంభూ——మహారాష్ట్రసరదారు లెందరు లేరు-వారికన్న నీ యొక్కువ యేమి?

శివా——నామావశేషమైన నిజాంషావారిసత్వము నాకు చెందనున్నది. ప్రతాపము బాయుచున్న ఆతని ప్రభుత్వమును నిలువబెట్టవలయునని నిరపేక్షబుద్ధితో నాతండ్రిగారొనర్చిన భగీరథప్రయత్నము మీ రెరిగి యున్నదే. అందుకే కాదె బిజాపూరుసుల్తానుతో వారు పోరవలసి వచ్చెను. నిజాంషా మాత్రము సామాన్యుడా? విశ్వాసఘాతకుడు-మామగారిని మరదినీ చంపి గద్దెనెక్కినాడు. ఐనను వానికి చిక్కు మూడినప్పుడు మాతండ్రిగారు సాయపడిరి. ఎంతలంచమైన

నిచ్చి లోబరుచుకొనవలయునని మొగలులు యత్నించిననూ వారికి లొంగలేదు, వారితర్జనభర్జనల పాటిసేయలేదు. నిజాంషావంశమువారి కా రాజ్యము చిక్కుట అశక్యమైన పిదప భగ్నమై చెదిరిపోయిన పరిస్థితులలో స్వరాజ్యస్థాపనము సేయబూనిరి కాని బిజాపూరుసైన్యము మొగలులతో చేరినందున కృతకృత్యులు కాకపోయిరి. ఆ వ్రతము సాంతముచేయుట నాకు విధి. పవిత్రమైన నాకార్యమునకు ప్రతికూలులైన మహారాష్ట్రుల బలిమిచేనైన కపటముచేనైన బంధింపక మానను. దేశహితమునకు ప్రాణముల నర్పింప సమకట్టిన నేను నాహితము నవరోధించెడివారి ప్రాణముల గొనక మానుదునా?

శంభూ—అభినివేశులకు అంతరాయము లల్పములై తోచును. మొగల మహమ్మదీయుల మతభేదము వారు నీతో పోరునప్పు డడ్డురాదు. మొగలసేనామహాసముద్ర మొకటే మహారాష్ట్రమును ముంచివేయగలదు; లేదా, దక్షిణమహమ్మదీయదావాగ్ని ఒకటే మహారాష్ట్రమును దగ్ధముచేయగలదు. ఈ రెండుసేనల బారినుండి తప్పించుకొని పోవ నీ మావళాలకు మార్గములేదు. వెనుక బిజాపూరు మొగలసేనలేకీభవించినప్పు డెట్టి ప్రమాదము వాటిల్లెనో స్వానుభవముచే నెఱిగిన శాహాజీమహారాజును జూచియైన నాతనిపుత్రుడవు బుద్ధి తెచ్చుకొనుట యోగ్యము.

శివా—ఆ ప్రమాదము నే నెరుగునది కాదు. కాని రాజనీతినిపుణులకు దానిని తప్పించుకొనుట అసాధ్యము

కాదనినా మతము. డిల్లీపాదుషా, బహామనీసుల్తానులును ఏకధర్మావలంబకు లైనను రాజ్యవిభాగమున వారికి స్పర్ధలు లేకపోలేదు. అది అదనుగా గొని వారిసైన్యముల నేకీభవింప నీయక వారిలోవారికి పోరుపెట్టుట యుక్తిపరులకుదుష్కరము కాదు. అట్లు జరిగినచో నా కాసైన్యముల సంకలనమును కాక తద్వ్యవకలనము నెదిరింపవలసి వచ్చును. మీరిప్పుడు వర్ణించినరీతిని పాదుషాసైన్యము మహాసముద్రమునూ, దక్షిణసైన్యము దావానలము నైనచో, మొగలసేన మమ్ముమ్రుంచి వేయకమున్నా, దక్షిణసేన దగ్ధముచేయకపూర్వమునూ ఆ సైన్యము లొండొంటిని తారసిల్లి అందులో నొకటి హతమైన కావలయు, లేదా హతమైన కావలయును; అట్టి యేర్పాటుల నే నాలోచించియున్నాను. శేషించిన సైన్యముపనిబట్టుటకు మా మావళాలు చాలుదురని మీరెరిగియే యుందురు. పాదుషావారి పరికరసంపత్తిని మీరు వర్ణించుట వినినప్పుడు నాకు పరమానంద మాయెను, ఏలయన ఆసంపదంతయు మా వశము కానున్నది. అంతవరకూ వారు దానిని న్యాసమువలె కాపాడుచుందురు. త్రేతాయుగమున వానరసేనచే రాళ్ళతో సేతువుకట్టించి సముద్రము లంఘించినరీతి ప్రకృతమున మా సేనచే స్వరాజ్య స్థాపనము చేయించవలయునని ఈశ్వరసంకల్పమగునట్లు సూచనలు కానవచ్చుచున్నవి.

శంభూ—నీ యోచనలన్నియు కపటోపాయములపై నాధారపడియున్నవి. అర్ధరాత్రమున అమాంత మరులపై

3

బడుట, కలహములను పెంచుట, విశ్వాసఘాత మొనర్చుటకు తంత్రములు పన్నుట కన్న తురకలవలె సమరభూమిని హా హోరాహోరిగా పోరుట నాబోటి పోటుబంటున కుచితము కాదా? ధర్మయుద్ధ మవశ్యకర్తవ్యము.

శివా—మామ గారూ, ఆ సేతుశీతాచలము తమప్రభుత్వ మమర్చుకొనిన తురక లిప్పుడుధర్మయుద్ధప్రశంస చేయుట వింతకాదు. ఆదిని వీరభ్యసించిన విద్య కపటనీతి కాదా? నాపరిభుత్వమూ ఈశ్వరానుగ్రహముచే వారి ప్రభుత్వముతో సమమైనప్పుడు నేను కూడా ఇట్టిశ్రీరంగనీతులే చెప్పుచూ ధర్మోపన్యాసము లిచ్చెదను...ధర్మయుద్ధ మొనర్పవలెనన్న ఉభయపక్షములూ సరిసమానముగా నుండవలయును. ఇప్పుడిరువీడుల బలాబలములు మీ రెరుంగనివి కావు. సమరభూమిని సైనికులరక్తము వరదలై పారిననూ పాదుషావారి కెట్టిహానియూ కలుగనేరదు, వారి సాధనసంపద అమేయము. నా వీరులరక్తము నేనతిమితముగా వ్యయముచేయవలయును, వృథారక్తపాత ముండనేకూడదు. తురక లధికారసంపన్నులు, మే మధికారహీనులము; వారు కుబేరులు, మేము కుచేలులము; వా రస్త్రకలితులు, మేము నిరస్త్రులము; వారిసైన్య మసంఖ్యాకము, మాసైన్యము గుప్పెడు; వారు బాహుబలము నాధారముగా నొనర్చుకొన్నారు, మేము బుద్ధిబలము నాధారపర్చుకొన్నాము. ప్రతివిషయమునను వారికీ మాకునూ వైషమ్య మున్నప్పుడు మేము రాజనీతి

ననుసరింపక ధర్మము నాశ్రయింపవలెనని తురక లపేక్షించుట చూడ మల్లయుద్ధమున క్రిందబడినవాడు పైనున్నవాడు తన్నేమియూ చేయగూడదని అపేక్షించున ట్లున్నది. యుద్ధమున బాహుబలమూ బుద్ధిబలమునూ ముఖ్యసాధనములు; మాకు బాహుబలము తక్కువగుటచే మేము బుద్ధిబలము నుపయోగింతుము.

శంభూ—నీ కపటకృత్యములకు, విశ్వాసఘాతలకు, హత్యలకును దేవుడునీకెట్టి శిక్ష విధించునో ఇంచుక ఆలోచించితివా?

శివా—స్వదేశోద్ధారణమునకు స్వరాజ్యసంస్థాపనకును నాకావశ్యకములగు కుతంత్రములు, విశ్వాసఘాత, హత్యలను గురించి దైవము నా కెట్టి ఘోరశిక్ష విధించిననూ వలదనను; రౌరవాది నరకములలో నన్నుద్రోయుట యుక్తమని ఆతడెంచిన నేనచట నుండుటకుసంసిద్ధుడనని నమ్మెదు.

శంభూ—శివబా, నా సందేహములన్నియు తీరినవి. నీమార్గమే శ్రేయమను నమ్మకము నాకు కలిగినది.

శివా—ఐనను మీమార్గ మిట్టిదని నాకు స్పష్టము కాలేదు.

శంభూ—మహారాష్ట్రులకందరకూ వంశపారంపర్యము సర్వసాధారణమైన మార్గమే నే నవలంబింతును. మీ తండ్రిగారివలె నీవూ బిజాపూరు వారి ఆశ్రయమున నుండి మీకులకీర్తిని వృద్ధిచేయవలయు, గొప్ప జాగీరులనందవలయు,

ఉత్తమ బిరుదముల నొందవలయు నని ఊహించియుం టిని గాని ఆయభిప్రాయ మిపుడు వ్యత్యస్తమయినది.

శివా—నాకు బిరుదములు కావలెనన్న బిజాపూరు సుల్తానువారి అనుగ్రహ మేల? వాటిని నేనే స్వీకరింపగలను- నాపేరునకు ముందువెన్కల బిరుదుల నేనే తగిలించుకొంటిని, మీరు వినలేదు కాబోలు.

శంభూ—చంద్రారావనియా లేక సూర్యారావనియా?

శివా—అట్టి ఉచ్ఛిష్టముల నేను కొందునా?

శంభూ—అయిన కొత్తబిరుదుల కల్పించితివి కాబోలు?

శివా—ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజు.

శంభూ—నాయనా, నీ వాపదవి నొందగల్గినందుకు నా కమితానందము కల్గుచున్నది.

శివా—అట్లయిన మా కార్యనిర్వహణమున మీరు నాకు తోడ్పడెదరని నే నెంచవచ్చునా?

శంభూ—నేను తోడ్పడుట నిశ్చయమే కాని నా యందు నీకు నమ్మకము కల్గుటెట్లు?

శివా—మామగారూ, మీ పురాతనమతమును మీరు వీడనున్నప్పుడు మీయందు నా కపనమ్మక ముండుట కూడునా? నావాడని నేనెంచిన వానియందెల్ల నాకు సంపూర్ణవిశ్వాస ముండును. అందుకు సంచకరువుగా నేడే మిమ్ము మీ కూతుళ్ళకడకు గొంపోయెదను; మిమ్ము చూడవలయు

వని వారు కౌతూహలము వహించియున్నారు. నాపక్షమును మీరు స్వీకరించిరని విని వారు మిగుల సంతసింతురు.

(పోవుదురు)

—నాల్గవ రంగము—

(శివాజీ, ఆబాజీ, శంభూజీలు)

శివా—కళ్యాణదుర్గముపై దండెత్తుటనుగూర్చి ఆలోచింపవలసి యున్నందున మీకు కబురంపితిని. అందలి ద్రవ్యాగారమును హరించి యిప్పటికే వారిని నొప్పించినాను, కావున వారు కసిదీర్చుకొను కాలమునకై వేచియుండి తగు ప్రయత్నముల సల్పుచుందురు. ఆ సన్నాహము ముగియకుండగనే దుర్గమును మనము చేత జిక్కించుకొనవలయును.

ఆబా—ఆబాసాహెబుగారూ! నా దొక మనవి—

శివా—ఆబాజీ-మనలో మనవులు చేసుకొనునంత భేదభావ ముండగూడునా? ఏమి కోరదలచిరో కోరరాదా?

ఆబా—విన్నప మొనర్పదలచిన విషయ మించుక మహాత్వకలితము కాని దాని మీ రంగీకరింపరేమో అని చెప్ప వెరచుచున్నాను.

శివా—అదెట్టిది?

ఆబా—ఆ కోట ముట్టడించుటకు ప్రభువుగారు నాకాజ్ఞ నొసంగవలయునని వేడుచున్నాను.

శివా—ఆ కలహమును నే నారంభించితిని కావున నేనే దాని ముగించుట న్యాయము.

ఆబా—నామాట యాలింపుడు-ఆ దుర్గముతోటి సంబంధము మీకు నేటిది కాని నాకది వంశపరంపరాగతమని మీకు తెలిసియే యుండును. నాముత్తవ్వ శివపురము చేరక ముందు కళ్యాణదుర్గము చెంతనన్న మా అగ్రహారమున నుండెను. మాపూర్వుల నాసుబేదారులు అజస్రము బాధలు పెట్టుచు తుదకు వారిని ఘోరముగా హతమొనర్చిరి. ఆవివరమంతయు మాముత్తవ్వ నాకు చెప్పుచుండుటచే బాల్యమున నే ప్రతీకారవాంఛ నాకు పొడమి, వయసుతోడ వృద్ధినొందినది. తమయండ నుండి శత్రువుల రుధిరముతో పితృతర్పణమొనర్చి ఋణవిముక్తుడను కావలయునని ప్రతీక్షించుకొని యున్నాను. నాయాశలు ఫలించుటకు నేడు తగినతరుణము తటస్థించుటచే వారిక్రౌర్యమునకు వినిమయముగా హింసకు ప్రతిహింస, హత్యకు ప్రతిహత్య, బలాత్కారమునకు బదులు బలాత్కారము-ఈతీరున లెక్క వారలకు సరిగా ఒప్పగించిన కదా నాజన్మము ధన్యమగును.

శివా—అబాజీ, మీరు పవిత్రమైన బ్రాహ్మణకులమున జన్మించితిరి. క్షమ, తితీక్ష, విరాగము మొదలగు గుణములు మీకు స్వాభావికములని మీకొక రుపదేశించవలయునా? హత్య, అత్యాచారములును తురకలొనర్చునపుడు ఘోరములు నింద్యములందుము కదా, బ్రాహ్మణులు

వాటి నొనర్చునపు డవి సౌమ్యములు స్తుత్యము లగునా? మీ పూర్వపురుషుల బాధించిన తురకలు మానవత్వము పరిత్యజించి పశుత్వమును పరిగ్రహించిరి. మీరూ వారివలెనే ఆచరించిన ఆపశుత్వము మీకు మాత్రము సిద్ధింపదా? అట్టిచో మీరెవరి కపకారులగుదురు, వారికా, మీకా!— మరియు మీ రెప్పు డెట్లు ప్రవర్తింప నెంచితిరో అట్టి ప్రవృత్తినే తురక లవలంబించినందులకు వారిని మీరు నిందించుట కూడునా? వారి పశువృత్తి క్షణికము, మీరు పాతకయ్యముల పెకలించి వారియెడ నత్యాచారము సేయబూనుట పశువృత్తిని మీరిన రాక్షసవృత్తి యగును. తాతచేసిన తప్పునకు మనుమని శిక్షింపనెంచుట దొంగను వీడి దారిబోవు సన్యాసిని ఉరిదీసినట్లుండును. ఇంతేకాక పురుషుల దురాచరణమునకు స్త్రీలపై కసిదీర్చుకొనుట రాక్షసవృత్తిని మీరిన దగుటచే దానికేమి పేరిడదగునో ఎరుంగజాలము. అట్టి ప్రవృత్తు లతిశయించెనా ఇక దేశమున శాంతి ప్రబలు టెట్లు?

ఆబా—ఘోరశిక్ష విధించినచో శత్రువు భీతిల్లి తిరుగ దురాచారపరుడు కానేరడని మీ రానతీయలేదా?

శివా—అది నిజమే. ఆనిబంధన మాశత్రువునందు వర్తించును, ఆశిక్షయు అపరాధము జరిగినవెంటనే విధింపబడవలయు. ఇందా రెండులక్షణములూ పట్టలేదు. విశ్వాసనీయశూరులగు మామావళాల రక్తపాతము నా కసమ్మతమగురీతిని శత్రుపక్షరక్తస్రావము కూడ నాకసమ్మతమే. అం

దును ముఖ్యముగా అబలలయెడ అతి జాగరూకతతో మెలగ వలయు. పాపము వారెవ్వరికి నపకారము సేయువారు కారు, చేయునేరరు; ఆత్మరక్షణము వారి కసలే చేతగాదు. అట్టి అమాయికల కపచారము సేయబూనుట పౌరుషహీనత కాదా ? అట్టి కృత్యము నాకు అసమ్మతము. నా కార్య సిద్ధికి నాపక్షము వారి ఆశీర్వాదబల మెట్లావశ్యకమో శత్రు స్త్రీలఆశీర్వాదబలిమి కూడ అట్లే ఆవశ్యకము.

శంభూ——శివబా, స్త్రీలయెడ నీకు సానుభూతి ఎక్కుడున్నట్లు తోచెడిని.

శివా——ఏల యుండగూడదు ? మాతుశ్రీ జిజాబాయి తుకాబాయియు స్త్రీలుకారా ? అట్టివారే నాకన్యస్త్రీలు-వారియం దాదర ముండకూడదా ?

శంభూ——(స్వ) నిజము నిలకడమీద గాని తెలియదు.

శివా——ఆబాజీ, కళ్యాణదుర్గము నెడ మీ మనోభావము లిరికను మాఅకుండినచో మి మ్మింటిగా నటబంపుట యుక్తమగునో కాదో ఆలోచింపవలసి యుండును.

ఆబా——మీ యుపదేశానంతరమునా ద్వేషాహంకారములనణచుకొనలేకున్న ఇంతకాలము మీతో సహవాసము చేసిన ప్రయోజనమేమి ?

శంభూ——ఇంతయేల? నీ వనుమతించితివేని ఆబాజీతో గూడ నేనుండి వాని యుద్రేకము నడచుచుందును.

శివా—ఇది మేలు. అట్లే చేయుదుము. మిమ్ముచూడగోరు మీకోడళ్ళిరువుర నొక్కచో కూర్చెద, మీరు నా వెనువెంట మహాలునకు రండు. (శివాజీ పోవును)

శంభూ—ఆబాజీ-చిన్ననాటనుండియు మనమున రగులుచున్న ద్వేషాగ్నిని నివారించుట దుస్సాధ్యము. మక్కువగల కోర్కెను మట్టిబెట్టుదురా?

ఆబా—సత్యమే-కాని ఆకోర్కె నిర్వహించుటకు పరిస్థితులు ప్రతికూలము లయినచో ఏమి సేయనగును? పోనీ ఆతురకల నర్వారీతిని దండించు సుయోగము లభింపకున్నను వారికోట నాక్రమించుటవలన చేకూరు యశము మాత్రము సామాన్యమా?

శంభూ—ఆబాజీ! మీనిర్యాతనము నిర్వహించుటలో మాత్రము మీకు లోటురానేల?

ఆబా—ఆబాసాహేబు సౌశీల్యము అనువర్తనీయము.

శంభూ—ఆదేటిమాట? ఆతని శీల మింతదనుక పరిశుద్ధము కావచ్చును. కాని దానియందు కళంకబీజ ముండకపోదు. అది యంకురించుట కింతవఱకు అవకాశము చిక్కలేదు. ఇంతకూ అతనిప్రాయ మెంత? పరిజ్ఞాన మెంత? నారీలోకమున తనభార్య లిరువురే అని అభిప్రాయపడుచున్నాడు-వారికన్న వేయిరెట్లందకత్తియలు వేనవేలున్నారని మెరుగడు. వారి విలాసములయెడ నాతని కింకనూ విసుగు జనింపలేదు. వాని భార్యల యందము వాని యౌవనముచే నారో

పింపబడినదే కాని నిసర్గనిష్పితము కాదు. తారుణ్యప్రభావమున తరుణులందరూ దర్శనీయులై యుందురు. ఇదియునుగాక మనరాజుగారు మోటుమహారాష్ట్రము గాక ఇతరదేశము నకు పోనేలేదు. తురకల హార్మ్యములలోని అప్సరలబోలు అందకత్తెల సొగసు వారికంటబడనేలేదు. ఒక్కసారివారినివీక్షిం చి కామశరాహతులైనచో వీరెట్లు చిందులుద్రొక్కుదురో మీరే చూడగలరు.

ఆబా—మహారాజుగారికి తమరాణులయం దమితప్రేమ కలదని మీరు వినలేదా?

శంభూ—ఇరువురు స్త్రీలయెడ సమితమోహమట! ఆబాజీ! మిమ్ముజూడ నాకునవ్వువచ్చుచున్నది. పురుషులప్రేమ ఏకనిష్ఠమగు నంతవఱకే దాని నమ్మవచ్చును. అందు భాగ హారిణు లమరినచో అటుపిమ్మట నాప్రేమ వెట్టికుక్కవలె చూచినవారినెల్ల కఱవజొచ్చును. కన్యలనియు నవోఢలనీ విచక్షణము దాని కుండదు.

ఆబా—ఇతరులవిషయమున నిట్లు జరుగవచ్చును. కాని శివాజీయెడల నిది వర్తించునని నేను నమ్మను.

శంభూ—ఆతడును మానవుడే కదా? నేటి సంభాషణ యందు స్త్రీప్రశంస వచ్చినప్పుడెల్ల ఆతడు మెత్తబడుచుం డుట మీరు గాంచలేదా?

ఆబా—అట్లనెద రేల? వారి స్త్రీదాక్షిణ్యము ఇతర సద్గుణములవలె అపూర్వము.

శంభూ—స్త్రీదాక్షిణ్యమా! ఇట్టి స్త్రీదాక్షిణ్యమే స్త్రీలోలత్వమునకు బీజము.

ఆబా—ఊరకుండుడు. మీపల్కు లెవరేని వినినవో క్కట్టనిమాట లందురు.

శంభూ—ఏమి టీ తెలివిపోని ఊహా! మీకు హితము చేయగోరియే ఇట్లనుచుంటిని. నే నీప్రమేయములో తలదూర్చుట మీ కుపకారము చేయుటకే కాని వేరు కాదు. ఇటు చూడుడు-ఏమి ఈ శివబాబుద్ధిమాంద్యము! శత్రువుల నిర్జించునెడ దార్జన్యము,జోరావరియు కూడవని సాధువులగుమీబోటి బ్రాహ్మణు లెంచుట సహజము కాని జిగీషువగు క్షత్రియున కది తగునా? సద్బ్రాహ్మణులగు మీరు దురాగతములచే దుష్టుల దండింపనెంచుటయు, క్షత్రియుడగు శివాజీ సాధుత్వము నుపపాదించుటయు వ్యత్యస్తధర్మములు కావా? శత్రురాజ్యములయందు నిరంకుశముగా చెలరేగనీయకున్న దేశముల జయింప నుత్సాహము కల్గుటెట్లు? కొందఱు బంట్లు లూటీ నపేక్షించి పోరాడుదురు, మరికొంద రందకత్తెల నాశింతురు. బంగారు, రత్నములు మొదలగు ద్రవ్యముల కొంద రపేక్షింప బంగారు బొమ్మల నితరు లపేక్షింతురు. ఇందేదియూ వారికి లభింపనిచో వారు ప్రాణములచేత బట్టుకొన ఆయితపడుదురా?

ఆబా—లూటిలో దొరికిన ద్రవ్యాభరణముల తమ ముం దిడవలయునని మహారాజుగారు శాసించియున్నారు.

శంభూ—చూచితిరా; కనకముపట్ల సైనికుల విశ్వంఖలవృత్తి నొప్పుకొనరన్నమాటయే కదా? దీనిచే సైనికుల కెట్టినష్టము ఘటిల్లినను రాజునకు లాభముండును......కనకముసుగూర్చి చేసిన ఏర్పాటు కాంతలపట్ల కూర్చుట కాటంకమేమున్నది? అందలి సౌందర్య మాతనికి తెలియకపోవుటయే దీనికి హేతువు. శత్రుశిబిరమున జిక్కిన సౌందర్యవతులనెల్ల మహారాజుగారి ప్రమోద సమర్పణము చేయవలెనని శాసించుట ఎంతయు సమంజసము. ఇట్టి శాసనము పుట్టుటకు జగన్మోహిని యగు కాంత వానికంట పడవలయు. అట్టి సౌకర్య మీదండయాత్రలో చేకూరిన నెంతయు శ్రేయమగును.

ఆబా—చేకురకేమి? కళ్యాణసుబేదారు కోడ లట్టి రూపవతియే అని విందుము.

శంభూ—మరియు మేలే-నెతకబోయిన తీగ కాలికి తగిలినట్లైనది. ఆకాంతను భద్రముగా తెచ్చి శివబాకు కన్పృచ్ఛదము.

ఆబా—అయ్యో బాబో! ఆబాసాహేబునాజ్ఞ నుల్లంఘింతునా? కలలోనైన నట్లు చేయజాలను.

శంభూ—ఇం దాజ్ఞోల్లంఘన మేది? మీరాసాహేబును బలాత్కరింపరు కదా. అమూల్యమగు స్త్రీరత్నము నా బాజీకి కానుకగా నిత్తురు. రిక్తహస్తములతో రాజును దర్శింపగూడదని శాస్త్రమున్నది కదా? కానుకలలో ననేకవిధము లున్నవి. బ్రాహ్మణులు కొబ్బరిచిప్ప కధిపతులు కావున కొబ్బరికాయ

నర్పింతును. సాహుకారి ధనవంతుడు కావున రత్నాంబరముల నర్పించును. విజయశ్రీచే వరింపబడిన వీరుడు తనబాహుబలముచే గడించిన కాంతామణిని కానుకగా నొసంగుట యోగ్యము.

ఆబా—నాకృత్యములు సరిచేయుటకు మీ మ్మాసాబా సాహెబు నాకు తోడుగ బంపుచున్నారు కావున నేను మీ మాటలు పాటిచేసినచో అపరాధిని కాజాలను.

శంభూ—ఆచింతే మీ కణుమాత్రమును వలదు. దానికి నేను పూచీపడెదను. మీరింక పొండు- నేను రాణుల చూడబోయెదను (ఆబాజీ పోవును).........ఏమి శివాజీ దుండగము! స్వరాజ్య సంపాదనమున తనకు సాయముచేయుని మహారాష్ట్ర వీరుల కంటకములవలె వీడు పెరికి పారవేయునా? మంచిది-ఛత్రపతీ! మహారాజా! నీవే నన్ను నిర్మూలింతువో, లేక నేనే నిన్ను నిర్మూలింతునో చూచెదవుగాక! నీయధికారము నణగద్రొక్కక ఈ శంభూజీ ఊరకుండువాడు కాడు. నీప్రశస్తి బాహుబలప్రతిష్ఠితము కాదు, కాపట్యమున కార్యమును సాధించుటయే పరమపురుషార్థమని నీ వెంచుచుంటివి. నీకు ద్రవ్యపరాఙ్ముఖత్వము లేనేలేదు. పరులద్రవ్యము నపహరించుపట్ల నీ వెంతనీచముకేని ఒడిగట్టుటకు జంకవు. నీస్వహితపరాఙ్ముఖత్వమును స్త్రీదాక్షిణ్యమునూ చూచి ముగ్ధులై అనాగరకులగు మహారాష్ట్రులు నీకు లోబడుటచే వారిబలము నాధారము చేసుకొని నీ వాడుచున్నావు. నీ

భటులు తమ సర్వస్వమును నీకు ధారవోసి రణమందు ప్రాణములను కూడ నీయశోవహ్ని కాహుతి చేయుచున్నారు. శాత్రవుల స్త్రీలయెడ నీనిర్మలమైన ప్రవర్తనము చూచి నిన్నందరూ గౌరవింతురు. నీవు పరస్త్రీపరాఙ్ముఖుడవు కావని పదిమందికీ ఎరిగినచో నీయశోదీపము సన్నగిల్లును. అంతననుక నే నప్రమత్తుడనై యుండెద. నీవు ఉన్నతపదవినుండి నన్ను దిగలాగినచందాన నిన్ను నేను క్రిందకీడ్చెదను. నన్ను నీవు పదభ్రష్టుని చేసినందుకు మారుగ నిన్ను నేను నీతిభ్రష్టునిగ జేయకున్న నా యవమానాగ్ని చల్లారదు.........

(నిష్క్రమించును.)

—ఐదవ రంగము—

(ఇద్దఱు రాణులు, అమాత్యుడు—కాఠియవాడ్ తురకవర్తకులు, ఇద్దరు రంగీషువర్తకులు కూర్చుండ శివాజీ ప్రవేశించును)

శివా—అమాత్యవర్యా, నేడు మీరు చాలసందడిలో నున్నారు-బట్టలబేరమున మునిగియున్నారు కాబోలు-మొన్న మాకు చిక్కిన ధనమునంతయు నిద్దరురాణులూ నేడే వ్యయపరుప నెంచలేదుకదా?

అమా—మహారాజుగారి అంతర్యము ననుసరించియో సఈబాయి గారు బేరమాడుచున్నారు.

శివా—అదెట్లు?

అమా—మన సైనికులలో గతించినవారిగూర్చియు గాయపడినవారిని గూర్చియు ఏర్పాటులు ప్రభువుగారే కావించియున్నారు. మొన్నటి యుద్ధమున అసమానశౌర్య సాహసముల నగపరచినవారిని బహూకరించుట మిగిలియున్నది కావున అందుకుతగిన ఏర్పాటులు చేయ మహారాణిగా రంగీకరించియున్నారు.

శివా—భళిరే! ఈమె నాయర్ధాంగి యనదగును. ఏమేమి కొన్నారు?

సఈ—తలపాగాలు, రుమాళ్ళు, దుప్పట్లు, ఉత్తరీయములు నే నెంచుచుంటిని, సోయరా శాలువలూ, పీతాంబరములూ, చీరెలూ ఏర్చుచున్నది.

శివా—చిన్నరాణిగారు చూపిన పరాక్రమమేమి వారితో పికేమునకు—?

సోయ—పురుషులు చూపు పరాక్రమము కేవలము వారి కృపాణములయందే ఆధారపడియుండునని లోకులందురు గాని వారిసతుల మంగళసూత్రమహత్వమే అందుకు ముఖ్యకారణమని నానమ్మకము.

శివా—సత్యమే-శత్రువు లీవిషయము నెరుంగరు కావున ముందు మీకంఠము లుత్తరింపక మామెడలు నరుకుచున్నారు...నీ మతమున మా డాలులు మమ్ము కాచుట లేదన్న మాటయే.

సోయ—సతుల మంగళసూత్రమహిమ నడలకున్న

మి మ్మన్యవిధముల గాచుట అనవసరము.

శివా—అటులనా ? మీ కుంకుమ యను డా లున్నదని మాకెన్నడునూ తోచలేదు. మీరిరువురును నాపితరుల ప్రసాదమని నేను గ్రహించియుంటిని. అది నేడు సార్థకమయ్యె. పెద్దరాణిగారు మా అమ్మగారి ప్రసాదము కావున వారియందు లజ్జావినయాంశ మధికము; చిన్నరాణిగారు మా తండ్రిగారి ప్రసాదము కావున వారియందు తేజపాలు హెచ్చు...మీరుభయులు నెంచిన వస్త్రముల జూపుడు.

(శంభూజీ వచ్చును.)

దయచేయుడు మామగారూ, మీ కొమార్తెల వివేక తారతమ్యముల కనులార గాంచుడు. ఈ ముదుగువస్త్రములు మీ పెద్దకూతురికి నచ్చినవి, ఈసన్నని బట్టలు మీ చిన్నకూతు రెంచినవి. (ఒక మడత విప్పి) ఈవస్త్రములు కులీనురాలికి పనికిరావు. ఇట్టి వస్త్రములు వందలకొలది యిచ్చియు శ్రీకృష్ణుడు ద్రౌపదీమానసంరక్షణ మొనర్ప జాలడు. దీని ధరించిన విలాసవతి యొడలే కాక అంతరంగమును స్పష్టముగా గాంచనగును. ఇది గాలికన్న పలచనై పారదర్శక మగుచున్నది.

సోయ—ఇట్టి వస్త్రములను భర్తల దృష్టిసౌఖ్యమునకు భార్యలు ధరింపనగును.

శివా—సరిసరి. ఇది కంటి కగపడినకదా దృష్టిసౌఖ్యమబ్బుట! దీనిని ధరింపకయే ధరించితి ననవచ్చును-ఇట్టి

వస్త్రము మాకు కావలెను. శెట్టిగారూ, దీనిని మాటలలో కట్టుము-మాకీమునక వస్త్రములే తగియున్నవి. మోటు మావళాల రాణిగారికి మోటు వస్త్రమే శోభాకరము. ఈ జిలుగు వస్త్రములు ఢిల్లీ బీజాపూరు సుల్తానుల జనానా వారికే తగియున్నవి- సుఖవాసులు, భోగపరులగు వారిచెంత నివి వత్సరములకొద్ది మనగలవు- కోమలగాత్రలు వారెంతవాడిన నవి చిరుగునను భయము వారికుండదు. మామోటు శరీరముల రాపిడికవి నిలువజాలవు. వస్త్రములకూ వాక్యములకును వృత్తివై పరీత్య ముండును. కొద్దివారి వాక్యములు వారిభావముల వ్యక్తపరచుచుండ, వారి వస్త్రములు వారిశరీరములను మరుగుపరుచుచుండును; గొప్పవారి వాక్యములు వారి భావములను మరుగుపరుచుచుండ, వారి వస్త్రములు వారిశరీరముల వ్యక్తపరుచుచుండును.

సోయు—సఈబాయి నాకన్న ఈడుముదిరినది. కావున ఈముదుక వస్త్రము లామెకే శోభాకరముగా నుండును.

శివా—వయసున పెద్దవారికి వివేకము హెచ్చగునా? పూర్వకర్మపరిపాకము వెంటవచ్చినచో వయసున బాలుడయ్యు బుద్ధిని వృద్ధుడగును, అది లేకున్నచో వయసున వృద్ధుడయ్యు బుద్ధిని బాలుడగును.

సోయ—సూక్ష్మ విషయములలో మహారాజుగారికర్హమైన సలహా నిచ్చుటయందీదాసి అసమర్థురాలైనను, వారు నిరుత్సాహమనస్కులగునప్పుడు మనోరంజన మొనర్ప

గల సామర్థ్య మలవడిన దీనిజన్మము ధన్యతమ మనియే భావించును.

శివా—ప్రేయసీ, చిన్నబుచ్చుకొనుట కిందవకాశమే లేదు. నా సంసారనిర్వాహణమునకు మీరుభయులూ ఉండ తగినవారే. అమాత్యవర్యా,...ఇతరవర్తకుల యొద్ద పుచ్చుకొనదగు వస్తువులున్న వాటిని తీయించుడు.

కా॥ వర్త—మహాప్రభూ! నావద్ద కొంత పాతసరుకు కలదు. మీవాగ్ధోరణిబట్టి చూడ నవి యిక్కడ చెల్లునని ఆశ వొడమియున్నది. అనతిచ్చినచో వాటిని చూపెదను.

సోమ—పాతసరుకు మాకేల ?

సత్య—కొన్నిసందర్భములందు క్రొత్తదానికన్న పాత సరుకే ప్రశస్తమగును. ఔషధముల సేవించునప్పుడు క్రొత్త కుప్పె క్రొత్త తేనె కన్న పాతకుప్పె పాత తేనె శ్రేష్ఠతరములు కావా ?

శివా—ప్రేయసీ, మేలైన మాటాడితివి. సువస్తువులకు క్రొత్త పాత అను భేద మనావశ్యకము. శారీరకవ్యాధుల పారద్రోలుటకు పాతదినుసెట్లుపయోగించునో అటులే మానసికవ్యాధుల పోగొట్టుటకు ప్రాచీనసాహిత్య ముపయోగించును. కాలమహిమను పాత ఔషధములు సాగనిచ్చినట్లు కాలమహిమను పాతగ్రంథములు సాగిపోయవు.

కా॥ వ—(ఉత్తరీయమునుదీసి) దీనిని చిత్తగింపుడు. ఇది విజయనగర సంస్థానాధీశ్వరులు అనేకతరములు వాడు

కొనిరి. ఆ రాజ్యము కూలిపోయినప్పుడు ఇతర ఆశ్రితులతో పాటు ఇదియు అన్యుల నాశ్రయించినది. నేను గొప్ప వెలనిచ్చి దీని సంగ్రహించితిని. దీని నేత ఎంత ప్రశంసనీయమో గాంచుడు.

శివా—(దానిని చేత బూని) ఈవస్త్రము ప్రాచీన మనుటకు సందియము లేదు. దీని పలుచని నేతగుండా విజయనగరేతిహాసము నాకు స్పష్టముగా గోచరించుచున్నది. కళలకు, విద్యలకునూ పుట్టిల్లు, దిగ్విజయశీలురగు రాజులకూ వేదవిద్యాపారంగతులగు మంత్రులకూ ఉనికిపట్టు, బాహుబలమునకూ బుద్ధిబలమునకును విలాసక్షేత్రము! కటకటా! అట్టిప్రబలము, విస్తీర్ణము నగుసామ్రాజ్యవైభవమున మిగిలినయున్న దీవస్త్ర మొకటియేనా,?..." కాలాయ తస్మైనమః" అమాత్యవర్యా! ఈవస్త్రము నొకచోట నుంచుడు (ఇచ్చును)

కా॥ వ—ఈ రెండవ వస్త్రము మొదటిదానికన్న విలువ మీరునదని యెంచనగును. (చూపి) ఇది అహమ్మదునగరురాణి చాంద్‌బీబీ గారి "చంద్రకళ" అని పేరువడసిన చీరె. దీని ధరించినప్పు డాయన జలధరాచ్ఛాదితంబగు చంద్రునిలీల గానవచ్చుచుండెనని చెప్పుకొందురు. అపట్టణపు లూటీలో నిది యొకసైనికునికి చిక్కెను. నేను దానిని కొని తెచ్చితిని.

శివా—ఏ రాజ్యము క్షీణదశ నొందుచున్నప్పుడు మాతండ్రిగారు తమ యాంధ్రశక్తియు దానిని నిలవబెట్టుటలో నుపయోగించిరో, అట్టి రాజ్యమును తనశౌర్యబలిమిని బుద్ధి

బలముచేతను కాపాడిన పుణ్యవతిని గౌరవింపనివా రుందురా ? సోయరా, నీ వీకవస్త్రముల కొనవలసియున్నది కావున దీని పుచ్చుకొనుము.

సోయ—తురకదానివస్త్రమునా ?

శివా—అయ్యో, వెఱ్ఱిదానా-మహాత్ములకు కుల ముతో నేమిపని? గనులలో నుండి రత్నములు వెలువడ లేదా ? మిన్నున నవి మనకు లభించునా? మహానుభావుల సహవాస ముచే నెట్టిఫల మబ్బునో అట్టిఫలమే వారివస్తువుల సహవా సముచే నబ్బును. అమాత్యా! దీనినిగూడ మీదగ్గర నుంచుము.

కా-వర్త—మహాప్రభూ! ఈ శిరోవేష్టనమును తిల కింపుడు. ఇది చిత్తూరుప్రభువులగు ప్రతాపసింహ మహారాణా వారిది.

శివా—అది మీకెట్లు లభించెను ?

కా-వర్త—ఆమహాత్మునకొకయిక్కట్టు వచ్చి వారు దీని నొకవర్తకునకు విక్రయించిరి. ఆవర్తకునకు దానిమహిమ తెలియకుండుటచే మాతండ్రి దానిని కొన్నాడు.

శివా—ఈవస్త్రము లిదివర కమ్ముడుబడక మీవద్ద నుండుటకు కతమేమి ?

కా-వర్త—ఇది అచ్చిరాదని చూచినవారెల్ల పెదవి విరిచి మోము త్రిప్పుచుండెడివారు దేవరా !

శివా—ఆహా! లోకు లెంత అజ్ఞానులు! రసపుత్ర

వీరకేసరియగు మహారాణా ప్రతాపసింహుని భవ్యశిరము నలంకరించినవస్త్రము, కలలోనైన పారతంత్ర్యవిచారమునకు చోటీయని శిరస్సు నాచ్ఛాదించిన వస్త్రము, శత్రువునకు లొంగియుండని వీరశిఖామణి వస్త్రము, శత్రువుల అడుగులకు మడుపులెత్తు వీరమ్మన్యుల కచ్చివచ్చునా? ఏ పురుషోత్తముని పేరు తలపువచ్చినంతనే పిఱికిపందల యుల్లమునందైన వీరావేశము జనించి ఆచంద్రార్కమంతరించకుండునో అట్టి మహాత్ముని వస్త్ర మచ్చిగాదా? నే నీశిరోవేష్టనమును పూజ్యభావముతో నాచెంత నుంచుకొందును. సంకటములకు నేను లోనగునప్పుడు ఈవస్త్రము నామానసమున నుత్సాహచైతన్య ముదయింప జేయును...సెట్టిగారూ - మీమాటలు సత్యమని యెంచి ఈవస్త్రముల నేను కొనుచున్నాను. అమాత్యవర్యా-వీరికి వీటివెల నిచ్చివేయుడు. వీరెవరు, వీరి వర్ణము, నగ్నశిరస్సులును జూడ ఐరోపీయులవలె నున్నారు.

అమా——వీరి నాంగ్లేయులందురు.

శివా——వీరి దేశాభిమానము తీవ్రమైనది. వీరు మంచిశూరులు, చతురులగు నావికులు, మద్యపానము వీరి కాచారము. ద్రవ్యలోభము వీరికి మెండు, ద్రవ్యమే వీరికి దైవము- వీరి స్త్రీదాక్షిణ్యము కూడ ప్రశంసనీయము. వీరిస్త్రీలు పురుషులతో సరి సమానముగా వ్యవహింతురు. వారికి స్వాతంత్ర్యము మెండు.

సఈ——పురుషులందరితో స్త్రీలు కలిసిమెలిసి వర్తిం

చుట సిగ్గులేమి కాదా ?

శివా—అట్లనరాదధు. వ్యక్తులనీతిని తత్తత్సమాజ ములందు రూఢిచెందిన నీతి నియమముల బట్టి నిర్ణయించుట యుక్తము. తురకలకన్న మన స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్య మెక్కుడగుటచే వారు మనవారిని స్వైరిణులనుట ఎట్లుతగదో అట్లే మనముకూడ ఆంగ్లేయస్త్రీలపై నిందారోపణ మొనర్చుట ఉచితము కాదు.

ఆం-వ—దేవరవారు సెలవిచ్చినది సత్యము.

శివా—మాయాడవారికి తురకలయాదువలె ఘోషా లేదు. మీవారివలె పూర్ణస్వాతంత్ర్యమును లేదు. ఇది మధ్యమార్గము. మీరందరికఁ పోవచ్చును.

(ఆంగ్లేయులు శివాజీతప్ప అందరుపోవుదురు.)

మీరు వర్తకము చేయుటకే వచ్చినారా, లేక వీలు చిక్కినచో దేశమునుకూడ స్వాధీనపర్చుకొనవలెనను ఊహ కల్గియున్నవారా ?

ఆం-వ—మహారాజుగారి కిట్టి సందేహ మేల పొడమినది.

శివా—మరేమీ లేదు. వేడిపాలు ప్రమాదమున పెదవులకు తాకి నోరు కాలెనా, చల్లనిమజ్జిగయు నూదుకొని త్రాగజూతురు. తురకలు ధర్మస్థాపనము చేయు మిషచే ప్రవేశించి కాలక్రమమున మాదేశముల జయించినారు. ఆ మిష యిప్పుడు పాతగిల్లినది, వర్తకము క్రొత్తపుంత.

ఆం-వ——ఒకానొకప్పుడు విజయము ఓడిపోయినవారి మూలముననే సిద్ధించుచుండును.

శివా——అది నిజమే. ఏదీ, మీ సరుకు చూపుడు.

ఆం-వ——ఈ సరుకు హిందూస్థానము లోనిదే.

శివా——మా దేశపుసరుకు మా వర్తకులయొద్దనే కొందుము. నకుమ వ్యర్థముగా మీకు లాభము రానీయనేల ? మీ దేశపు సరుకున్న చూపుడు. (వారు గుండుసూదులూ, సబ్బుబిళ్లలూ, మేకులు మొదలగునవి చూపుదురు.) ఇట్టి వస్తువులను మావారుకూడ తయారు చేయుదురు. ఇవి వాటికన్న పూతమెరుగున మిన్న లే, కాని మావస్తువులవలె మనజాలవు. నూతనవస్తువున్న చూపుడు. ఆగొట్టమేమి ?

ఆం-వ——ఇది దూరదర్శనీ యంత్రము. దీనితో చూడ దూరపువస్తువులు దగ్గఱనున్నట్లగపడును.

శివా——ఇది వింతవస్తువే. (చూచి) బాపురే! పూనా చుట్టుప్రక్కలనున్న గుట్ట లొకదాని నొకటి ఒరయు నట్లున్నవి. ద్రోణాద్రిని హనుమంతు డొకచోటునుండి వేఱొక చోటునకు మార్చినరీతి ఈయంత్రము గుట్టల స్థలాంతరమును చేర్చుచున్నది. ఇం దొకలోప మున్నది. ఈసామర్థ్య మొక కంటికే అలవడును కాని రెండింటికి చేకూరదు. దూరమున నున్న వస్తువులను స్పష్టముగా కనబరుచు ఈయంత్రమువలె భవిష్యత్తునందలి ఘటనాసంచయమును వర్తమానమున జరుగునట్లు అగపరచెడి యంత్రమును మీవారు కనిపెట్టిరా?

ఆం-వ—అట్టి యంత్రమును మేమెఱుగము గాని యంత్రసాహాయ్యము లేకయే కాగలదానిని తెలుపగలవారు కలరు.

శివా—కొలదికాలమున జరుగగల సంగతులను అనుమానముచేతనే చెప్పవచ్చును, కాని సుదూరభవిష్యత్తు నట్లు చెప్పగలరని నాకు తోచదు.

ఆం-వ—మీభావిని గూర్చి నే నొకవిషయము చెప్పెద విందురా?

శివా—ఏమిటది?

ఆం-వ—మీరు త్వరలోనే ఉన్నతపదవి నొందగలరు. ఈదేశమునకు ప్రభువులు కాగలరు.

శివా—ఈయంశమును మీ రెట్లు చెప్పగల్గితిరి.

ఆం-వ—మీప్రవర్తనను బట్టి నే నూహించితిని.

శివా—నే నొంటిగా అంతపదవిని బొందు టెట్లు?

ఆం-వ—మీ రెంత ప్రజ్ఞావంతులో మీ సేవకులుకూడ అంత ప్రజ్ఞావంతులు కాగలరు.

శివా—సహజశూరులు, విశ్వాసులు, నగు సైనికులూ సమకూరుట నాయదృష్టమే కాని నాకు సహాయబలిమి లేకపోవుట గొప్పలోపము. మీరు నాపరివారమున చేరుదురా? అచిరకాలమున నేను జంజీరాకోటపై దండెత్తనున్నాను, అప్పుడు మీరక్కఱకువత్తురు.

ఆం॥వ—తమ రన్యదేశీయుల చేర్చుకొందురా?

శివా—వారు నమ్మకముతో కొలువొనర్చినచో నా కభ్యంతరములేదు. బిజాపూరుసుల్తాను కొలువుచేసి విసుగు జెందిన పఠానుసైనికుల నా కొలువున నిల్పితిని.

ఆం॥వ—అట్లయిన నొకషరతుపై మీకొల్వున కొప్పుకొందుము.

శివా—అదెద్ది?

ఆం॥వ—ఆంగ్లేయులతో తప్ప ఇతరులతో మేము పోరుదుము. ఆంగ్లేయులతో మీకు పోరుపొసగెనా మేము వారితో చేరక తప్పదు. ఇట్టింటికనని మీరు తలుగకుడు.

శివా—మీరు దేశభక్తులగుట గని నాకేల కోపము రావలయు? నిష్కళంకమైన మీ దేశభక్తికి నేను కడు సంతసించితిని. పాదుషావారిని రోగవిముక్తులజేసి అందుకు మారుగ మీ దేశముకొరకు స్వతంత్రమును నున్న దడిగిన వైద్యుడు మీవాడే కదా!

ఆం॥వ—అందు విశేష మేమున్నది? ప్రతిఆంగ్లేయుడును స్వలాభముకన్న స్వదేశలాభమునే ఎక్కుడుగా నెంచును. కావున వారివలెనే మీరుకూడ అట్టి సనదు దయచేయవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

శివా—మీ దేశభక్తిని మెచ్చుకొంటిని కావుననే మీ కట్టిసనదు నీయజాలను. మీ దేశభక్తికిని మా దేశహితమునకునూ పరస్పరవిరోధము కలదు. మీ వ్యాపారము దేశమున కుదురుకొనెనా, దానివెంట మీఖడ్గము కూడ జొరబడును.

వర్తకమను మిషచే మీరు నిరాటంకముగా మాదేశమున సంచరించుచు ప్రతిదానిలోను తలదూర్చి మాదేశశాంతి కెసరుపెట్టుదురు. ఈదేశపాకాశమున మీతులారాశి ఉదయించినవెంటనే మీవృశ్చికరాశి ఉదయించి తీరును. మీరు నా భావిదశనుగూర్చి చెప్పినట్లే నేనుకూడ మీభవిష్యత్తు నించుక చెప్పెద. మావారు మీవిషయమున అప్రమత్తులై వ్యవహరించిరా, రెండు మూడు శతాబ్దములలో మాదేశమునంతయు మీరు వశపరచుకొందురు. మీయందలి గౌరవముచేతనే మిమ్ము నాచెంత జేరనిచ్చుటలేదు......రండు నేను మీరు మాకతిథులు: మిమ్ము యథావిధి సత్కరించుట మావిధి...

(పోవుదురు)

—ఆరవ రంగము—

శివాజీ రాణులు—శంభూజీమోహితే.

శంభూ—నికట సహవాసములేక దృఢపరిచయము కాజాలదు. శివబా విషయముననే లేనిపోని అసత్యములు, నిందలూ వినివిని నామనస్సు కలుషితమై యుండెను. ప్రత్యక్షముగా నేను పరికించు సరికి అంతయు వ్యతిరేకముగా కానబడుచున్నది-ఏమి యౌదార్యము! ఏమి నిష్కలంకప్రవర్తనము!

సఈ—వారిరుచులెంత మనోజ్ఞములు! సన్నని చుల

కని వస్తువులు వారికిగిట్టవు, ముతకబట్టలు బరువైనవి వారికి ప్రీతిదాయకములు.

సోయ—ఎగతాళి చేయుటలో మహారాజుగా రతి నిపుణులు.

శంభూ—సుకుమారవస్తువులన్నియు వాని కప్రియములని మీారెంచకుడు. ఆతడు మర్మజ్ఞుడు గుణజ్ఞుడు.

సఈ—గుణజ్ఞులైనను స్వదేశవస్తువులందు వారి కనురాగము హెండు. ఆంగ్లేయులు వారిదేశములోని వింతవస్తువులెన్ని చూపినను ఒకదానినైన అంటినారా?

శంభూ—ఈ విభజన అచేతనవస్తువుల యెడనే-సచేతనముల గాంచిన ఆతనిచిత్తము చలింపకుండునా?

సఈ—అది నిజమే-మొన్న పఠానులను నేడాంగ్లేయులను తమసైన్యమున జేర్చుకొనిరి.

శంభూ—అన్యజాతీయ పురుషులయెడ ఆదర ముండవచ్చును. స్త్రీలయెడ వారికిగల ఆదరముతీరు వేఱు.

సోయ—భర్తగారియెడ ఈవిషయమున ఎట్టిఅనుమానము నుండరాదు. చాంద్‌బీబీయెడ ఎంతయో గౌరవముండకుండిన ఆ మెచ్చీరెను నన్ను ధరింపుమని పట్టుబట్టుదురా?

శంభూ—అందు వింతేమి? అపరిచితమైన వస్తువుల గురించి మానవుల కొకవిధమగు జిజ్ఞాస, ఔత్సుక్యము నుండుట సహజమే. అందును యవనస్త్రీలు ఘోషాలో నుందురు. వారినిగూర్చి అధికజిజ్ఞాస పొడమినచో వింతయేమి?

సత్య—ఆంగ్లేయవనితలకు ఘోషా యుండదు కదా? వారు పురుషులతో గూడి ఆటలాడుచుండు విషయమున మహారాజుగారు వారిపక్షము బూనినది చూడ నాకు వింతపొడమినది.

శంభూ—పోనిండు మగవారిచర్యల నింత సూక్ష్మముగా నాడవారు పరీక్షింపగూడదు. పురుషులొకానొకప్పుడత్యంత సాహసకృత్యము లొనర్తురు. వారెంత ఉత్సాహపరవశులైనను పనిచేయునప్పుడు వారి కలసట జనింపక మానదు. అట్టివేళల వారి మానసముల రంజింపజేయుటకొకప్రియురాలి సాన్నిధ్య మావశ్యక మగును.

సోమ—సేవజేయుటకు ఇరువురు భార్యలు చాలరా?

శంభూ—భార్యల వడిని వేసుకొని పురుషులన్ని చోటులకును పోవుదురా? శివబా మాతోడ కళ్యాణదుర్గమునకు వచ్చునని నను కొనుడు. అప్పుడు మీరు వారివెంట రారుకదా? అప్పుడు జిజ్ఞాసచే-కేవల కౌతూహలమే-సుబేదారు రాణివాసము చూడవలెనని అతనికి బుద్ధిపొడమును నను కొనుడు. ఇదవట్టియూహయే సుడీ—శివబాశీలము చాల నిర్మలము. లోకులు పలుగాకులై వానిగూర్చి ఏమోమో వెఱ్ఱిఅపవాదలు కల్పించుచుందురు.

సత్య—అవెట్టివి?

శంభూ—కుత్సితులు అపదూరుల కల్పింపబూనినచో వారినో శైవరు మూయగలరు? అపవాదలకు తలా తోకా

ఉండునా ? నిశీథమున శత్రువులపై బడుట మిషచేసుకొని దురాచారముల నెన్నియో యొనర్చునట! ఈమాటయాదు పస యుండునా ?

నఈ——ఇది శుద్ధాబద్ధము. శత్రువులపై అమాంతము పడునప్పుడు వెంటనే వారు శిబిరమునకు వచ్చి సైనికుల బ.పు దురు, ఇది నాకన్నులతో చూచితిని.

శంభూ——అవునా ? ఆతడు శత్రువులపై బడుటకే గెనో, ఇంకే పనిమీద పోవునో ఎవ రెరుగుదురు అని లోకులు కూయుదురు. లోకులమాటలనే నేను అప్పచెప్పుచున్నాను సుడీ-శివబా సచ్ఛీలుడనియే నానమ్మకము.

నఈ——వెంటనున్న సైనికుల కన్నులలో దుమ్ముజల్లి రహస్యముగా వా రొంటరిగా వ్యవహరింతురా ! ఇది నేను నమ్మను.

శంభూ——కుటిలుల కుకల్పనలకు అంతముండునా ? చీకటిలో సైనికు లందరూ లూటీలో చిక్కుకొని యుందురు. ఎవ రెచ్చట నేమిచేయుచున్నారో చూచే దిక్కుండదని వా రందురు. . . శివబా కలియుగశుకుడని నా అభిప్రాయము. నా మాట లోకుల కొకనిదర్శనమా ? ఆవగింజంత అవకాశమును కొండంత దోషముగా వారు కాపింతురు. శివబా స్వైరవిహారమునకు వారుచెప్పు హేతువు మీరు వినలేమ కాబోలు. అది మీకు తెలుపుట కభ్యంతరము లేదు, అందు తథ్యము లేనేలేదు, ఒకవేళ ఉన్ననూ మీరు పాజ్ఞులు కావున దాని

సంతగా పాటిసేయరు.

సోవా—కారణమేమి ?

శంభూ—దాని కాధార మెద్దియైన నున్న అవశ్యము చెప్పెదను. ముందు నాప్రశ్న కుత్తరమిండు. సఈబాయి ! నీవివాహము శహాజీ మహారాజుగారి సమ్మతిపై జరిగినదా ?

సఈ—లేదు, జీజీబాయిగారి సమ్మతి నైనది.

శంభూ—ఆఁఆఁ. సోయరాబాయీ నీవివాహము నేనన్నట్లు జరిగినదేనా ?

సోయ—ఔను. నాపెళ్ళి కాకమునుపు “మీరూ మేమూ లేనపు డైనది ఏటిపెళ్లి ?” అని పాదుషా మామ గారితో నన్నారట. అక్కా కోపగించుకొనకుము.

సఈ—నిజము చెప్పితివి, దానికి కోపమేల ?

శంభూ—ముందుమాటను మీరు విన్నచో ఒండొరు లతో కలహింపక ఉభయులూ ఏకీభవించి శాంతులై కార్య మునకు కడంగుదురు. మొదటివివాహము పాదుషా శహాజీల సమక్షమున కానందున వారు దాని నంగీకరించలేదనియు, పైపెచ్చు తనసమ్మతితో నొక వివాహమేని కానందున శివబా తనకిష్టమైన మూడవభార్యను చూచుకోవలచినాడని జనశ్రుతి కలదు. వారు తమ కుయుక్తులకు ఎట్టికారణము గూర్చిరో విశదమైనదా ? నోటికి వచ్చినట్లెల్ల వాగుదురు. వారినోటికి తలుపా ద్వారబంధమా ?

సోయ—వలచివలచి తురకదానిని కట్టుకొనరు కదా!

శంభూ——అది కలలోనిమాటకూడ కాదు. తల్లిగా రొకవివాహము చేసిరి, తండ్రిగా రొకటి చేసిరి. ఇప్పుడు లో కులు మూడవది చేయనున్నారట! శివబా తురకదాని వల చుటేమి? దాని నగ్నిసాక్షిగావివాహము చేసుకొనుటేమి!

సోయ——పెండ్లియాడకున్న వేశ్యగా నుంచుకొన్నం దురు కాబోలు!

శంభూ——దానికి లోటులేదు. ఇప్పుడు కళ్యాణదండ యాత్ర కన్యకొఱకే శివబా తలపెట్టినాడని వదంతి-ఎక్కడకు బోయిన నివియే గుసగుసలు. శాత్రవస్త్రీలను సైనికులెవరు నూ హింసచేయకూడదని మహారాజు శాసించినప్పటినుండి యు "రాణివాసమును వారే స్వాధీనము చేసుకొందురు కా బోలు"నని వాగుచున్నారు. ఇట్టి అపనింద వారు రాజుగారిపై వేసినందుకు వారికి తగినశాస్తి కావలయును.

సోయ——ఆ చచ్చినవారి నాలుక లూడిపడును. వారి అపనిందల నక్కరసేయువా రెవ్వరు? ఎద్దుకేమి తెలుసు నటు కుల రుచి? మామీద మహారాజుగారి కెట్టి యాదర మున్న దో ఈకుంక లేమెరుంగుదురు? వారు మామాట నెప్పుడేని జవదాటుదురా?

సఈ——ప్రాణనాధుడు శోయరాబాఈ రూపము నెంతవలచిరో నే నెరుగుదును.

సోయ——సఈ బాయి సౌజన్యము వారి కెంతసంతో షదాయకమో నేనెరుగుదును.

శంభూ—బలే-సాపత్న్యలయ్యు మీ రింత కలుపుగోరు తనముపహించి యుండుట నాకు అనంతమగు సంతసము కూర్చు చున్నది. మీవల్ల-నే నిజమైన చో ఎట్టి చింతయు అనవసరము. ఆతనియం దట్టినమ్మకమే మీకులేకున్న కళ్యాణదుర్గమును స్వాధీనము చేసుకొనిన తోడనే శివబా అటపోవునప్పుడు ఆతనివెంట బోవుటకు మీరు హఠముచేయకుందురా?

ఇద్దఱు—అమ్మయ్యో! కళ్యాణదుర్గమునకు మహారాజుగారే గనున్నారా?

శంభూ—బహుశా పోవుదురు. ఈఖండయాత్ర సామాన్యమైనది కాదు. ఇందు జయము నొందినచో విశాలమైన ప్రదేశము మనకు లోబడును. కావున అందుకు వలయు నేర్పాటులు కావించుట, సైనికుల బహూకరించుట మొదలగు పనులు మహారాజుగారు స్వయముగా చేయవలసి యున్నది. అంతకన్న నావశ్యకమగు కార్యము నెరవేర్పవలసి యున్నది. సైనికులు—స్త్రీల నెట్టి బాధలపాలు చేయగూడదను కఠిన శాసనమున్నది, అది సరిగా నిర్వహింపబడినదో లేదో వారు విచారణ సేయవలయు. అం దావశ్యకమయినచో ఏకాంతమున అంతఃపుర స్త్రీల వాఙ్మూలము లను పుచ్చుకొనవలయును.

సఈ—నిజముగానేనా?

శంభూ—అంతవరకును రావచ్చును. శివబా న్యాయప్రియుడు కదా? అంతఃపురస్త్రీలను స్వయముగా విచారణ సేయకున్న నిజము తెలియదు, ఆది తెలిసినగాని అతని మన

స్సమాధానము కాజాలదు. అందుకు ఎన్ని రాత్రులు మేలు కొని యుండవలయునో?

సోయ—రాత్రులు మేల్కొనసేల?

శంభూ—పగటి విచారణలతో పని తీఱకున్న రేలు కూడ విచారణ సేయవలదా? అదియునూ కాక రహస్యము నకు రాత్రియే అనువు.

సఈ—అటులైన మే మవశ్యము వారిదండ నుందుము.

శంభూ—మీరు వెంటనుంట వృథ. అందు కాతడు సమ్మతించునో లేదో?

సఈ—ఆ వాజ్మాలముల మేము వినిన ప్రమాద మేమి?

శంభూ—అవి మీరు వినదగిన వనుకొంటిరా? న్యాయాధికారి భార్య కాని గౌరవనీయయగు ఇతర స్త్రీగాని చెంతనున్నప్పుడు కులీనలగు కాంతలు ఉన్నదున్నట్టు వెలి బుచ్చుదురా? శివబా ప్రవర్తనము నెడ మీ కనుమాన ముదయించినచో మిమ్ముల నుండనిచ్చుట యోగ్యమగును. అట్లొనర్చుటకు తగినంత కారణముండవలయు. వారికి మీ యెడ ననమానాదర మున్నప్పుడు మీ అనుమానమున కనువు లేదే?

సఈ—ప్రాణనాథునిశీల మతిస్వచ్ఛమని లోకుల కన్నులముందర తార్కాణించి చూపి వారినోళ్ళు మూయ వచ్చును.

శంభూ—అట్టి అభిప్రాయమే మీకున్నచో అభ్యం

తరమే యుండదు. శివబాను పరీక్షించుటకవకాశము కల్గినా, దానిని ముందుగా మీకెరింగించి నాశక్తికొలది సాయము చేయుటకు నాకును వీలుపడును.

సోయ—అట్లైన అత్యుత్తమము.

శంభూ—మీరీవిషయమును మహారాజున కించుకేని తెలియనీయకూడదు. మీజాడ కని ఆతడు మెలకువతో మెలంగును. అట్టియెడ నాతని వర్తనము కృత్రిమమగును. అప్పుడు పరీక్షలో నాతడు కడతేరినను అదియొక గొప్ప కాదు.

సఈ—నిజమే.

శంభూ—మీరుభయులును నాగూర్చి శివబా మనసునకు నచ్చజెప్పి తిరుగ నాకుద్యోగము నిప్పించితిరని నాకు తెలిసినప్పటినుండియు మీ అప్పెట్లుతీర్తునను ఔత్సుక్యముండెను, కాని ఇంతవేగ మట్టిఅవకాశము చిక్కునని కలనైన నేదలపలేదు. చిక్కినదానిని చేవిడుదునా? ఇక నాకు సెలవు ......(పోవుదురు).

శివశీలము

రెండవ అంకము

— మొదటి రంగము —

(ముల్లానా అహమ్మదు, ముహమ్మదు)

అహ.— కాఫరగు శివాజీ అదిల్‌షాయెడ నెన్నియో అపరాధములు సల్పినను అతని తండ్రియగు శాహజీ మోమోటముచే సుల్తానువారు వాని మన్నించుచున్నారు, కావున అంతకంతకూ వానికి పొగ రెక్కువగుచున్నది. మొన్న మనము బిజాపూరునకు గొనిపోవుచున్న ధనమును దోచుకొనుటయే కాక మనపైకి దండెత్త సన్నాహములు చేయుచున్నాడని వినవచ్చెడిని. మన కవమానమొనర్చుటయన్న సుల్తానువారి కొనర్చుటే అని యెరుగడు. ఒక్కమారా రాసింహము కన్నులెఱ్ఱచేసిన ఈ కొండయెలుక నామానశేషము కాదా ?...కుమారా, మన సైన్యము సిద్ధముగానున్నదా ?

మహ.— జనకా, నే నిప్పుడే చూచి వచ్చితిని- మొన్నటి లూటీచేత ఇంచుక నిరుత్సాహము కలిగినను మొత్త

మునమున ఏర్పాటులు సరిగా నున్నవి-క్రొత్త ఉమేదువారులు అనుదినమూ చేరుచునే యున్నారు, అచ్చటచ్చట కాపుగడల నుంచి, ముఖ్యమైన మార్గములయందు ఫిరంగుల సజ్జిత మొనర్చి, నలుదిక్కుల వేగులబెట్టి, మరాటసైనికుల పోకడల గుర్తించి మనవారు వర్తించునట్టుల జతనపరచి వచ్చితిని.

అహ—నీవు జాగరూకుడవై యుంటివి కాని, మరా ఠాల పోరితము తీఱు వేఱు. వారు కొదమలేడులవలె పరుగె త్తుదురు; భీమానదిలో మొగము కడిగి, గోదావరిలో స్నాన మాడి తాపీనదియొడ్డున భుజింతురు. ఎట్టి దుర్గమపర్వతముల నైన రెప్పవేయునంతలో నెక్కుదురు. కొండల లోని రహస్యమార్గము లన్నియు వారికి సుపరిచితములు. అదలించుటలో వా రద్వితీయులు-ఇట్టి సాహసులు, యుక్తి శాలురైన శత్రువులతోడి పోరు నా వార్ధకమున ఘటిల్లెకదా అని చింతించుచున్నాను. ఐనను మనశౌర్యమూ, ధైర్యమూ మొక్కవోకుండునట్లు కార్యముల నిర్వహింతుమని నాకు విశ్వాసము కలదు. నీవు సహజశాంతిపరుడవు, అమాయికుడవు-ఈజత్తుల మారులతోడి యుద్ధమున నెగ్గగలవో లేవో అను శంక నన్ను బాధించుచున్నది.

మహ—నేను నిసర్గశాంతస్వభావుడనగుట కలహమున కన్న కలయికయందు నాకు ప్రీతి ఎక్కువ—కాని వీరపుత్రుడ గాన యుద్ధప్రసంగమువచ్చినపుడు వెనుదీయువాడను కాను.

అహ—నాయనా, సంధి యన్నమాట తలపునకు

రానీయకు-మరాఠాలకు పేరాస మెండగుటచే ఈప్రాంతమంతయు నొక్కసారి గుటకవేయవలయునని వారి యుద్దేశము. కలుపుగోరుతనమును వారు కలనైన నెఱుంగరు. ఒకసారి సంధి కొడంబడినను అచిరకాలమున దాని నతిక్రమింతురు-వారిని బోలు విశ్వాసఘాతకులు, పోకిరులు నికలేరు-వారితో సంధి పొసగనీయక సమరముననే సర్వమును చక్కజేయవలయును.

(సేవకుడు వచ్చును)

సేవ—మహాప్రభూ! హసీనా బీబీగారి పుట్టింటినుండి ఒకబంటు జాబుతీసుకొని వచ్చినాడు-ఏమి సెలవు?

అహ—వాని నిటకంపుము. (గుల్ జార్ ఖా ప్రవేశించి వంగి సలాముచేసి అహమ్మదుచేతి కుత్తరమీయగా నాతడు దానిని చదివి) మావియ్యంకుల ఆశ్రితులా మీరు? లూటీవర్తమాన మెఱిగి వారు మిమ్ముల సహాయ మంపినారు కావున మీకు సైనికశిక్ష చక్కగా అబ్బియుండవలయును.

గుల్—దేవరా, నే నది చెప్పుకో దగునా? కొలది కాలమున మీ కది గోచరించును. నేనింతమట్టుకు మనవి చేసుకొనగలను. మల్లయుద్ధము, గరిడీ, కఱ్ఱతిప్పుట, ధనుర్విద్య గుఱ్ఱ మొదలగువాటియం దారితేరితిని.

అహ—సంతోషము. మీవయసు కొంచెము ముదిరినట్లున్నది. విద్యాభ్యాసము నించుక ఆలస్యముగా చేసినట్లు తోచెడిని.

గుల్—అందు కొక కారణము కలదు. కొంతకాలము కులవృత్తిలో నుంటిని.

అహ—అదేది ?

గుల్—అదియు శస్త్రములకు సంబంధించినదే. అందును మెడపై కత్తివేయవలయు. ఉన్నతస్థలమున నున్నవానిని నరికి నేల బడవేయవలసి వచ్చును. అప్పుడప్పుడు శరీరముల మర్దించి నరముల మెత్తజేయవలయును. ఆవృత్తికిని సైనికవృత్తికిని కొంతభేద మున్నది. దానిలో రక్తము కంటికగపడిన చాతుర్య మనిపించదు, ఇందగపడినా చాతుర్య మనిపించును.

అహ—ఓహో ! క్షౌరమా ?

గుల్—నాకది చివరకు సాధ్యమే కాలేదు. నేను చిమ్మజేసిన రక్తబిందువుల జూచి, సేనలో ప్రవేశించిన నేర్పరి యగు బంటునౌదునని కొందరు సూచనసేయ నావాడుక వారును మావారును ఏకగ్రీవమున దాని నామోదించిరి. మఱువాడే సమరవిద్యాశాలలో చేరి మొదటినుండియూ వాడిగల పదిముట్లను మచ్చికచేసిన వాడనగుటచే అచిరకాలమున ప్రావీణ్యము నార్జించితిని.

అహ—వయఃప్రారంభవత్సరములు వృథా అయినట్లే.

గుల్—లేదు, దేవరా ! అట్లుకాదు. ఆవృత్తిలోని మనుష్యుల కాలోచన యలవడును ; చేయి యొకరితలమీఁద

తిరుగుచుండ బుద్రలో బుద్ధి పెరుగుచుండును. అందుననే మాకులస్థు లుపాయశాలురని పేరువడసిరి. బహుభాషణము మాకు ముఖ్యలక్షణము- నాకు ఖడ్గచాతుర్యమూ వాక్చాతుర్యమూ, అలవడినవి.

అహ—ఆలములో ఆలోచనవలన ప్రయోజన మేమి?

గుల్—ఏమి? యుద్ధము సేయునప్పుడు సాధారణముగా సైనికులు ముందువెనుకల నాలోచింపరు. అవిచారమే భూషణమని వారి యూహ; అందుచేతనే పరాజితు లగుదురు- నేనుమాత్రము తేపతేపకు నాలోచించియే అడుగిడుటకు నిర్ధారణ చేసుకొంటిని, కావున నాకు జయము చేకూరుచుండును. యోధుని సాహసము యోగి తత్త్వజ్ఞానము నాలో నమరియున్నవి.

అహ—ఈ శక్తిద్వయమును బీజాపూరుననే సార్థకము చేసుకొనక ఇటకు వచ్చుటకు హేతువేమి?

గుల్—శివాజీ యను పేరుగల వాడొకడు బాహుబలమున నొకసుల్తానై విజృంభించుచున్నాడట- ఆతనితోడి ఆలమున కొంత పేరు వడయవలెనని యెంచి యిట వచ్చితిని. బిజాపురమున నాపురోవృద్ధి కనుకూలపరిస్థితు లంతగా లేవు. శివాజీ వారిపై కత్తినెత్తుటకు ముందు వాని గర్వమును ఖర్వముచేసి, ఆతనియల్లరుల నంత యొందించవలెనని నాయూహ. శివాజీవలెనే నాభాగ్యచక్రమును బాహుబలము నాధారము చేసి యుంచితిని.

అహ—మానవళాల పరాక్రమము మీకు పరిచితమా!

గుల్—ఇట నేవచ్చుచుండ వారిని స్వయముగా గాంచితిని. వారి శరీరములు కృశించియున్నవి. నామెడలో నాల్గవపాలైన వారిమెడ యుండదు. ఇక వక్షము మణికట్టుల మాట చెప్పనక్కఱయే లేదు. మావళాలను మణికట్లబలము చేతనే జయింపనెంచితిని.

అహ—వారు యుద్ధముల నారితేఱినవారు, నీకు యుద్ధానుభవమే లేదాయె.

గుల్—క్షమింపవలయు. వారు వయసున చిన్నవారు, అట్టివా రారితేరిరనిన నేను నమ్మను. వారిలో నెవ్వరికీ మీసమే లేదు, గడ్డము లేదు, నావంటివాని వాలు గడ్డమును చూచి భయభ్రాంతులగుదురని నా నమ్మకము-

అహ—మీకు మా హసీనా బీబీతో పరిచయమున్నదా ?

గుల్—శైశవమున నామె నాడించితిని-ఆమె నన్ను మరచియుండు నీపాటి, నేను మాత్రము మరువలేదు.

అహ—సరే-నాయనా ముహమ్మద్, ప్రకృతమున నితని బీబీమహాలును కాచుటయం దుపయోగింతము. ఇక నేను విశ్రమింప నేగెదను, నీవును నేగవచ్చును.

ముహ—నే నొకసారి యూరంతయు చూచివచ్చెద. మీరు స్వస్థచిత్తులై యుండుడు. (గుల్ జారుతో) మీవెంట నొకమనుష్యు నిచ్చెదను, వాడు మిమ్ముల బీబీగారి మహాలు

చేస్తును. అచటివారు మిమ్ము లోనికి గొంపోయెదరు. నేను వచ్చువరకు మీరు బీబీగారిని చూడవలదు. ఎవడక్కడ? (ఒక సేవకుడు రాగా వానిచెవిలో ఏమో చెప్పును. అతడు గుల్‌జారును తీసుకొని పోవును) నేను హసీనాతో మాటలాడు టకు వీలులేదు. ఒకప్రక్క రణసన్నాహము, ఇంకొకప్రక్క రహస్సల్లాపములా? ఒకవంక వీరరసమూ, రెండవవంక శృంగా రమూ, ఒకదెస కంఠమున కుఠారారోపణము, ఇంకొకదెస కంఠమున హారారోపణము, ఒకచక్కి శరశయ్య, నింకొకచక్కి పుష్పశయ్య! ఆహా ఈ సంసారము ద్వంద్వమిశ్రితము. సుఖ దుఃఖములు, ఒకదాని నొకటి అంటి యుండును. వాటి నను భవించుటకు మానవు డెప్పుడునూ సిద్ధముగా నుండవలయు. ఇందలి పరిణతి పరమాత్మచేతిలో నున్నది—

— రెండవ రంగము —

గుల్‌జార్ — అమీనా

గుల్ — అమీనా, నా మణికట్లు బలముచేతనే దక్షి ణాపథమున నొక రాజ్యమును స్థాపించుకొనవలయునని నా యుద్దేశము. శివాజీశత్రుత్వ శ్లఁడగించి పూనాలో రాజధాని నేర్పరచుకొని ఆతనిమేడనే నారాజభవనముగా నుపయోగిం చుకొనెద. మావళాల మట్టిలో గలిపి మావారి నటజేస్తును. శివాజీ నాచరణములపై వ్రాలి ప్రాణభిక్ష యాచించెనేని

అతనికి జీవదాన మొసగి నా ముఖ్యపరిచారకునిగా నొనర్చి తిను. రణరంగమున నేను క్రూరుడనైనను సహజముగా సుదారుడను.

అమీ—శివాజీ చపలుడని మీరే వచించితిరి కదా అట్టివాడు మీకు పరిచారకునిగా నుండఁగూడునా ?

గుల్—అతనిని తగినపనిలోనే నియమింతును. ముందు రాజోపు ఉన్నతపదవికి తగినట్లు పాలుక్కా నొకదానిని జాగ్రత్త చేసినాను. దాని నాళము నూరుమూరల పొడవు, మేడమీద చివరఅంతస్థుననున్న నా నోటిలో దానికొన యుండ క్రిందియంతస్థున నున్న నాభార్యలు వంతులచొప్పున నిప్పు నించుచుందురు.

అమీ—భార్య లెంతమంది యుందురో ?

గుల్—ఆలెక్క నియమించుట నీ పని.

అమీ—అదేమి ?

గుల్—బాగుబాగు-ఈ విషయము నాపట్టపురాణి గాక ఇతరు లెవ్వరు నెరవేర్పగలరు ? నా చిన్ననాటిసఖి గాక ఇతరులెవరు నాకు పట్టపురాణి కాగలరు. ?

అమీ—మీరు నాకాగొప్పపదవి నందచేయుదురన్న సంతసమే కాని ఇందు నాసలహా మీరు పుచ్చుకో నక్కర లేదా ?

గుల్—ఏమి-ఇది నీ కిష్టము లేదా ?

అమీ—సవతులు లెక్కలేకయుండ వత్సరమున

కొకసారియైన భర్తృసందర్శనము లేని పట్టమహిషిపదవి పడతులకు ప్రశంసనీయము కాదు.

గుల్ — నీ వెంత వెఱ్ఱిదానవు! పట్టపురాణితో ప్రతి దినమును పరామర్శించక రాజకార్యముల నిర్వహించు టెట్టులు ?

అమీ — రాగలపదవి యెట్టిదో కాని ప్రకృతమున చీపురుకట్ట అలుకుగుడ్డ పట్టుకొనుటచే చేతులు చిల్లులుపడు చున్నవి.

గుల్ — నాకు ప్రభుత్వమబ్బెనా, అలుకుగుడ్డచే నీ చేతి కలకువ రాసిత్తునా? నీమాట కులక రానిత్తునా? అది కురాన్ సూత్రమువలె అనుల్లంఘ్యమని శాసింతును.

అమీ — అటులైన నాకే చింతయులేదు.

గుల్ — మన మారగించుటకు వివిధపక్వాన్నముల జాబితా తయారుచేయవలయును. ఎన్నిరకముల మత్స్యము లెచ్చటెచ్చటనుండి తెప్పించవలయునో, దాని కెంతద్రవ్యము కావలయునో ఇప్పుడే నిర్ణయించుకొందము—ఆవెనుక గందరగోళమగును. ప్రతిఅంశమును ముందే ఆలోచించుకొని యుండుట మంచిది. అట్లు చేయక నే నేకార్యమునకును కడంగను.

అమీ — మీవంటి దూరదృష్టి, గాఢాలోచన గల వారిని నేను చూడలేదు.

గుల్ — దీనికే నీవు నివ్వెఱపడుచుంటివి. నా గోర్కె

సమాచారము వినిన ఏమనుకుందువో? నేను చచ్చుటే తడవు, నాగోరీ ఎట్లు నిర్మించవలెనది, ఎంత విలువ యుంచునది తాపీపనివారి సెటనుంచి రప్పించునది, రాళ్ళుచెక్కువా రెట్టివారో మొదలగు ప్రతివిషయమూ సక్రమ్ముగా నిశ్చయించి యుంచితిని. ఎందుకొరకూ వెతుకుకొనవక్కఱలేదు. సర్వము శాసించి సిద్ధాంతపరచి యుంచితిని.

అమీ—దూరపుసంగతుల గూర్చి ఏర్పఱచుటలో మీదూరదృష్టి గొప్పదే, గాని మీగాలిమేడకు గట్టిపునాది కలదో లేదో. ఊహించితిరా? మరాఠాలను జయించుటయే కదా మీకల్పనములకు మూలాధారము?

గుల్—అ దెంతసేపు. మహారాష్ట్రుల జయించుట నా కొక లెక్కయా? వారు నాకంట పడిన చాలు. ఇంతకూ దేవు డిచ్చిన ఆయువు అంతమైనగాని వారు నాపైకి రారు; వచ్చినవెంటనే చచ్చుట తప్పదు—ఆవెనక పూనాలో పూటుకొనుట నిశ్చయము. పిమ్మట భోగరాగాదులు-అన్నియు సరిగా నున్నవి. వారు వచ్చుటయే తడవు. ఇంక కొన్ని దినము లోపికబట్టి ఆవెనక వారిని నేనే వెదకబోయెదను.

అమీ—ఎచటికో పోనక్కఱలేదు. కొలదికాలమున నే కళ్యాణమర్గముపై వారు దండువిడియ నున్నారని పుకారు కలదు.

గుల్—నే నిచట నున్నానని తెలిసియే వా రీదండయాత్ర తలపెట్టి యుందురు- నన్నొకని జయించినచో నంద

టినీ జయించవచ్చునని వారి యూహ. కత్తికఠారి, పిస్తోలు శాకు బల్లెము మొదలగువాటిని నేను సిద్ధముచేసుకోవలెను. ఏది యెప్పుడు, ఎవరిమీద, ఎట్లు ప్రయోగించవలెనో ముందే నిర్ణయింపవలెను. ఇరువు రొకసారి నన్ను తలపడిరేని రెండు చేతులతో పోరవలయు. నా యుద్ధచాతుర్యము నీవు వినియుంటివే కాని, కని యుండలేదు. ఈసారి చూడ వచ్చును.

అమీ—చేతినేర్పు కాలినేర్పు రెండును గాంచవచ్చును. నేను బీబీగారి చెంతకు బోవలయు. ఇల్లు వెడలివచ్చి ఎంతయో సేపయ్యె.

గుల్—బిబీగారితో నా విషయమేమియు చెప్పవలదు సుమా. (పోవుదురు)

—• మూడవ రంగము •—

అంతఃపురమున హసీనా.

హసీ—(అద్దము చూచి దిద్దుకొనుచు) ఎంత పాటు పడినను ఈ కుటిలకుంతలము నాకు లొంగకున్నది ఎంత పైకి దువ్వినను తిరుగ క్రిందికే వాలుచున్నది. కుటిలుల గతి యిట్టిదే, తిన్నగా నుండజాలరు. కుంతలమా, నీకుటిల బుద్ధి మానవా? కుత్సితుడగు శివాజీపోలె నా లావణ్యనిధిని దోచుకొన దలచితివా? మావారిసొత్తు నీచేత జిక్కనుకాని

ఈసారెత్తు నీకు స్వాధీనమగునది కాదు- (మఱల) ఆం వెన్కకు మరలినట్టి- ఏమిని శిరోజములకు మానవభాష తెలియును. కాబోలు, అవును. అలకలకూ భాషకూ పుట్టిల్లు శిరమే. వా రొండొరుల నెరుంగుట వింత కాదు. అదియునుంగాక కుటిలులకు కూడ కొన్ని విషయముల నార్జవ మబ్బుచుండు ను...ఇక నీ కేశపాశముపై మల్లెపూ వమర్చెద. గగనమున చంద్రబింబమువలె నిది రాణించును. ఈజడకు చేసిన శృంగా ర మెవరికొఱకు? దాని యందము నాకన్నుల కగపడదే? నాచెంపల ఎరుపును నాపెదవులు గ్రోలునా? ఈయద్దము చూడకున్న నా చెవులు నాకగపడవు. ఇక బాహళీ మాట చెప్పనక్కరయే లేదు. పురుషుడు చెంతలేనప్పుడు స్త్రీలు సింగారించుకొనగూడ దనుట యుక్తియుక్తముగనే యున్నది. ఈ యద్దము నపుంసకము కావున దీనికి కొన్ని పురుష లక్షణము లబ్బినవి. స్త్రీలసౌందర్యమును తన నిర్మలాంతరంగమున ధరించును. ఇది చంచలము- ఒక వస్తువున తన లక్ష్యము నిల్పక ప్రతివస్తువును చూచుచుండును. ముఖస్తుతి చేయుట దీని స్వభావము. సముఖమున నున్నవారియందే తనధ్యానమును లగ్నమగునట్లు చేయును, వారు మరలిన తోడనే వారిమాటయే మరచిపోవును. ఇది మగవారికి సహజమే. నానాథుడు నేడు పెందలకడ వత్తునని నమ్మించి పోయెను. ఇటనుండి వెడలినతోడనే ఈ మాట మఱచెను. అంతఃపుర నిర్బంధము కలవారము కావున మాకు పతిచింత

దక్క వేఱు ప్రసంగమున కవకాశమేలేదు. అందుచే మాకది అత్యంత ప్రీతిదాయక మగును. పురుషులు స్వేచ్ఛావిహారులు, వారికి క్రొత్తరూపములు కానవచ్చును, పాత వంతతో మరచి పోవుదురు. (మహాత్ముడు వచ్చును.)

మహా—ప్రేయసీ, ఏ మాలోచించు చుంటివి.

హాసీ—ఒక ప్రణయినీవల్లభ యుగళము లీల గాంచు చుంటిని.

మహా—ఇందు మనము తప్ప వేఱు యుగళ మున్నదా ?

హాసీ—లేకేమి ? మనకన్న శ్రేష్ఠతరమైన యుగళము కలదు.

మహా—శ్రేష్ఠతరమా ?

హాసీ—సందియ మేల ? మనము కండనెత్తురులు గల బొమ్మలము, ఇది జడసృష్టి; ఆయుగళము కేవల రూపాత్మకము-వారి శరీరములకు పరిమాణ తారతమ్యములు లేవు.

మహా—నా కాయుగళము కాన్పించుట లేదే ? వారీయంతఃపురము నెట్లు చొరగల్గిరి ?

హాసీ—ఆ యుగళమునకు క్రోధమాత్సర్యములు లేవు.

మహా—చిత్రముగా నున్నది. నాకిం దెవరును కాన్పించుట లేదు. ఏదీ ఆ యుగళము నొకసారి జూపుము.

మహా—ఈకిటికీ కెదురుగా నిల్చి చూచితి రేని వారు మీ కెదురగుదురు.

మహా—(ఎదుటనిల్చి) ఓహో-ఆ యుగళము మన యుగళమే.

హసీ—కాదు కాదు, మీ మెడమీఁద మచ్చ యున్నది. అతని కది లేదే ?

మహా—అతడు తనమెడను నీవైపునకు త్రిప్పినచో అతని మెడమీఁది మచ్చ మనకు కనబడును.

హసీ—మీరిటకు రాకపూర్వము అతనిపీ పీవైపునకే యుండెను. ఆ పురుషుఁడు నాచిత్తమున ప్రవేశించినాఁడు.

మహా—సరేకాని నీకనులు గుంటలుపడినవి, నీమోము వాడియున్నది, హేతువేమి ?

హసీ—అదేమో నే నెఱుఁగను.

మహా—మరాఠాలు మనపై దండెత్తనున్నారని నీవు బెంగగొంటివా ?

హసీ—వారి ఘోషయేల ! మీరు త్వరలో వత్తునని బాసచేసితిరి జ్ఞప్తి యున్నదా ?

మహా—లేకేమి ? అనివార్యములగు రాచకార్యము లుండుటచే రాలేకపోయితిని.

హసీ—అవెవ్వి ?

మహా—మరాటీలు నేడే వత్తురో రేపు వత్తురో అను వదంతి విని మనదుర్గమున మనభటు లప్రమత్తులై యుండిరో లేదో చూచి, కొన్ని క్రొత్తయేర్పాటులను చేసె క్రొత్త వారిని కొందఱిని సేనలో చేర్పవలసివచ్చెను.

హసీ—క్రొత్తనీరు వచ్చి పాతనీటిని కొనిపోయెను కాబోలు-ఇట నాగతి యెట్లున్న మీకేమి?......అయ్యో! నాకు మతి భ్రమించినట్లు ఎటు చూచినను ఆదురాత్ముడు శివాజీయే కనబడుచున్నాడు, నాకుంతలముల చూచుకొన్నను వాని కుటిలవృత్తియే జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

మహ—బేలా, నీవు భ్రమచెంద నేల? వాడు మన కొనవ్రేలు కదల్పజాలడు-నీశరీరభాగములతో శివాజీని పోల్చకుము. ఆతని చూచినతోడనే నీవు జ్ఞప్తికి వచ్చుటచే నాతనిపై శస్త్రము వేయ నాచేయాడదు.

హసీ—అట్లు కానేల! నాశరీరమును చూచినతోడనే శివాజీ జ్ఞప్తికివచ్చి క్షతములతో దానినింపరాదా? కాని వాని వలె నేను వెన్నిచ్చుదాన గాను. నాశక్తి కొలది నేనూ మాఱు సేయుదును.

మహ—భావిసంకటముల దలచి మనము ప్రేమాలాపము లాడుకొనుచుంటిమి, ఇవి తాత్కాలిక సుఖము నిచ్చుచున్నవి-కాని ప్రత్యక్షముగా సంకటము వాటిల్లినపుడు మాత్రము ఈసల్లాపములు యాదికివచ్చి ఆయవస్థను నిర్భరమొనర్చునేమో?

హసీ—అప్పటి మాట లిప్పుడేల?

మహ—మాటలు మానినంతనే సంకటములు మానునా? రానున్న విపత్తులగూర్చి చక్కగా నాలోచించి ఏసందర్భమున నెట్లు వర్తింపవలయునో ముందే నిశ్చయించుకొనుట

మంచిది. పేర్షియసీ-మరాటులు విజయమొంది మనల నెడబాపు నెడ నీవెట్లు ప్రవర్తింతువు.

హాసీ—ఏయుక్తిచేతనేని వారికన్నుల దుమ్ముజల్లి మిమ్ము కలుసుకొందును.

మహా—మనసమాగమము అసంభవమైనచో—

హాసీ—అంతగతి పట్టునప్పు డాత్మహత్యయే శరణ్యము. అందు కేయుక్తియు నక్కరలేదు, ఏయత్నమును చేయ నవసరముండదు.... చూచితిరా ఈకటారి, దీనినెల్లప్పుడును నాయొద్దనే ఉంచుకొనెద.

మహా—అది హరింపబడిన-?

హాసీ—నాథా, ప్రాణముల రక్షించుట కష్టసాధ్యమగునుగాని వాటిని త్యజించుట సులభము. ఉరిబెట్టుకొని ఉసురువీడెద.

మహా—శత్రువు లట్లుచేయనీకున్న?

హాసీ—వారంత క్రూరులా? శత్రుస్త్రీలు పత్తురన్న వారికి సంతసము కల్గునుకదా?

మహా—పురుషులు తాము ప్రాణముల త్యజింతురు. కాని స్త్రీల నట్లొనర్పనీయరు.

హాసీ—ఏల?

మహా—ఇంత చక్కనికాంత వారిచేత జిక్కినపుడు వారు వదలుకొందురా?

హాసీ—నాకన్నులు గుంటపడినవి, మోము వాడి

యున్నది అని మీరే యిప్పు డంటిరిగా? ఈ మొండికట్టియ వారి కెట్లుపచరించును?

మహా—నీవెప్పుడునూ అంతఃపురమున నిర్బంధింప బడిన దానవు. ఆగర్భ శ్రీమంతురాలవు కావుననే నీకు లోక జ్ఞానము సున్న-అందుచే నత్యంతము బెదరి పోవుదువు. అప్పుడు ముందువెనుకల నరయజాలవు.

హాసీ—మా దృఢమైన ప్రేమయే మాకు దారిచూ పును. పతిని గాక అన్యుల పరికింపమి మాకు పతియే దైవము. మగవారితో కలిసిమెలిసి తిరుగుటచే మతిచలించు మరాఠా స్త్రీలము కాము.

మహా—ప్రేమ సర్వవ్యాపి, దానిపై నొక్క-జాతి వారికే హక్కు-కలదని తలపగూడదు- ఇది దాపుదృష్టి-విచ్చ లవిడిగా సంచరించు హిందూభామలు తమపతులతో సహ గమన మొనర్తురని నీవు వినలేదా?

హాసీ—నిజమే- యావజ్జీవ వియోగాగ్నిచే దహింప బడుటకన్న ఒకసారియే గుక్కెడు ప్రాణమును వదలుట సుకరము.

మహా—యావజ్జీవమూ బ్రహ్మచర్యవ్రతము సల్పు వితంతువులును వారియందే కలరు.

హాసీ—నే నేమి యుత్తరమిచ్చినను మీకు నచ్చుట లేదు-ఇం కొకటి చెప్పెద-శత్రువుల బారిని పడినతోడనే వారిలో నీచుడైన వరు నొకని నికా చేసుకొని కులము, శీలము,

మతమును గోత్రోసి పునర్జన్మమున పూర్ణసంతోషము ననుభవింతును. ఇక తృప్తియైనదా?

మహ—ప్రేయసీ నీవు చపలవు కావున నీపనులు చంచలములు-ప్రసంగమున నగపడు చాంచల్యము కార్యఘణితి యందు కానరా నీయకుము.

హాసీ—నాథా, స్త్రీచిత్తము దుర్జ్ఞేయము, మాహృదయములు ఆకాశము సముద్రమువలె గభీరములు స్థిరములు; తలమెంతపరిక్షుభితమైనను దాని అడుగు శాంతస్వరూపమున వెల్గుచుండును. మిన్నున మేఘము లెంత ఘోరపరిణామముల నొందుచున్ననూ నక్షత్రమండలము శాంతిని బాయునా? నా హృదయతలముపై ఫేనమును చూచి మీరు మోసపోయితిరి, దాని యంతరంగ మెంత నిశ్చలమో, ఎంత గభీరమో, గుర్తింప నేరరైతిరి.

మహ—సమయము తటస్థించునప్పుడు సర్వమూ విశదమగును.

హాసీ—అట్టి తరుణమూ రావలదు, తథ్యమూ తేలవలదు.

మహ—సరే—నీకు కోపము వచ్చినట్లున్నది - ప్రియమైన వార్త నొకదానిని తెల్పెదను. నీపుట్టింటివారు నీకొక కానుక నంపిరి- చెప్పుకొను మదెట్టిదో.

హాసీ—నగలో, నాణెములో, దివ్యాంబరములో—

మహా—కాదు-అది సజీవ పదార్థము.

హాసీ—అట్లైన చెలిగత్తె కాబోలు.

మహా—కాదు.

హాసీ—అట్లైన దాని లక్షణముల వివరించిచెప్పిన పోల్చుకొన గలనేమో.

మహా—అట్లే కానిమ్ము- కుక్కవలె కాపుండును, కోడిపుంజువలె బడాయి గొట్టును- చిలుకవలె మాటలాడును, చీంబోతువలె గడ్డముండును.

హాసీ—(ఆలోచించి) తెలిసినది మామంగలి గుల్ జారు కాబోలు.

మహా—చక్కగా గుర్తించితివి. వాడిపు డావృత్తి మాని యుద్ధభటుడైనాడట!

హాసీ—గుల్ జారు యోధు డయ్యెనా? జీలుగు చెట్టు నకు చేవ కల్గినట్లున్నది. ఏడీ? రప్పించుము, చూతము.

మహా—అమీనా, గుల్జారు నిట రమ్మను. (ఆమెతో కూడ వాడు వచ్చును.)

హాసీ—ఏమి గుల్ జార్, ఈవేషము నెప్పటినుండి వేయుచుంటివి? వర్మము శిరస్త్రాణము శస్త్రములునూ నీకు భారములై తోపలేదా? నీవంటి పేలుడుగాయా పిరికిపందయు నెచ్చటనైన నుండునా?

గుల్—నేను మీచిన్ననాటి తెరగున ఇప్పుడు లేను. నా వ్యవహారమంతయు మారినది.

హాసీ—నీ మీసమూ గడ్డమును బట్టి అట్లే యెంచ వలయును. రక్తము చిమ్మిన తోడనే గడగడ లాడేవాడవు.

గుల్—ఆలోపము అప్పటివృత్తితోనే తొలగిపోయి నది. తలలనుండి నేను చిమ్మించిన రక్తప్రవాహములను చూచిచూచి నాకన్నులు గడుసుపారినవి. ప్రేలుడుతనము కూడ యుద్ధవిషయము లందేకాని వేఱొక చోటలేదు.

హాసీ—యుద్ధభూమిని రక్తపాతము గనుట కవకాశ మింకను నీకు తటస్థింపలేదా?

గుల్—లేకేమి-ఒక పర్యాయము మంచి అవకాశమే చిక్కినది. నేను నామార్గమున బోవుచుండ నలువురు యోధు లొకముహూర్తమున నాపై బడిరి. అందులో నిద్దరి నొక దెబ్బతో నేల కూల్చితిని. మిగిలినవారిలో నొకడు నాతలపై నొకపెట్టి పెట్టుటకు యత్నించెను గాని నే సత్రిప్రజ్ఞతో ఆ వేటు తప్పించుకొని వాని ప్రక్కలో కత్తితో పొడువగా అది వానికడుపులో చొచ్చి కొన బయటికివచ్చెను. నాల్గవవానికి నాప్రతాపము చవిజూప నెంచితిని గాని ఇంతలో మెలకువ వచ్చెను.

హాసీ—ఈప్రతాప మంతా కలలోని మాటయా? మేల్కొనియుండి నీవు యుద్ధము చేయనే లేదా?

గుల్—అట్టి అవకాశము చిక్కనిదే! నేను బిజాపూరు నుండి వచ్చుచుండగా మార్గమధ్యమున మావళా లొకటిరెండు సారు లెదురైరి, కాని ఆ యడవి మనుష్యులను చూచిన

తోడనే నా గుఱ్ఱము బెదరి వారు కనుచాటగువరకు ఆగినదే కాదు. అందుచే వారు ప్రాణములతో పోగల్గిరి. అట్లగుట మంచిదే-నాప్రథమయుద్ధము శివాజీతో ప్రారంభించెదను. అతడు నాచేత జిక్కి-నా ఒడలిపై స్పృహతప్పునట్లు నెత్తిపై నొకపెట్టు పెట్టితీరెద. ఒకవేళ అతడు శరణుజొచ్చినవానిని మన్నించి నాహుకూనొ ఖరుగా నియమింతును-అతడు చిక్కినవెన్క అందరులొంగక తీరదు. యుద్ధోత్సాహ మనుక్షణము నాకు హెచ్చుచున్నది. (కత్తిత్రిప్పును.)

హసీ—ఆఁ ఆఁ. ఆగు మాగుము-శివాజీ అనుకొని మమ్మొకొట్టేవు!

గుల్—ఎంతకాలమని ఓపికపట్టుదును? నాకు విసుగు పుట్టుచున్నది. మరాటాల రక్తము తాగవలెనని నాకత్తి నోరూరుచున్నది.

(తెరలో "హరహర మహాదేవ" అని కేకలు.)

మహ—అదే మరాఠాలు వచ్చినట్లున్నది. ప్రేయసీ, వారిని పారద్రోలి త్వరలో వచ్చెద. మనవారందఱు సిద్ధముగా నున్నారు, నీవు కలవరబడకు. జయము మనకు నిశ్చితము-నేనిదే యుద్ధమునకు పోయెదను.

హసీ—అయ్యో దైవమా, అనుకొన్నంత పనీ జరిగినదే. ఇక నాగతి యేమి?

మహ—నిన్నితడు జాగరూకతతో కాచుచుండును.

గుల్ జార్-నా కీమెను సురక్షితముగా నప్పగించు పూచీ నీది సుమా.

హసీ—వీని పరాక్రమమును నాకు నమ్మకము లేదు.

మహా—ప్రేయసీ-ఇప్పుడే వారిని చెదరగొట్టి నీచెంత జేరెద-అమీనా, నీ యజమానురాలి నొకక్షణమేని విడిచి యుండవలదు సుమా, ఏమరి యుండకుము.

అమీ—ప్రభూ-నీడ వస్తువును బాసి యుండుటెట్లు?

మహా—ప్రేయసీ-వీరిద్దరు నిన్ను కంటిని రెప్పలవలె గాచుచుందురు, కావున నీవు చింతదక్కి యుండుము-ఏదీ ప్రసన్నమగు దృష్టితో నన్నొకసారి చూడుము, పోలికలనుకు పోయెద. (ఆమె చూచును) సంతస మయ్యె, మీరు నిశ్చింతలై యుండుడు. (పోవును అమీనా గుల్ జారు లంపకము పెట్టబోవుదురు).

హసీ—ఏడ్పు వచ్చుచుండ దాని నదిమి స్మితవదన నైతిని? అయ్యో! ఆడజన్మ మాద్యంతము అసత్యవిడంబనము. ప్రియునిపై ప్రసన్నత యున్నయెడ అలక బూనుదుము. స్వార్థమును సాధించుపట్టుల అభిమాన ముట్టిపడునట్లు అభినయింతుము. పురుషుల కీబూటకముతో పనిలేదు. వారి మాటా-చేయియు మీరదు. లేని స్మితము, మేఘము లేని వారిధారాపాతమును వారు తెచ్చిపెట్టుకొనన క్కరలేదు. ఆపద తటస్థించినతోడనే దాని తరింప వారుద్యుక్తు లగుదురు. మేమో? వారు తిరిగివచ్చునప్పటికి వారియెదుట

నేరసము ప్రదర్శింపవలయునో అద్దముచూచి అభ్యసించు చుందుము.

(అమీనా వచ్చును.)

అమీనా—అల్ల రేమైన తగ్గెనా? ఇంతలో నా ప్రాణనాథుడు క్రమ్మర వచ్చెనా?

అమీ—అదే ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది. చూచి వచ్చెదను (త్వరగావచ్చి) అమ్మా! మీరు లోనికి జనుడు, శత్రువులు వచ్చుచున్నారు, నేను వారిని పంపెదను (హసీనా తెరలోనికి పోవును.)

(ఆబాజీ శంభూజీలు వత్తురు).

శంభూ—ఇది రాణివాసము కాబోలు.

ఆబా—అటులే కానవచ్చుచున్నది.

గుల్—(వెన్కకుతగ్గి) వీరు మరాఠాలవలె నున్నారు, కాని మావళాలు కారు. ఇందు శివాజీ ఎవరో? వీరు నాఖడ్గమువాతె పడుటకు యోగ్యులా?...వీరివద్ద శస్త్రము లున్నవి కావున కనికారము చూపదగదు! వీరిని నాచెంత చేరనీయక బల్లెముతోనో పిస్తోలుతోనో ఎగరగొట్టుట శ్రేయము. ఏమి నామూర్ఖత! బల్లెమును మరచితిని...(కత్తి నెత్తబోయి) ఏమిది నాచేతులు వడకుచున్నవి! చేతులే కాదు. ఒడలంతయు కంపమొందుచున్నది. సంబరముచేత కాబోలు, మీ రెవరు? ఆగుడు-ఈకత్తితో మిమ్ము ముక్కలుముక్కలు చేసెదను, గురి చూడనిండు, (ఆబాజీ శంభూజీలు ముందుకు

నత్తురు) అరే! వీ రొకచోట నిలువరు. మరి గురిచూచు టెట్లు? వీ రతిచంచలురు-తక్షణమే వీరిని నరికి వైచెదను. దూరమున నున్న గురి ఆనదు. దగ్గరపడినచో గురి చూచు టెట్లు? ఒకడున్నచో నొకకన్ను మూసి గురిచూడవలయు- ఇద్దరున్నారు కావున రెండుకన్నులూ మూసి చూచిన గురి సరిపోవును- రెండుకనులు మూసినచో నొక్కరైన కనబడరే! ఇప్పు డేమిచేయవలయు? ఇది నాకెవ్వరూ చెప్పలేదు.

ఆబా—వీడెవడో పగటివేషగానివలె నున్నాడు.

శంభూ—తురకల అంతఃపురములలో కొజ్జాలని యుందురు. వీ డట్టి నపుంసకుడేమో!

ఆబా—శస్త్రమును ధరించి సందడి చేయుచున్నాడు. ఓరీ షండా-నీ యజమానురా లెచ్చట నున్నది?

గుల్—నా పేరు గుల్ జార్ఖాం. నా యజమానురాలు (గదివైపు చూచి) ఎచటనున్నదో నేనెరుగను.

శంభూ—సరే-నీవు చెప్ప నక్కరలేదు, కాని గోల చేయకు, అట్లు చేసితివా చూడు దీనిని. (పట్టాకత్తి చూపును)

గుల్—లేదులేదు-మాటాడితే ఒట్టు.

శంభూ—అట్లుకాదు-నీకు పని కల్పించెదను-నీకాలి వేళ్ళు పట్టుకొని మేము వచ్చుదాక ఇట నిలువుము. మాటా డితివేని (కత్తిచూపును-అమీనా వచ్చును.)

ఆబా—ఇదే సుబేదారుకోడలు కాబోలు, లావణ్య సంపన్నురాలే- ఆబాసాహె బమితానంద భరితులగుదురు,

శంభూ—బాగుబాగు - మంచి బుద్ధిశాలులే. ఇది చక్కనిదేకాని జగన్మోహిని కాజాలదు. సుబేదారుగారి కోడలనుటకు దీనిమోముపై కులీనతాలక్షణ మొకటైన లేదు- ఇది ఆమెదాసి కావచ్చును. ఏమిరా కొజ్జా,నా మాట నిజమేనా? (వాడు తలయూచును) నా మాటయందు మీకు ప్రత్యయము కుదిరినదా?

ఆబా—నిజమే- ఈప్రశంస నాకేమీ తెలియదు.

శంభూ—నీ యజమానురాలు ఎక్కడ నున్నది?

అమీ—మీరు తోవతప్పితిరి. ఇది మహాలు కాదు- పరిచారిక లుండు తావు.

ఆబా—శంభూజీ! ఇక నిట మన మాలసింప నేల? వేరొకచోట వెతకుదము.

శంభూ—మీ రెంత అమాయికులు! ఈతొత్తు మాటను విశ్వసింతురా? ఏమే గయ్యాళీ, ఇది మహాలు కాదేమి? ఈశృంగారమంతయు సేవకుల కొఱకా? ఈ పందిరిపట్టిమంచము నీకొరకమర్చినదా? నీగడసుమాటలు నాయెదుట కట్టిపెట్టు-అబాజీ, లోని కేగుదము రండు.

అమీ—అయ్యా, బీబీగా రిచటలేరు- నమ్ముడు నామాట- అల్లా సాక్షి!

శంభూ—పోనీ- ఈ మహాలందము చూచెదము, నీవు కూడ మావెంట వచ్చి నీయజమానురాలిని చూపుము. ఆ తెర తీయుము. (తెరతీయ హసీనా మంచముపై నుండును,

అయినా ఆమె చెంతకేగును.)

హాసీ—మీరెవరు, రాణివాసము జొచ్చుటకు హేతువేమి?

ఆబా—మిమ్ముగాంచుటకే మాగాక- మీరు మా ఖైదీలు.

హాసీ—సరే. నే ననుకొనిన ట్లయినది. మాకు ఘోషాపద్ధతి యున్నదని మీరెరుగరా? దానిని మన్నింపక మీరిట్లు అంతఃపురమును చొరవచ్చునా?

ఆబా—అమ్మా- దేశము శాంతిసుఖము ననుభవించునపుడు సంప్రదాయము లన్నియు సాగును, యుద్ధసమయమున వాటి నుల్లఘింపక తీరదు. కాని మీఅభిజాత్యమున కనుగుణముగా అన్ని ఏర్పాటులు చేయబడును. అచిరకాలమున మిమ్మిటనుండి అన్యస్థలమునకు గొంపోదుము, కావున మీరందుకు సిద్ధముగా నుండవలయును.

హాసీ—నే నిటనుండి కదలను. యుద్ధానంతరమున నన్నిట కలుసుకొందునని నాభర్త బాసజేసి యున్నారు.

ఆబా—గతమును మీభర్తను మీరు మరువవలయును. యుద్ధము ముగిసి ఈదుర్గము మాకు స్వాధీనమయి చాలసేపైనది.

హాసీ—నన్ను మోసగింప మీ. రిది కల్పించియుందురు, కాని నేను మోసపోవుదాననుగాను. నన్ను చేజిక్కించుకొని నానాధుని శరణాగతునిగ చేయవలెనని మీయూహ.

నే మన్నియెడల నభేద్య మగునట్లు ఏర్పాటులు చేసియుండ యుద్ధ మింతత్వరలో ముగియుననుట అసంగతము.

ఆబా——మరాఠీ సైనికుల హుటాహుటి నడకల మీ రెరుంగరు; మీసైనికులు హుక్కాలను వీడి శస్త్రముల నందుకొనునంతలో వారినందరిని యమపురికి పంపితిమి.

హసీ——నానాథు డెచట నున్నాడు?

ఆబా——మీసైనికు లున్నచోటనే——

హసీ——హా! దైవమా, ఇంత చేసితివా! (మూర్ఛిల్లును)

శంభూ——అయ్యా, మీరు ప్రజ్ఞావంతులే కాని స్త్రీలతో నెట్లు మసలుకోవలెనో మీకు తెలియదు. వీరు పుష్పముల వంటివారు, అట్టివారిపై అగ్నికణముల వేసితిరి. ఆహా! ఏమి సౌందర్యము. ఈమె సుఖమునకై ఎట్టి రమణీయ వస్తుచయము నమర్చియున్నారు! అవన్నియు నీమె లావణ్యమునుజూచి వెలవెలబారుచ న్నట్లున్నవి. ఈధూపసామగ్రి యీమెయుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసగంధమున రూపరినది. ఈచామరము లీమె శిరోజముల మార్దవమునకు పొడవునకును భ్రమించి నిశ్చేష్టితము లైనవి. ఈ స్ఫటిక కాంతికన్న ఈమె శరీరకాంతి శుభ్రతరముగా నున్నది. ఈపుష్పహారము లీమె బాహువులకన్న కఠినతరములగుట గనాతుములగుండా పారిపోవ నుద్యమించుచున్నవి. నవనీతకోమలమగు నీమె తనూలత హంసతూలికాతల్పముకన్న మృదుతరమైన దనవచ్చును.

మండలేశ్వరులమధ్య సార్వభౌమునివలె చుక్కలలో చంద్రుని వలెను ఈ వస్తుచయముమధ్య నీమె సౌందర్యము విలసిల్లుచున్నది.... ఈమె నేకాంతమున శివబా చూచెనా మోహపాశములు చిక్కకపోడు. పరాక్రమమున్నచోట విషయాసక్తి ఉండితీరును. యుద్ధరంగమున అగ్నిహోత్రులగు వీరులను జయింపనుత్సహించు జిగీషయే విలాసమందిరమున హతాయత్తులగు నారులను వశపరచుకొన నుత్సహించును. శివబా నపుంసకుడు కాకుండెనేని ఈమెను మోహించి తీరును. ఇట్లు అపురూపసుందరియగు రమణిని పొందగోరని వాడు రణరంగమున జయమునొంద సహుడు కాడు. ఇట్లు సౌందర్యశ్రీ బాహులతను కంఠమున దాల్చనెంచని వీరుడు విజయశ్రీహారమును దాల్చుటకు పాత్రుడు కాడు. శివబా విధించిన ఆజ్ఞను సరకుసేయక ఈమెను నాయంతఃపురమును చేర్చియుందును, కాని ప్రకృతమున ఈమెను సాధ్యముగా జేయక సాధనముగా నుపయోగించుటయే శ్రేయము. అట్లొనర్చుటచే నాకు కలుగనున్న లాభమెక్కుడు. రత్నవర్తకుడు అంగడిలోని రత్నమును ఒరులకుగూర్చ భద్రపరుచురీతి నీమెను కట్టి ఆహ్వానమును ఘటింపనీయక తగిన తరుణము వచ్చువరకు కాపాడుచుండెదను... ఆ బాజీ! అట్లు తెల్లపోయి చూచెదరేల? ఈమె శివబాకు స్పర్శక్షమమగు రత్నమగును గాని మనబోంట్లు కంటరాని అగ్నిశిఖసుమీ!

ఆబా—శంభూజీ! నీవు చేయు ప్రసంగము విని విస్మ

బడుచున్నాను. ఇవేటి మాటలు! ఈమె అబాసాహేబునకు దాసి కావున మనకు తల్లివలె పరమపూజ్యురాలు.

శంభూ—నేనన్నదదియే. ఈమెనొక పల్లకినెక్కించి ఏకాంతమగుచోటికి కొంపోవుదము, రేపు శివబా ఈమేడలో దిగును, అప్పుడు మనయాటలు సాగిరావు.

ఆబా—అట్లేచేయుదము కాని ఈప్రక్రియకు ఉత్తర వాదులుమీరే.

శంభూ—అదేమి? మీరు దిగులు పడుచుంటిరా?

ఆబా—ఈమె సాధారణస్త్రీయు ఆబాసాహెబు సామాన్య పురుషుడునైనచో నేను నిర్భీకుడనై యుందును; ఈమె అసామాన్య సౌందర్యవతి, ఆత డలౌకికాంతర్నిగ్రహము కలవాడు; వీరి అన్యోన్యసందర్శన మెట్లుపరిణమించునో భావింపలేక భ్రాంతుడ నగుచున్నాను.

శంభూ—పరిణమించుట కేమున్నది? సౌందర్యవతిని సందర్శించిన సరసునిరీతి శివబా ఈమెవలలో చిక్కును, ఒక సారి నీతిభ్రష్టుడయ్యెనా తనచేతిక్రింది అధికారుల తబ్బిబ్బుగ జూచును, ప్రకృతమున నాత డున్నతాదర్శాకాశమున నుం డుటచే పృథ్వియందలి సామాన్యుల చిత్తవికారము, విపరీత చర్యలును వాని కగోచరము లైనవి; ఈ యప్సర వాని నవనీ తలమునకు దిగలాగును. అప్పుడు జనసామాన్యాచరణ మాతని కవగత మగును, కావున రణరంగమున సమరకేళి యథా విధిగా జయప్రదముగా సల్పిన వీరుల మనోభావముల

నాచరణరూపమున పరిణమింపజేయ వారిని గొంతవరకు విచ్చలవిడిగా విహరింపనిచ్చుట యోగ్యమని వానిమనసునకు తట్టును; ఈసుబేదారుపై మీకున్నకసి మీరు తీర్చుకొన వచ్చును.

ఆబా—అట్టి తరుణము లభింపవలయుననియే కదా ఇట్టి యుపద్రవము గొనిదెచ్చికొంటిని! ఇందు కృతకృత్యుడ నైతినా మేలే, లేకున్న మెడ కురి తప్పదు.

శంభూ—లాభము గొప్పదైనచో జోక్యము కూడ గొప్పది కావలయును. ఇది లేకున్న, దానివలన సమకూరు లాభ మంత హర్షదాయకము కానేరదు. ఇక నీమెను స్థలాంతరమును చేర్ప నుద్యమించి రేపుపెందలకడ యోగక్షేమముల నారయ బొండు. ఇదుము తీ ష్ణమై యున్నప్పుడే దానిని సమ్మెటలతో సాగగొట్టి మనముకోరినరీతిని దాని కాకారము నియమింప వచ్చును, అట్లే హతాశాత స్తయగు నీమె మానసమును మీ కనుకూలముగు తీసున మార్చుట కిదే తరుణము. అవకాశ మెంతయో లేదు- రేపు శివబా వచ్చి నప్పటినుండియు మీ రాతనిచెంత నుండవలయును.

ఆబా—ఈపని నిర్వహించుటకు మీరు యోగ్యతరులని నా అభిప్రాయము.

శంభూ—ఎంతమాట! మీ రుపక్రమించి చూడుడు, విఫలమనోరథు లైనచో నేను తప్పక సాయపడెదను. ఇప్పటి మట్టుకు నన్ను తెరమఱుగుననే నిల్వనిండు. రేపంతయు నాకు

తీరుబడి కావున చతురుపాయముల నామె మనస్సు త్రిప్పె దను. పోవుదము రండు...(బయటికి వచ్చి) ఏమిరా? నియమితస్థలము వీడి నీవెందును పోలేదు కద?

గుల్—నడుము నాది కాకుండా పోయినది దేవరా!

శంభూ—నీవంటి మృతప్రాయునకు వంగియుంచుట ఆవశ్యమూ అబ్బియుండవలయు. వస్త్రశస్త్రముల భారము లేకపోయిన నీ వింత యలసియుండవు, కావున ఇకముందు నీవు వాటిని ధరింపకు. ఇంకను కాళ్ళు వేళ్ళను విడువవేల? ఇదిగో నేను చెప్పునది, జాగ్రత్తగా వినుము. నీయజమానురాలికొరకు పల్లకి వచ్చును. ఆమె వెంట నీవును ఆతోత్తు కూడ రావలెను. ఇట్లు జరుగకున్న ఈఖడ్గమును జూచితివా? జాగ్రత్త!

గుల్—అమ్మయ్యో! చచ్చితిని! (నేల పడును, ఆబాజీ శంభూజీలు పోవుదురు).

అమీ—అమ్మగారికి స్పృహ వచ్చినట్లున్నది. ఇట నుండి బయటికి పోవుటకు వీలుండునేమో చూచెదను. గుల్ జార్ ఖాం! (పోయి చూచి) వారితని చంపిపోలేదు కదా?

గుల్—వారిక్కడలేరు-నేను గనినది కల కాబోలు. అమీనా! ఎట్టి కల గంటినే! జాగ్రత్స్వప్నావస్థలయందలి వ్యవహారములకు పరస్పరవిరోధ ముండునందురు, అది నిజమే సుమా. ఇద్దరు మరాఠావీరులు నన్ను హతవీర్యునిచేసి నా చేత నాకాళ్ళు పట్టించినట్లు కలగంటిని.

అమీ—మీపాదములే కదా ? ఇంకొకరివి కావే ! ఒకరికి మీరు మొక్క లేదుకదా ?

గుల్—కలలోనైన అంత నైచ్యమున కొడిగట్టుదు ననుకొందువా? నామాటయందు నీకు నమ్మకము లేదా?

అమీ—నమ్మకము లేకేమి? మీరు కన్నకల నేనూ కన్నాను. ఆ మరాఠాలపై మొట్టమొదట కొంతఆర్భాటము చూపి పిమ్మట వారు దిగులుగొల్పగా మీరు మెత్తబడిరి. అనంతరము వారియాజ్ఞచే కాలివేళ్ళను పట్టుకొని నిల్చియుండిరి; నోటితో చెప్పలేక సంజ్ఞచేసి అమ్మగారు లోపలనున్నారని చెప్పితిరి. మనస్వప్నము లచ్చముగా ఒకదాని నొకటి పోలియున్నవా?

గుల్—ఇదంతయు జాగ్రదవస్థయందే జరిగినదనియా నీ అభిప్రాయము ? ఈశస్త్రములన్నియూ నాయొద్ద నుండగనే ?

అమీ—శస్త్రములను గోడకు తగుల్చుటయందును మీచేతి కిచ్చుటయందును భేద మావంతయు లేదు. మీ హస్తలాఘవము నిదివరకే ప్రదర్శించితిరి, ఇక పదలాఘవము చూపుతరి వచ్చెను. ఇటనుండి మనము తరలవలయు. ఈ వేషమంతయు వీడి ఒకకత్తి మాత్రము చేతనుంచి బయలు దేరవలయు. అది మీ కుపయోగపడకున్న పరులకైన నుపయోగించును.

గుల్—అయ్యో! నాకెంత యధఃపతనము వాటిల్లెను!

అమీ——ఒకప్పు డౌన్నత్య మబ్బియుండినకదా నే డధఃపతనము వాటిల్లడము!

గుల్——ఇదంతయు స్వప్నమైనచో ఎంత బాగుగ నుండును.

అమీ——కోరికలకేమి ? త్వరగా నాయత్తపడుడు. అమ్మగారిని నేను కొనివచ్చెదను.

గుల్——ఇక్కడ జరిగినదంతయు ఆమెతో చెప్పెదవు సుమా !

అమీ——మీప్రవర్తనయే దానిని ప్రత్యక్షీకరించును. (పోవును).

గుల్——పాఠశాలలోని శిక్షకూ ప్రపంచమందలి వ్యవహారమునకును ఇంచుకేని సంబంధము లేదు. నేను యుద్ధశాస్త్రమున నిపుణుడనై గురవులచేత నెంతయో శ్లాఘింపబడి, ఏ సైనికపాఠశాలయందునూ శిక్షనొందని మరాఠాలను చూచినతోడనే ద్రమాన్పడితిని. హస్తలాఘవ మంతయూ కాలివ్రేళ్ళను బట్టుకొనుటకువచరించెను. మంగలి కత్తితో తీయగలిగినంత రక్తమైనా, పట్టాకత్తితో తీయ లేనైతిని. "హరహర మహాదేవ" అను కేక వినబడినతోడనే అంతస్సారశూన్యుడనై మృతప్రాయుడ నైతినా !

(అమీనాచేయి పట్టుకొని హసీనా వచ్చును.)

హసీ——అమీనా, అడుగు ముందుపడకున్నది. నానా ధుడు రణరంగమున శయనించెనని వినినప్పటినుండియు నా

కీళ్ళన్నియునూ జారినవి.

అమీ—అమ్మా! మరాటులు పెనుజిత్తులమారులు, వారి మాటల విశ్వసించి మీరు దిగులువడకుడు. ఈ నడి రేయిని గాఢాంధకారమున ఈ మూర్ఖులు మనప్రభువుగారి జాడ కనిపెట్టిరా? అసంభవము. యజమానిగారు సురక్షిత ముగా నున్నారు. ఎలనుగామి ఏచోటనో దాగియుందురు, అచిరకాలమున మనల చూడవత్తురు, నామాట నిజము.

హసీ—నీమాటలు నాకు ప్రాణము పోసినవి. నీవు చెప్పినచొప్పున నానాథునితో పునస్సమాగమము కల్గినచో నాకన్న ధన్యురా లుండబోదు. అంత అదృష్టము నాకు కలుగునా? పోనీ, నాకంట బడకున్ననూ ఎందేని సజీవులై యుండిన చాలును.

అమీ—అమ్మా! త్వరగా ముందునడువుము.

హసీ—గుల్‌జార్-ఇందాక నిన్ను పరిహసించినందుకు నేనే చింతిలుచున్నాను. ననీ్నటనుండి సురక్షితముగా తప్పించితివేని శాశ్వత ఋణస్థురాల నగుదును. త్వరగా అడుగు వేయుము.

గుల్—ఎంత చిమ్మచీకటిగా నున్నదో కంటిరా? ముందడుగు పడుటెట్లు?

అమీ—మగవాడవు, నీవే చీకటికి భయపడుచుంటివా? నడువు.

గుల్—భయమని కాదు-విచ్చుకత్తితో చీకటిలో

నడువ అది ఎవరికైన తగిలినచో నిష్కారణహత్య జరుగును గదా అని సందేహించుచున్నాను.

అమీ——ఈ గజిబిజి యైనది మొదలు మీ కితరుల ప్రాణములను గూర్చినచింత ఎక్కు వయినట్లున్నది.

గుల్——ప్రాణము లెంతతీపియో ఇప్పుడు తెలిసినది. ఇదిగో ముందడుగు వేసితిని.

(సట్వాజి ఎదురగును)

సట్వా——ఆగుడు-ఇటనుండి ఎవరు నూ బయటికి పోగూడదు.

గుల్——మేము వెళ్ళితీరుదుము- మ మ్మాటంకపరచు వా రెవరు ! (వెన్కకు తగ్గును.)

సట్వా——ఏమి నీపొగరు! చూడు నాదెబ్బరుచి (కత్తెత్తును)

గుల్——(కత్తిపారవైచి) నిరస్త్రిని పై కత్తినెత్తుదువా? ఇదియా మీ మరాఠాల పౌరుషము ? భళిరే మగవాడవే——

సట్వా——ఇడిగో నేనూ కత్తిని పారవైచెద. మల్ల యుద్ధము చేయుదము రమ్ము.

గుల్——ఇందాకటినుండి నానడుము నొప్పిగానున్నది కనిపెట్టి మల్లయుద్ధమునకు పిలిచెదవా? పౌరుషహీనుడా! నాశరీరమే స్వస్థమైనచో నీబింకము చూచియుందును;

సట్వా——పోనీ, మేలైనదిలే. ఇదిగో పల్లకి వచ్చినది,

నీతో మాటలాడుటకు నాకు తీరుబడిలేదు. అమ్మగారూ, ఈపల్లకిలో కూర్చుండుడు. మీరుభయులూ పల్లకితో నడువుడు. నేను మీవెంట నుండెదను——(పోవుదురు)

నాల్గవ రంగము

ఆబాజీసోన్ దేవు——సట్వాజీ

ఆబా——కోటలోని ఏర్పాటులన్నియు చక్కబరచి నే చిన్నదానిని కలుసుకొనుటకు వచ్చితిని గాని నాహృదయము తల్లడిల్లుచున్నది. ఆచిన్నది దుఃఖముచే దురపిల్లుచుండును. శంభాజీ చెప్పినట్లు నేనిప్పు డామెతో ప్రసంగింపనెంచుట గోరుచుట్టుపై రోకటిపోటువలె నుండును కదా! తొలుత నామాట నామె అంగీకరింపదు, గూఢమే. అట్టియెడ నామెను కఠినోక్తులాడుటకు నాకు నో రెట్లు వచ్చును? దీనురాలైన అబలను పరుషవాక్యము లాడి నొప్పించుట క్షత్రధర్మము కాక మనుష్యధర్మముకూడ కాదు అను ఆబాజీమాట అసత్యముకాదు. సరే-వచ్చితిని కావున ఆవేళకు తోచినట్లామెతో ప్రసంగించి వచ్చెదను. అవకాశ మాసన్నమగునప్పుడు అదియే ధైర్యముగొల్పును. సట్వాజీ, బీబీగారు రాత్రియంతయు దుఃఖముతోడనే గడిపిరా?

సట్వా——సందడి ఏమియు లేనందున నిద్రపట్టెనని యే నాయూహ.

ఆబా—ఈమె శరీరము కుసుమముకన్న మృదువై నను హృదయము వజ్రముకన్న కఠోరమని యెంచవలయును సరే-ఈమె స్థితి నా కనుకూలించునేమో? ఆ పారాజవా నెట్లున్నాడు?

సట్వా—ఇంతవఱకూ నిద్రించి యిప్పుడే మేల్కొ న్నాడు. నిద్రలో "మరాఠాలను కట్టూకొట్టూ" అని ఒకటే పలవరింత!

ఆబా—వాని సుఖస్వప్నమునకు మనము భంగము కల్గింపనేల? తురకలు మాకు పగలు లొంగియున్నచో మేము వారి స్వప్నములలో నెన్నిసారులైన చావసిద్ధముగా నున్నాము.

సట్వా—ఇటే వచ్చుచున్నాడు.

ఆబా—ఖొజాబహదూర్ గారూ, కొంచెమైన భంగ ములేక నిద్రపట్టినదా?

గుల్—మీదయవలన గాఢనిద్ర లభించెను. ప్రభువు వారు నన్ను నికశాస్త్రిని చేసి నాభారము తగ్గించితిరి. అం దుననే నిద్రపట్టినది.

ఆబా—జాగ్రదవస్థయందు మేము తీయించిన అస్త్ర ముల నన్నిటిని మీకు స్వప్నమున ధరించు మమ్ముల గద్దించు చుండెడి వారట?

గుల్—కిట్టనివా రెవరో నాపై నీనింద మోపియుండ వచ్చును. ఎటుకలేమిచే అట్లు నియుంటినేమో—క్షమింపుడు

అబా—వెరువకు. స్వప్నములో రాజద్రోహమొన ర్చుటకు మీకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య మున్నది-మీ యజమానురాలు మేల్కొన్నదా?

గుల్—వా రింతకుముందే లేచి స్నానమాడి సిద్ధముగా నున్నారు.

అబా—అట్లయిన మేము వచ్చియున్నామని వారి కెరిగింపుము-తగిన సమయముననే వచ్చితిని-కార్యము కాయ అగునో లేక పండగునో?

(పోవును)

—♦ అయిదవ రంగము ♦—

(హసీనా, అమీనా, గుల్ జార్)

హసీ—గుల్ జార్, నేను సిద్ధముగా నున్నానని వారికి తెల్పుము. (గుల్॥ పోవును) అమీనా, ఆ మరాఠా సర్దా రింత పెందలకడ ఏయుద్దేశముతో వచ్చియుండును? నాకోర్కె సిద్ధించుట కీశ్వరు డాయన నిటకు బంపియుండునా?

అమీ—అమ్మా, తినబోవుచూ రుచి యడుగనేల? వారే వచ్చియున్నారు కదా, అంతయు విదితమగును. (ఆబాజీ వచ్చును)

హసీ—దయచేయుడు సర్దారుగారూ-నేను తమ కొరకు నిరీక్షించుచున్నాను. ఇతరులయెడ ఘోషా అవలం

బింతును, కాని నిన్న మిమ్ము చూచినప్పటినుండీ మిమ్ము విశ్వసింపవచ్చునని నాకు తోంచినది.

ఆబా—మీరు నాకు మాతృతుల్యులు; నిరభ్యంతరముగ నన్ను విశ్వసింపుడు; అందుకు నేను యోగ్యుడనని మీకే విశదము కాగలదు.

హాసీ—నా ప్రాణనాథు డెట నున్నాడో తెల్పుడు.

ఆబా—వారు స్వస్థులయి యున్నారు, ఎట నున్నారో యంత్రము చెప్పజాలను.

హాసీ—తల్లిదండ్రుల నెడబాపుట తగునా?

ఆబా—అట్లు చేయ నగునా?

హాసీ—మమ్ము కల్పుట కిట్లు జాగు సేయ నేల?

ఆబా—వారిని మీ రీలోకమున గాంచజాలరు.

హాసీ—పరలోకముననా మమ్ము మీరు కలుపనెంచినది? సరే, మా అవశిష్టము లేదు. ఒక్కసారియే మమ్మిద్దర జంపి పరలోకమున కంపుడు, మమ్ము కలిపిన చాలును. మమ్మెడబాపుటచే మీకుగల లాభమేమి?

ఆబా—లాభమే లేకున్న దంపతుల నెడబాపుదురా?

హాసీ—ఎట్టి లాభము? కళ్యాణప్రాంతము మీకు చిక్కినది, మందుగుండుకొట్లు, ద్రవ్యాగారములూ, వస్త్రాభరణములు మొదలగునవి మీ వశమైనవి. ఇందలి నిధినిక్షేపములూ రహస్యమార్గములును మీకు తెల్పెదము.

ఆబా—మీ రిప్పుడు చెప్పినవాటితో మాకు ప్రయోజనము లేదు.

హాసీ—ఇక మీకు కావలసిన దేమి? ఇక ముందెన్నడేని మావారు పోరగలరని మీకు సంశయము కలదా? అటులెన్నడును తలంపకుడు. వారు శాంతిపరులు, సంతుష్టస్వాంతులు; నా ప్రాణనాధునకు నా మహాలే సర్వప్రపంచము, మా ప్రణయకలహాములే వారి యుద్ధములు, మా సంధానములే వారి యభిసంధి-ఇంద దసత్యమన్నది లేదు. కావలయునన్న ఇటుపిమ్మట రాచకార్యములలో నెట్టిజోక్యమూ కలుగజేసుకొనరని వారిచే మీకు పత్రమిప్పించెదను. మాకు రాజ్య మక్కరలేదు, వైభవముతో పనిలేదు, ద్రవ్యము దాసీజనమును వలదు. మమ్మిద్దర స్వేచ్ఛగా నుండనిచ్చిన చాలును-ఏ యరణ్యముననో కుటీరమును కట్టుకొని కలియో గంజియో తాగుచూ కాలక్షేపము చేయుదుము. అదే మాకు రాజభోగ మనిపించును.

ఆబా—బీబీగారూ, మహమ్మదీయులు హిందువులను జయించునపుడు వారు మీ రిప్పుడు చెప్పినవాటినే అపేక్షించిరా? తిరిగి రాజకార్యములలో జోక్యము కలుగజేసుకొనమను ఆశ్వాసనము వారికి తృప్తిగొల్పెనా? రాజ్యముల వీడి అడవులకు బోవుదుమని వేడుకొనిన మావారిని మీవారూరక విడిచిరా? లేదు-వారి ఆసురవాసన కట్టి వ్యవహారము పోసగలేదు. ఒకచేత ఖడ్గము వేరొకచేత కురాన్ ధరించి

బలాత్కారముగా మావారి ననేకుల భ్రష్టధర్ముల కావింపక వారి కన్నులు చల్లనాయెనా, కడుపులు నిండెనా?

హసీ—సరే-మీరునూ మమ్ము బలాత్కరించి హిందూమతమును స్వీకరింపచేయదలచినచో మేమందుకూ సిద్ధపడి యున్నాము-నాభర్త ఉదారస్వభావులు కావున వారి కన్నిమతములందును సమానగౌరవము కలదు. నాకు నా పతియే దైవము, వారి ధర్మమే, నా ధర్మము. మీ వస్త్రాభరణముల ధరించవలెనన్న నాకు ముచ్చట, మీ కుంకుమ బొట్టుమెడ నా కమితాదరము. దానికొరకేని నేను హిందువు నయ్యెదను.

ఆబా—తురకల దుష్కృత్యముల జాబితా ఇంకను ముగియలేదు. మాదేవతావిగ్రహముల పగులగొట్టిరి, దేవాలయముల మట్టిలో కల్పి, ఆయాచోటుల మసీదులను గట్టిరి. మతమును మార్పుదుమను మిషవెట్టి మాకళలను ధ్వంసము చేసిరి, మాగ్రంథములను తగులబెట్టిరి. మాఇళ్ళను పగళు రామప్రీతిచేసిరి, మమ్ముల తగనిబాధల పాలు చేసిరి, మా ముఖములయందు నాతలువేసిరి. చెవులకు బూడిదె శోపరాలు కట్టి మిరపకాయల పొగ వేసిరి, కాలుచున్న పెనములపై మమ్ము దొర్లించిరి, బ్రతికియుండ మాచర్మముల నొలిపించిరి! మరియూ—

హసీ—ఇక చాలును. అయ్యో! నే విననేరను.

ఆబా—వినుటకు కూడ ఘోరములగు బాధల

మూవా రెట్ల నుభవించిరో ఇంచుక యోచింపుడు. దీని కేమి, మరికొన్ని వేడుకల వినుడు. మాకుటుంబములలోని స్త్రీపురుషుల నడిబజారున భానిసలగా నమ్మిరి. నాలుగుగోడలమధ్య ఏ పోకుదు లేక గౌరవముతో బ్రతుకుచుండు కుటుంబముల చెడరగొట్టి పురుషుల యెదుట వారిస్త్రీల బలవంతముగా నవమానించిరి.

హాసీ—మీరు వీటిని వేడుక లందురా?

ఆబా—అట్టి దౌర్జన్యతత్పరుల కవి వేడుకలు కాకుండునా?

హాసీ—ఇంచు కేని హృదయము కలవారును మానుష స్వభావులు నైనవా రిట్టి ఆగడముల మెచ్చుకొనరు. ఇట్టి చర్యల నేమతమును ప్రశంసింపదు.

ఆబా—నే నీలకార్యముల నింత వివరముగా వర్ణించుటకు తగినంత కారణమున్నది. ఇట్టి దుర్ఘటముల పాల నా గ్రామస్థులు, నా మిత్రులు, బంధువులు, నా పూర్వపురుషులును పడిరి. ఆబాధలన్నియూ నామనమున ములుకులవలె నాటిపగదీర్చుకొమ్మని నన్నెడతెగక ప్రేరేపించుచున్నవి. అట్టిచో నా కీసమయమున చిత్తశాంతి అలవడునెట్లు?

హాసీ—అయ్యో! ఈకథ వినినతోడనే నా మాంసమంతేయు నీరై నా కన్నులగుండా ప్రవహింప నున్నది. చెప్పునపుడు మీరునూ వినునపుడు నేనునూ సమాన దుఃఖుల మగుట ఒకరి నొకర రోదార్చుకొందము.

ఆబా—అట్లు కానేరదు. అట్టి దౌర్జన్యములకు కారకులు మీ మామగారి పూర్వపురుషులే.

హసీ—వారి దౌర్జన్యములకు తగినట్లు మీరు మా యెడ దౌర్జన్యము చేయ తలబెట్టితిరా. పూజనీయులగు మా మామగారికి మిరపకాయలపొగ వేయుదురా? నాపతిని కాలినపెనముపై కాలిడుమందురా? నేను బ్రదికియుండ నా చర్మ మొలిచెదరా?

ఆబా—చర్మమొలుచునంతనే మానవానికి బదులెట్లగును?

హసీ—మొదట మాతృకల్పనని మన్నించి నన్ను మీ రవమానింతురా?

ఆబా—అట్లుకాదు. నాకు పితృకల్పుడగు నొకవ్యక్తికి కానుకగా నొసంగెదను.

హసీ—నేను మాతృకల్పను కావున నాపతి మీకు పితృతుల్యులు, వారికి నన్ను కానుకగా నొసంగుడు. వలదనను-న న్నొకపెట్టెలో బెట్టి మిఠాయి అనిచెప్పి నాప్రాణేశ్వరుని ప్రోల నన్ను జేర్పుడు.

ఆబా—నా కీజగతిని పితృతుల్యు లొకరే గలరు-మహాప్రతాపశాలులగు ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజుగారు.

హసీ—వారికా మీరు నన్ను కానుకగా నొసంగ దలచినారు?

ఆబా—మీరు సంతసముతో ననుమతించిన అట్లే చేయుదును.

హసీ—నాపతి జీవించియుండ నేను శివాజీకి స్వాధీన నగుదునా? ఇదియా మీకు నచ్చిన వేడుక? నాపతిని వీడి నేను శివాజీకి దాసి నగుటయా? అట్లే చేయగల్గినచో శివాజీ ప్రతాపశాలి యనవచ్చును...సర్దారుగారూ, మీయుద్ధకౌశలము నేనెరుంగను గాని మీవాక్చాతుర్యమును బట్టిచూడ మీరు పిదూమకపదవికి తగియున్నా రనుట నిశ్చయము.

ఆబా—ఏమంటివి ?

హసీ—మీరు న న్నేమిచేయుదు నంటిరి! కానుకగా నిచ్చుటకు మీరూ, పుచ్చుకొనుటకు మీరాజుగారూ, సిద్ధపడుదు రే కాని నా సంగతి నించుక ఆలోచించితిరా? పురుషులు మాత్రమే నీతిమంతు లనియా మీయూహ? స్త్రీలు నీతిదూరులని యెంచితిరా? "అంగడిలో బెల్లము గుళ్లో లింగానికి నైవేద్యమ"న్నట్లు పరస్త్రీని యజమానికి కానుకగా నొసగునంత ఉజ్జ్వలస్వామిభక్తి మీకుండ, నాప్రాణేశ్వరుని మదిలోనెంచి ఫాలాత్మునేని గొప్పగా నెన్నకుండునంత పతిభక్తి నా కుండకూడదా? నేను విజాతీయ వనితనని అట్లు భావించుచుంటిరా? పోనీ మీ జాతిలోని స్త్రీ అట్లు చేయుటకు సమ్మతించునా? మీవా ట్లుచేయకున్న మేము మాత్ర మట్లంగీకరింతుమని మీ రెట్లూహింప గల్గితిరి? గొప్పకులములో పుట్టి గొప్పసేనల గొట్టి గొప్పపదవుల మెట్టిన మీ

బోంట్ల కిట్టి స్వల్పవిషయము ఎరుకపడకుండునా?

ఆబా—నామాటవిని సంతాపభరమున మీ రొడలు మరచినందున మీకిట్లు తట్టుచున్నదేమో గాని సావకాశముగా మీ రాలోచించినచో దీనివల్ల మీకు కలుగనున్న మేలు స్ఫురింపకపోదు.

హసీ—రానున్న మేలుమాట అటుంచి పోనున్న మానము, కులశీలములకు కలుగనున్న కళంకము, తన్మూలమున సంభవింపనున్న అధఃపతనమును ఇంచుక భావించితిరా? నీతి-అవినీతియు అవస్థాభేదమున మారునా? అయ్యో, దైవమా! ఎంత లజ్జాకరమైన అవస్థ ఘటిల్ల జేసితివి! ఈమాటలు వినుచున్న నాగుండె బద్దలుకాదేమి? (అమీనాపై తలపెట్టి నిర్ఘాతపడి పోలును) నాకు మరణము రాదేమి? హా! దైవమా! (మూర్ఛిల్లును).

ఆబా—ఇక నిట నుండరాదు. నిరాశాహతురాలై ఈమె ఆత్మహత్య చేసుకొనునేమో? దాని గూర్చి తగిన ఏర్పాటు లొనర్పవలయును. (పోవును).

—ఆరవ రంగము—

ఆబాజీ, గుల్‌జార్.

ఆబా—ఓరీ, నీ యజమానురాలిని శివాజీమహారాజుగారికి కానుకగా నర్పింపవలయునని నా కుద్దేశ మున్నది. నీ వేమందువు?

గుల్—ఈయాలోచన నా కంతబాగుగా నున్నట్లు తోచదు.

ఆబా—ఏల ?

గుల్—ఆలోచించుట కవకాశము వలదా ?

ఆబా—కష్టసమయమున గాని ఆలోచనాశక్తికి తీవ్రత ఘటిల్లదు. నీ ప్రాణముమీదికి వచ్చినకాని నీబుద్ధికి చురుకు పుట్టదు. (కత్తిచూపి) నామాట కంగీకరింతువా? లేదా?

గుల్—అంగీకరించితిని-బాబ్జీ-అంగీకరించితిని.

ఆబా—అది యోగ్యమైన పని యందువా?

గుల్—మీరు కత్తిచూపునపుడే దానియోగ్యత నాకు తట్టినది.

ఆబా—నీ బుద్ధిసూక్ష్మతకు సంతసించితిని.

గుల్—ఇదంతయు మీ కత్తిప్రభావము.

ఆబా—ఇందు న్యూనత కలదా ?

గుల్—అబ్బె! న్యూన తేదీ ? మాయజమానిగారు నాతో "నీ యజమానురాలిని సురక్షితముగా నా కొప్పగింప వలెను సుమా" అని నాతో చెప్పిపోయిరి. మీకోర్కె నెర వేరినచో ఆమె క్షేమమునకు భంగము వాటిల్లదు. నాకు కావలసిన దంతే.

ఆబా—రవ్వంతయు లోప ముండదు. కాని నే నీమాట ఆమెతో చెప్పినతోడనే పొరవిడిచిన నల్లతాచువలె నామె నాపై కెగిరి బుసగొట్టినది. ఆ కోపముచేతనూ పతి

వియోగసంతాపముచేతనూ ఆమె ఆత్మహత్య చేసుకొనునేమో అని అనుమానము కలుగుచున్నది. ఆమె అటులొనర్చెనా నీ యజమానికి నీ వుత్తరవాదివి కాగలవు. ఆత డొకవేళ నిన్ను మన్నించినను మేము మాత్రము నీచర్మ మొలిచి తీరుదుము.

గుల్—ఆమె ఆత్మహత్య చేసుకొనినచో ఆమె శరీరమునకు బదులు నా శరీరమును మీ రాజుగారి కర్పించుడు.

ఆబా—చిల్లిగవ్వ చేయని నీశరీరము మాకేల ? ఆమె మృతిచెందినచో నీకు మృతి తప్పదు. తెలిసినదా ! (కత్తి చూపును).

గుల్—తెలిసినది-తెలిసినది. నన్నేమి చేయుమందురు?

ఆబా—తెలిసినదంటివే ? మూర్ఖా!... ఇటువిను-పైనుండి తాడుగాని విషముగానీ లోనికి పోగూడదు. ఆమె దగ్గర వజ్రాభరణము లేమియూ లేవు. శస్త్రమున్నచో నీవు దానిని సంగ్రహింపవలయును, తెలిసినదా ?

గుల్—ఏ రీతిని ?

ఆబా—నీచెంత శస్త్రము లేదుకావున పారాలో నుండుటకు వీలులేదను మిష పెట్టి దానిని పుచ్చుకొనుము. ఈకత్తిని జ్ఞప్తి నుంచుకొనుము. ఆమెచచ్చెనా నీకును చావు మూడును.

శివశీలము

మూడవ అంకము

మొదటి రంగము

(శివాజీమహారాజు, అహమ్మద్, ఆబాజీ, బాలకృష్ణపంత్)

అహ—శివాజీరావ్రా, నేను మీచేతిలో చిక్కితిని, నన్నేమిచేయుటకును మీకు స్వాతంత్ర్యమున్నది-మీరు నాపై కృపవహించుటకు హేతువెద్దియు కానరాదు. పరాజితులయిన హిందువులపై మావా రెన్నడూ దయదలచుట లేదు. వయోవృద్ధుడనగు నన్ను మీరు కరుణింతురని నే నపేక్షించుట లేదు. ఎంతోకాలము బ్రతుకువాడను కాను గావున నన్ను చంపకున్న హర్షమూ, చంపిన విషాదమూ చెందబోను. నాజీవితశేషము గౌరవదాయకమయినచో దానికి హాని ఘటించునప్పుడు దుఃఖించుట సహజము; పదభ్రష్టుడనై చెట్టంతకొడుకునూ కోడలినీ కడుపునబెట్టుకొని మొండికట్టెవలె నేను జీవించుటవలన ప్రయోజనమేమి? కావున నాభావిగతికి నేను దుఃఖమొందను. తొలుత సుఖో

శివశీలము

మూడవ అంకము

—• మొదటి రంగము •—

(శివాజీమహారాజు, అహమ్మదు, ఆబాజీ, బాలకృష్ణపంత్)

అహ—శివాజీరావు, నేను మీచేతిలో చిక్కితిని, నన్నేమిచేయుటకునూ మీకు స్వాతంత్ర్యమున్నది-మీరు నాపై కృపవహించుటకు హేతువెద్దియు కానరాదు. పరాజితులయిన హిందువులపై మావా రెన్నడూ దయదలచుట లేదు. వయోవృద్ధుడనగు నన్ను మీరు కరుణింతురని నే నపేక్షించుట లేదు. ఎంతోకాలము బ్రతుకువాడను కాను గావున నన్ను చంపకున్న హర్షమూ, చంపిన విషాదమూ చెందబోను. నాజీవిత శేషము గౌరవదాయకమయినచో దానికి హాని ఘటించునప్పుడు దుఃఖించుట సహజము; పదభ్రష్టుడనై చెట్టంతకొడుకునూ కోడలినీ కడుపునబెట్టుకొని మొండికట్టెవలె నేను జీవించుటవలన ప్రయోజనమేమి? కావున నాభావిగతికి నేను దుఃఖమొందను. తొలుత సుఖో

హస్తమందున్న శోభిల్లునుగాని, కంఠముపై నుంచుట శోభస్కరము కాదు, కావున పూజ్యభావమున అత్యంతాదరముతో దీనిని మీకు కానుకగా నిచ్చుచున్నాను, దానిని మామీద ప్రయోగించుటకు మీ కవకాశము చిక్కినప్పుడు నిరభ్యంతరముగా మీరు వ్యవహరింప వచ్చును. ఇంతేకాక మీమర్గమూ మీస్వాతంత్ర్యమును మీ కొసంగితిని-మీరు యథేచ్ఛగా సుఖింపుడు.

అహ—ఏమి మీ దయాహిల్లోలము! నేను మేల్కొని యున్నానా? లేక కల గనుచున్నానా? నాకు గర్భశత్రువులగు మీరు నా కుపకారులైతిరా? శివాజీరావూ, మీకు నాకు పుత్రకల్పులని భావించి మీకు సమస్త కళ్యాణప్రాప్తి యగుగాక అని ఆశీర్వదించుచున్నాను.

ఆబా—తథాస్తు.

శివా—కళ్యాణదుర్గము నాకు స్వాధీనమగుట అంత గొప్పవిషయము కాదు. నాపక్షమున మీరే దాని కధిపతులుగా నున్న నాకు సకలకళ్యాణములూ చేకూరినట్లే. మీబోటి సామంతులే రాజునకై నను కళ్యాణసంధాయకులే. ఉదారవీరులతోడి పరిచయ మబ్బుటయే గొప్ప అదృష్టము. అధముడగు మిత్రునికన్న ఉత్తముడగు శత్రువు మేలు.

అహ—సందియమేమి? మహారాజా, నీయౌదార్యము అసామాన్యము. కళ్యాణదుర్గమునకు నన్నధికారిగా నియమించుట తత్పరమావధియే. కాని నే నాపదవిని స్వీకరింప

హస్తమందున్న శోభిల్లునుగాని, కంఠముపై నుంచుట శోభస్కరము కాదు, కావున పూజ్యభావమున అత్యంతాదరముతో దీనిని మీకు కానుకగా నిచ్చుచున్నాను, దానిని మామీద ప్రయోగించుటకు మీకవకాశము చిక్కినప్పుడు నిరభ్యంతరముగా మీరు వ్యవహరింప వచ్చును. ఇంతేకాక మీదుర్గమూ మీస్వాతంత్ర్యముకు మీ కొసంగితిని-మీరు యథేచ్ఛగా సుఖింపుడు.

అహ—ఏమి మీ దయాహిల్లోలము! నేను మేల్కొని యున్నానా? లేక కల గనుచున్నానా? నాకు గర్భశత్రువులగు మీరు నా కుపకారులైతిరా! శివాజీరావూ, మీకు నాకు పుత్రకల్పులని భావించి మీకు సమస్త కళ్యాణప్రాప్తి యగుగాక అని ఆశీర్వదించుచున్నాను.

ఆబా—తథాస్తు.

శివా—కళ్యాణదుర్గము నాకు స్వాధీనమగుట అంత గొప్పవిషయము కాదు. నాపక్షమున మీరే దాని కధిపతులుగా నున్న నాకు సకలకళ్యాణములూ చేకూరినట్లే. మీబోటి సామంతులే రాజునకై నను కళ్యాణసంధాయకులే. ఉదారవీరులతోడి పరిచయ మబ్బుటయే గొప్ప అదృష్టము. అధముడగు మిత్రునికన్న ఉత్తముడగు శత్రువు మేలు.

అహ—సందియమేమి? మహారాజా, నీయౌదార్యము అసామాన్యము. కళ్యాణదుర్గమునకు నన్నధికారిగా నియమించుట తత్పరమావధియే. కాని నేనాపదవిని స్వీకరింప

— రెండవ రంగము —

గుల్ జార్ ఖాఁ.

గుల్—నాశస్త్రభారము నన్ను వదిలి పోయినందున కొంతసేపు సంతసము కలిగెను, కాని అప్పటినుండియు ఏమో తోచకున్నది. నాకీళ్ళు సడలిన ట్లున్నవి. హాయిగా పీల్చుచు హాయిగా నుందమన్న నిన్నరాత్రి లూటీలో దాని నెవడో దోచుకొనిపోవుటచే అది నాకంట పడలేదు. ఇంక నది దొరకునా?......

ఎవరో మరాఠాసర్దారులిటే వచ్చుచున్నారు. వీరి ప్రాపకము సంపాదించితినా, హాహుక్కా నాకు దొరకవచ్చును...వారెద్దియో ముచ్చటించుచున్నట్లున్నారు-నే నిక్కడనే పొంచియుండి తరుణము కనిపెట్టి వారిని జేరి హుక్కా ప్రసంగము చేసెదను (తెరప్రక్కకు తొలగును)

(ఆబాజీ శంభూజీలు వత్తురు).

శంభూ—మీరేదియో అవకతవక చేసి వ్యవహారము ఆరుమూడనిపింతురని నా కాదినే స్ఫురించెను. దాని భర్త బ్రతికియున్నాడని సూచించుటయే గొప్ప పొరపాటు. ఆసంగతి నెరిగిన అభిజాత అన్య నభిలషించునా? అనురాగమో అభిమానమో దానిని వెన్కకు లాగదా?

ఆబా—ప్రమాదమే సంభవించెను. మొదటనే మీరు నాకు దీనిని సూచించిన బాగుగ నుండియుండును.

శంభూ—సదోపదేశపాండిత్యము పూర్ణఫలదాయక మగునా? ఇంత యేల? మొదటే ఈపని నేను పూనియుండ వలసినది.

ఆబా—ఇప్పు డేమిమించిపోయినది? మీరు ఇప్పు డైన నిర్వహింపగలరు.

శంభూ—కార్య మింకనూ మించలేదు. జరిగినదం తయు కొంతవరకు మేలే-ఇప్పటి అనుభవమునుబట్టి ముందు మీరు జాగరూకులై యుందురు; కాని ఇంతలో నామె ఆత్మ హత్య చేసుకొనదు కదా?

ఆబా—లేదులేదు-ఆవిషయముకు తగినపర్పాటు చేసి యుంచితిని. అయినా వీని నడుగుదము. ఓరీ కొజ్జా, మీదేవి సురక్షితముగా నున్నదా?

గుల్—నేరిప్పుడే వారిచెంతనుండి వచ్చుచున్నాను. దుఃఖావేశులై అతికష్టముతో మాటలాడుచున్నారు.

ఆబా—నీకు నియమించినపని నెట్లు నిర్వహించితివి?

గుల్—మీరు చెప్పినచొప్పున కఠారి నామెచేతినుండి సంగ్రహించితిని. ఒకసారి దానినిమ్మని ఆమె అడిగెను గాని, ఎచ్చటనో యుంచితినని చెప్పి నాచెంతనే దాచిపెట్టితిని.

శంభూ—భళిర! ఆరితేరిన పోకిరివే. దాని నిటు తెమ్ము (ఆత డిచ్చును) ఆబాజీ! నిశ్చింతులై మీరు పొండు, నేను కార్యము నిర్వహించుకొని వచ్చెదను. (అతడు పోవును)

గుల్—మహాప్రభూ! నా దొక మనవి.

శంభూ—ఇప్పుడు నాకు తీరుబడి లేదు. నీయజమానురాలిని గాంచిన పిదప వినెదను.

గుల్—దేవరవారి చిత్తము.

శంభూ—నే నామెను చూడవచ్చితినని చెప్పుము. (గుల్ జార్ పోవును) శివాజీ తన అకలంకకీర్తి కపాత్రుడని నిదర్శనము చూపినంతమాత్రమున నేను తృప్తి నొందజాలను. వాని నంతమొందింపవలయు, నాకోర్కె ఫలించవలయును.

గుల్—అమ్మగారింకుక చిరచిరలాడుచూకై దీని కలుసుకొనుటకు ఒకరి యనుమతి అనవసర మనిరి.

శంభూ—సరే-నీ విక పొమ్ము. (వాడు పోవును) ఈ నల్లతాచు న న్నొకకాటున కాలుని వీటికి పంపవలెనని తలచుచున్నది కాని నేను దానికితగిన మాంత్రికుడనే, బుజ్జగించియో భీతిగొల్పియో దానిపొగరణచి బుట్టలో పెట్టకమానను... బీబీగారూ, బీబీగారూ! (తెర ఎత్తబడును)

హసీ—బీబీగారు నిన్నటిదినమే మృతినొందిరి. మీ యెదుట నున్నది బందిఖానాలోనున్న స్త్రీ.

శంభూ—మీతో మిత్రభావమున ముచ్చటింప వచ్చితిని. నన్నించుక విశ్వసింపవలయు.

హసీ—మరాఠాలకూ మైత్రికీ చాలదూరము. ఆ మాట నెరుగుదురేమో కాని దానిభావము మాత్రము వారి కపరిచితము. వారు విశ్వాసఘాతుకులని ప్రపంచమందెల్ల పేరు పడినారు. ఆవిషయము నా కనుభవసిద్ధము కాలేదు.

శంభూ—వారందరు నొకతీరువారనియా మీ యూహా?

హాసీ—అందరూ ఒకలాగున నుండకపోవచ్చును. కాని ఆబద్ధస్నేహితు లొకతీరున నుంట సహజము. మీమిత్రు లొకరు ప్రొద్దుట ఇక్కడికి దయచేసి మాతుశ్రీ అని నన్ను నోరారపిలిచి నన్ను వారినలలో పడినదానిగా భావించి మీ శివాజీకి నన్ను భోగినిగా చేయుదునని సిగ్గుమాలిన ప్రసంగము చేసిపోయిరి.

శంభూ—"యథా రాజా తథా ప్రజాః" ప్రభువును బట్టి సేవకులు—

హాసీ—అటులనా? మీరును శివాజీసేవకులు కారు కాబోలు?

శంభూ—మనసార వాని సేవకుడ గాను, కార్యాంతరమున సేవకపదవి స్వీకరింపవలసి వచ్చెను.

హాసీ—ఎట్టి కార్యము?

శంభూ—మహారాజును మట్టిచేయుటయే.

హాసీ—మీ కాతడేమికీ డొనర్చెను?

శంభూ—నన్ను పలునష్టముల పాలుచేసెను. నేనతని సవతి మేనమామను. సుపే ప్రాంతమున సుబేదారుగా నన్నాతనితండ్రి నియమించెను. నేను వసూలుచేసిన పైకమూ నాస్వాధీనముననున్న గుఱ్ఱపుదళమును, బలవంతముగా లాగుకొని ఏవో లేనిపోని నిందలు నాపై బెట్టి నన్ను పూనాకు

రావలెనని ఆజ్ఞాపించినాడు. నేను దానిని తృణీకరించుట న్యాయమే కదా? పిమ్మట మావళాలతో వచ్చి నన్ను బంధించి నాసర్వస్వమునూ కరగతము చేసుకొన్నాడు.

హాసీ—ఈమాత్రపు పొరపాటునకు మీా మేనల్లునే నాశనము చేయబూనితిరా?

శంభూ—మొదట సాపత్న్యమే అంతపనిచేయుటకు చాలును. దానిపై నిది రెండవహేతువు-మాకు ప్రాణము కన్న మానము శ్రేష్ఠమగుట హత్యచేసియైన మానహాని తొలగింప జూతుము. అంతకన్న నెక్కుడు ద్వేషకారణ మింకొకటి కలదు. ఆత్మరక్షణార్థ మాతని శిక్షింపకతీఱదు. "స్వరాజ్యస్థాపనమునకు పరాఙ్ముఖులైన వారి నెల్ల వధింపబూనితి"నని నన్ను ఆతడు బెదరించినాడు. మనసుకురాని కొలువును బలవంతముగా నానెత్తిని చుట్టినాడు. ఇంత దూరమున నన్నత డవమానించియుండ, ఆతడు పూనిన పిచ్చిపనిలో నేనతనికి సాయముచేయుట కలలోని వార్త. వీలైనంతవరకూ అడ్డు వేయుచుందును. ఆత డదిగుర్తించి నన్నుచంప గమకించుటకు పూర్వమే ఆతని ప్రాణముల నేను హరింతును.

హాసీ—అట్లు చేయబూనుట ద్రోహము కాదా?

శంభూ—నన్నాతడు చంపకపూర్వ మాతని నేను చంపబూనుట దోసము; ఆతడు నన్ను చంపిన పిమ్మట నేనతని జంపుట అసంభవము; కావున ఆతనికి చావే ఘటింపదు- బీబీగారూ, మీావంటి వకీలు శివాజీకి లభించుట ఆతని

భాగ్యము, నా దౌర్భాగ్యము. పోనీ, నే నాతని స్వయముగా చంపక ఇతరులచే చంపించిన మీ కభ్యంతర ముండదు కదా!

హసీ—హత్య చేయబూనుట అమానుషము, దానిని రాక్షసకర్మ అనదగును. కావున మీ రెవరిచే వానిని చంపింప గడంగుచున్నారో వా రాపని చేయుటకు తగినంత కారణ ముండినచో ఎట్టి అభ్యంతరము నుండబోదు.

శంభూ—ప్రియతముడైన ఆప్తబంధువును చంపుట కన్న బలవత్తరమగు హేతు విం కొకటి యుండునా? మీవలె దీనురాలగు నొకసతీమణిభర్తను శివాజీ చంపించినచో ఆమె యాతని చంపుట సకారణము కాదా?

హసీ—సర్దారుగారూ, అట్టి ఘోరమైన కల్పన దృష్టాంతము కొఱకైనను నాపై నారోపింపకుడు.

శంభూ—అట్లు కాదు తల్లీ, దినములు వంకరగునప్పుడు వినగూడని అవస్థలకు గూడ మనము సిద్ధపడి యుండవలయు. మీ రిప్పుడు స్వాతంత్ర్యహీనలు, మీ భర్తగారు బందిగ్రాహులైయున్నారు, శివాజీ మీపై పాపదృష్టిపరపుట చేత మీపతిని తొలగించిన గాని తనపాచుపని సాగనేరదని ఆత డెరుగును. ఇట్లు పరిస్థితులన్నియు మీకు ప్రతికూలముగా నున్నప్పుడు మీరావిషయమున ఉపేక్షవహించుట పాడిగాదు. వ్యవధియుండగనే ఉత్తరగతుల నాలోచించుకొనినచో విపత్తి సంభవించునపుడు మీకు ముందువెనకల

నరయు నక్కఱ యుండదు. మీవిషయమున భావించుటకేని అయోగ్యమగు నాపని నాపాపి ఈవఱకే నిర్వహించెనేమో!

హంసీ—మీమాటలు వినుచున్న నా కొక భీకరమైన సందేహము పొడముచున్నది. ఏదో అశుభవార్త మీకు తెలిసియున్నను నాయొద్ద దానిని మరుగుపరుచుచున్నారు.

శంభూ—నిన్నటిదినము తమపతి మృతిజెందెనేమో అను సంశయము కల్గినంతమాత్రముననే మీరు మూర్ఛిల్లిరని వినినప్పటినుండియు భయానకమైన వార్తను మీకు తెల్పుటకు తెగించలేకున్నాను.

హంసీ—మీ రెట్టివార్త తెల్పినను దానిని వినుటకు నేను గుండె దిట్టపరుచుకొని యున్నాను. ఆమోరకులు నాప్రాణనాథుని పలుబాముల పాలుజేసి ప్రాణములు హరించిరా? కన్ను లూడ పెరికిరా? ఏనుగకాలునకు గట్టి ఈడ్పించిరా? అబ్బా! ఇట్టి దారుణవచనములు నానోటనుండి వెలువడుటకు నాగుండె ఎంత గట్టిది కావలయునో ఇంచుక భావించి మీరు చెప్పదలచిన దెద్దియో చెప్పుడు.

శంభూ—మీమాటలచే నా కార్యము చాలవరకు సులభమైనది. అత్యాదరము పాపమునే శంకించుచుండును. భయభ్రాంతలై మీరొనర్చిన కల్పనలు క్రూరులగు పగవారికి తోచలేదు. మీనాథుని హింసించుటవలన వారి కెట్టిలాభమునూ కలుగబోదు. ప్రాణాపహరణముననే వారికి సర్వమూ నెరవేరెను. రేయంతయు జాగారము సల్పుటచే శ్రాంతములై

కనులు మూతపడుచుండగనే—

హసీ—నిదురలోనే!

శంభూ—గొంతు నులిమి—

హసీ—చంపిరా? అయ్యో! ఈమాట వినుటకే కాబోలు నేను బ్రతికియుంటిని. నాథా! జాగ్రదవస్థలోని సంకటములనెల్ల మరచి స్వప్నమున నాతో ముచ్చటించుచుండ ఆపాపులు మీస్వప్నమునూ జీవము నొకసారియే అంతమొందించిరా? మీ అనంతరమున నే నొకక్షణమేని ప్రాణముల భరించియుండనని ఎన్నియో సారులు నమ్మించి నేనొనర్చిన బాస నమ్మరయ్యె కదా? మీ రీజగమును వీడి పోయినను నా కిక్క డెద్దియో రాచకార్యము పడిపోయినట్లు బ్రతికియుంటిని, ఇదేమిసుఖమో నాకు స్ఫురించుట లేదు. మీ వెనువెంట నేనుకూడ వత్తునను ఆసతో నన్ను ప్రతీక్షించుచున్నారా? నేను అనురాగ విడంబన మొనర్చుచుంటినే కాని క్రియ సున్న అగుచున్నది. ప్రాణప్రియా, స్వర్గప్రవాసముకన్న నాక్రోడమున నుంటయే శ్రేయమని మీరెంచుచూ నాదండనున్నప్పు డచ్చరలు కూడ పశ్చిమగణ్యాలని తలచుచుండిరి. నేను మీచెంత లేనుకదా స్వర్గమున మీ కెట్లు తోచుచున్నదో! సరససల్లాపముల మీ మనము రంజిల్లచేయువారెవరు?

శంభూ—మీభర్త సజీవులై యుండ మిమ్మెవ్వరూ అపేక్షింపజాలరని వీరు నామిత్రునితో నుడివిరట.

హాసీ—అందుచే ఆచండాలులు నానాథుని వధించిరా? ఒకరి ననసేల? నా నోటనుండి ఆమాట రాకున్నచో నామనో నాథుని కీగతి వాటిల్లకుండునుకదా? అయ్యో! ప్రాణప్రియా, మీప్రాణముల నేనే హరించితిని- స్వప్నప్రపంచమున మీరు నాతో సయ్యాట లాడుచుండ మీ కంఠమును నేనే నులిమి వైచితిని. మీరు నాపై వర్షించిన ప్రేమవృష్టికి మారు మీ రక్తవృష్టిని ఘటిల్లజేసి నాకృతఘ్నతను తాగ్ర్యాణించితిని. ఘాతకురాల నగునాకు మరణమే తగిన శిక్ష. మిమ్ము నోటితో చంపుకొన్నందుకు నన్ను చేతులతో చంపుకొనుట యుక్తము.

శంభూ—మీరు భ్రమపడుచున్నారు. ఇందు మీ నేరమేమి? పతిభక్తిని నిలువబెట్టుకొనుట సతులకు సహజము- అట్టివారు ప్రశంసనీయులు, వారి శత్రువులు నింద్యులు. మీ శత్రువునెడ ప్రతిహింస తలపెట్టకమున్ను మీ రాత్మహత్యకు కడంగుట భావ్యముకాదు.

హాసీ—అవును—శత్రువును ప్రమందించుటయే నాకు ప్రథమకర్తవ్యము-నరే-తొలుత శివాజీప్రాణముల హరించి పిదప ఆశస్త్రముతోనే నాకుత్తుకను ఉత్తరించుకొందును. పతిని జంపుకొన్న పలుగాకి పగవాని జంప శంకించునా?

శంభూ—చెప్పుట సులభమేకాని శస్త్రములేక ఆకార్యము సాధించుట అసంభవము.

హాసీ—హత్య చేయుమని నన్ను ప్రోత్సహించుచు వెంటనే పిరికిమందు పెట్టుచున్నారే!

శంభూ—కార్యసిద్ధికి కలుగబోవు విఘ్నముల ముందే తెలుపకున్న మీ ప్రయత్నము సాగనేర్చునా?

హాసీ—ఔను. దుఃఖావేశమున నుంటచే నాచిత్తము, స్వాధీనమున లేదు. అందుచే నేమేమిరియో వదరుచుందును, క్షమింపుడు:

శంభూ—మీరు ప్రాణహాని తప్పక చేసుకొందురను భీతిచేతనే ఆబాజీ మీ కఠారిని కూడ మీయొద్ద లేకుండు నట్లు చక్కజేసెను. ఆతనికన్ను మూసి దీని నేగొనివచ్చితి. ఇక మీరు కార్యము నిర్వహింపవచ్చును. (దానినిచ్చును)

హాసీ—మిమ్మిప్పుడు విశ్వసింప గల్గితిని, కాని ఆచండాలుడు నాకు చిక్కుటెట్లు?

శంభూ—అందుకు తగిన ఏర్పాటు చేసి వచ్చితిని. నేడు దర్బారు ముగిసినంతనే ఆతని మహాలులో మీ కాతడొంటిగ దొరుకును.

హాసీ—కంటబడినతోడనే కఠారితో వానిని కాలునింటికి పంపుట కాటంక ముండదు కదా?

శంభూ—కాదు, కాదు. అట్లు చేయబూనుట ప్రమాదజనకము. మీ రొండొరుల తారసిలునపుడు జరుగవలసిన చర్యలో మీ రెంతజాగరూకతతో మెలంగినను అదికొద్దియే అగును.

హాసీ—అటులనా?

శంభూ—ఆతడు సామాన్యు డనుకొంటిరా? మహా

రాష్ట్రిలలో మిక్కిలి పేరువడసిన జోదు, ఊహాలకు పుట్టిల్లు. మీా చేష్టలనుబట్టి మీా యుద్దేశమును కనిపెట్టినచో మీా యత్నమును విఫలము చేయగలఁడు. అనుచరు లెందరో అహర్నిశము వానినంటి యుందురు.

హసీ—నే నెట్లు వర్తింపవలయునో ఉపదేశింపుఁడు.

శంభూ—మొట్టమొదటి అంశ మెద్దియన, మీారు సుబేదారుగారి కోడలని వానికి తెలియనీయకూడదు.

హసీ—బాగుబాగు-ఈ గ్రంథమంతయు రచించిన వానికీసంగతి తెలియకుండునా? అట్టియెడ నేను దాచుట వలన ప్రయోజనమేమి?

శంభూ—ప్రయోజన మున్నది- సుబేదారుకొడుకు విగతజీవుఁడై యుండ ఆతనిభార్య అరమర లేకయే తనకడ కేతెంచుట చూడ శివాజీకి సంశయము జనించును. ఆత డతి చతురుఁడు, అనన్యసామాన్యలోకజ్ఞానసంపన్నుఁడు. వేరొకస్త్రీ తన్నువరించి సన్నిధినిచేరెనని ఆతనికి తోచునట్లు మీారు వ్యవహరింపవలయును.

హసీ—ఆహా! విధివిలసితము అనూహ్యము.

శంభూ—వాని కట్లు తోచవలయునన్న మీా చేష్టల యెడగాని పలుకులందుగాని కాఠిన్యము కానరాకూడదు; ముఖమున మందస్మితము నటింపవలయు, ప్రవర్తనయందు ప్రేమాదరములు, సంకోచము, గాంభీర్యము లాలనయు కుదురుపడి యుంపుగానుండవలయును.

హాసీ—అయ్యో! నా ప్రేమనిధి, నా ప్రాణేశుని చిత్తరంజనమునకై 'సృజింపబడిన నా శృంగారచేష్టలు ఆతని గర్భశత్రువునెడ కపటబుద్ధితో కన్పఱుపవలసివచ్చె గదా! కాని వైరనిర్యాతనమున కత్యవసరముగుటచే నేను వాటిని విడంబించిక తీఱదు.

శంభూ—ఇంకొకటి-ఆత డతిమితభాషి-మీ రాతని వలచితిరని దృఢవిశ్వాసము కుదురువఱకూ మీతోనాతడు ప్రేమాలాపమొనర్పడు, మీ చెంత జేరు టెట్లు? మీ కార్యము సిద్ధించు టెట్లు? అతని చేరదీయుటకు ఎన్ని యుక్తులను ప్రత్యుక్తులనుపన్న వలసియుండును. ఆతని చూచినతోడనే సాత్త్వికలక్షణములు మీ కలవడెనో లేదో స్పర్శచే పరీక్షింపవచ్చునని కూడ మీరు కోరదగినదే.

హాసీ—వలదు, వలదు-ప్రతిహింసావహ్నికాహుతిను పరిత్యజింతును కాని శత్రువ్వర్తికై ఆపాపిని నా దేహము నంటనీయను.

శంభూ—ఇంతమాత్రము నే నెరుగనా? మాటవరుస కట్లంటిని కాని వానిచేయి మీగాత్రమును సోకునంతలో మీకఠారి వానిహృదయమును చీల్చివేయునని నే నెరుగుదును. స్త్రీలు వగవద్దికల విషయమున పురుషుల ఉపదేశ మనావశ్యకము. వారి స్వాభావిక చాతుర్యమే వారి కన్నిటిని నేర్పగలదు.

హాసీ—నరే. చెప్పదగిన దింకేమైన నున్నదా?

శంభూ—సహజసుకుమారమగు మీ తనువును పుష్ప

హారములు చేసైన గాసిలజేయుకుడు. వాటిమూలమున సాజ మగు వన్నె గూడ మాటుపడుచున్నది.

హాసీ—మీాసలహారకు తగిన ఫలము మనకు చేకూరును గాక! (పోవుదు)

శంభూ—ఓరీ కంచుకీ, నేటి సాయంకాలము నీయజ మానురాలితో గూడ 'శివాజీమహారాజు మేడ కరుగుట కాయత్తుడవు గమ్ము.

గుల్—అట్లే యుండెను కాని నిన్న లూటీలో మీా సైనికులు, నాహుకా్కను కొనిపోయిరి. నా ఆదాయమంతటి నిచ్చి కొన్నాను. దానిని నాకు తిరుగ నిప్పించి పుణ్యము కట్టుకొనుడు.

శంభూ—దానికొక చిన్నయుక్తి కలదు- సైనికులు సంగ్రహించిన లూటినంతటిని నేటిసాయంకాలము మహారాజు నెదుట పెట్టెదరు. అందు స్త్రీలసొత్తంతయు వారికి మగుడ నిచ్చుట ఆచారము-నీహుకా్క నీకు లభింపవలెనన్న నీవు మోమున మేలిముసుగు వేసుకొని చేత కంకణములు దాల్చి దర్బారునకు వచ్చి హుకా్క నీసొత్తని చెప్పి దానిని గొని పొమ్ము. స్త్రీలయెడ మహారా జంత విచక్షణ గన్బరుపడు.

గుల్—మగవాడను, చేతులకు గాజు లెట్లు తొడి గించుకొందు నయ్యా! బాహుబలముచేతనే పురోవృద్ధి గాం చవలెనని యెంచుచున్నానే.

శంభూ—అంతమాత్రమున నేమియు చెడదు-నీవు

హుకొలను బాహుబలముచేతనే కదా ఆర్జింపబోవుచున్నావు.

గుల్—ఔనౌను-విధి తప్పివచ్చినప్పుడేమి సేయ నగును? (పోవుదురు)

—• మూడవ రంగము •—

(సఈ బాజి సోయరాబాజి)

సోయ—సుబేదారు కుమారుడూ కోడలూ యుద్ధపు సంక్షోడిలో కానరాకపోయిరి-ఇంతవరకూ వారిజాడ తెలియ కుండుట ఆశ్చర్యమే. పాప మా ముసలి సుబేదారు వారి వియోగముచే నిద్రాహారముల మానుకొన్నాడు.

సఈ—మనచారులు వారిజాడ తీయకమానరు.

సోయ—మహారాజుగారి కాదంపతుల జాడ తెలియ దనియా మీ యూహా? నే నట్లు తలపను.

సఈ—ఈ విషయము వింతగనే యున్నది. దేశమం దంతటను వలవేసినట్లు చారుల నియోగించియున్నారు. ఈ పాటికి వారి ఆచోకీ తేలవలసినదే.

సోయ—మహారాజు గారీవిషయము నెరిగియుండియు దాని కప్పిపుచ్చుటకు హేతు వేమైయుండును? ఇదిగో బాబు గారు వచ్చుచున్నారు, వీరి నడుగుదము. (శంభూజీ వచ్చును)

శంభూ—మీారు వచ్చినది మొదలు మీాతో రహ స్యముగా మాటలాడవలయునని యత్నించుచుంటిని కాని

దాని కెద్దియో విఘ్నము కలుగుచునే యున్నది-సుబేదారు కుటుంబము జాడ కనుగొమ్మని శివబా నన్నే నియోగించి నాడు-ఆ టక్కరి ఉద్యానములలో పిల్లడినుంచి ఊరెల్ల వెతకించు చున్నాడని నాకు తోచుచున్నది-వారి నెచ్చటనో రహస్య ముగా వేత్స్వేరబంధించి యుండునని లోకులు చెప్పుకొను చున్నారు. వారిమాట నమ్ముటకు వీలుండునట్లు తోచదు. ఆ సుబేదారుకోడలు అసమానసుందరి కావున ప్రజలు శంకా న్వితులై పలువిధముల పల్కుచున్నారు.

సోయ—ఆమె అంత చక్కనిదగుట నిజమా?

శంభూ—మిమ్మిద్దరను మినహాయించినయట్టిఅందకత్తె వేఱొకతె లేదందురు.

సఈ—ఈ ముఖప్రీతి వచనముల కేమి! మీపల్కులు సోయరా విషయమున చెల్లునే కాని నన్నందు జేర్చు టకు వీలు లేదు.

సోయ—అట్లుకాదు. సఈబాయి వంటి సద్గుణవతి యగు చాన నెందును గానము-మీ రట్టిసౌందర్యమును గూర్చి వక్కాణించి యుందురని తోపదు. నా మాట కేమి? పతి ప్రీతియే ముఖ్యమని నాయూహ-అదియుండునాతియేఅందకత్తె. నాయం దెన్నిలోపము లున్నను నానాథుడు వాటినెల్ల సవ రించుకొనును.

శంభూ—సోయరాబాఈ, సౌందర్యవిషయమున నీకు గల ఆధిక్యము వృథ కాదు. సౌందర్యమున, అనేక భేదము

లున్నవి. హిందూసుందరుల సౌందర్యము వారి సాత్వికదృష్టి యం దుండును. తురకసుందరుల అందము వారి రాజవిలాస దృష్టిలో నుండును. తురకల ప్రభుత్వచిహ్నా వారిస్త్రీల ముఖ ములందు గోచరించుచుండును. ఇదిగాక వారియందు స్వాభి మానలావణ్య మలరారుచుండును. దానిదెస పీరునిదృష్టి తప్పక పరుగెత్తుచుండును. అభిమాన మెచటనున్న-అనగా స్త్రీలయందుగాని పురుషులయందుగాని అది పొడచూపెనా- దానిని రూపుమాపువరకు పీరునకు చిత్తశాంతి యుండదు.

సోయ—మహారాజుగారిదృష్టి మహమ్మదీయవనితపై పడెననియా మీా అభిప్రాయము?

శంభూ—ఎంతమాట! ఇది నాఅభిప్రాయ మనుకొం టిరా? కుత్సితులగు ప్రజలమాట నే చెప్పుచుంటిని. వారి నాలుకలకు నరము లుండవు. శివబా తానువిడిసియున్న మేడలో ఆమెను దాచెననియు, అనుదినమూ వారు సల్లా పము లాడుచుందురనియూ పుకారు పుట్టినది-దీని కాధార ము గంటిరా? ఆమేడ అతివిశాలము నందు పలునేల మాలెలు, రహస్యమార్గములూ కలవట! ప్రజల దుడుకుతనము నకు మేర యున్నదా?

సఈ—ప్రజలది తప్పుకాదు- మహారాజుగారి మన సును వారేమెరుగుదురు? ఎల్లప్పుడూ వారిచెంత నుందుము కాన వారిశౌచమూ సచ్ఛీలమును అరచేతిఅద్దమువలె మేము గనుచుందుము. ఇట్టి అవకాశమితరులకు కలుగమించేసి వా

గన్నియైన నందురు.

శంభూ—సోయరాబాఈ, ఆ కుటిలాత్ములమాటలు నీమనసున గ్రుచ్చుకొన్నవా? ఇది యుక్తము కాదు. మీకును లోకులకును గలవాదమును నే నొకమాటతో నిరవశేషముగ తీర్పగలను.

సోయ—ఎట్లు?

శంభూ—శివబా కల్మషచిత్తుడైనచో మిమ్మిద్దఱ వెంటగొని వచ్చునా?

సోయ—సరిసరి-ఇదియా మీతీర్పు! అట్లు గొని వచ్చుటకు వా రెన్ని ఆటంకముల బెట్టిరో మీ రెఱుగరు. ఎంతో పట్టుబట్టి వారి యాటల సాగనీయక మేము వెంటబడితిమి. ఏమక్కా! నీవేమందువు?

సఈ—అది నిజమే కాని, వారు చెప్పిన కారణములు కూడ యుక్తమయినవే. ఇచ్చట శాంతి యింకనూ అలవడ లేదు. నలుదెసలా అల్లరులు రేగుచున్నవి. రస్తుసామగ్రి తగు రీతిని లేదు. అట్టియెడ ఆడవారు వెంటనున్న మగవారు నిరాటంకముగా వ్యవహరింప వీలుపడదని వారు నొక్కి చెప్పిరి.

సోయ—ముందువాటి కేమిగాని తుదిమాట సత్యమని ఒప్పుకొని తీరవలయును.

శంభూ—మీమాటలబట్టి లోకుల ఊహలు సత్యములనియే తేలుచున్నది. కావున శివబా శుద్ధాంతరంగమును పరీక్షించుటకు ఇంక కాలయాపన మనవసరము. ఈ కోట

యంటు జగదేకసుందరియగు ఒక తురకస్త్రీ శివబా సౌంద ర్యపరాక్రమముల కని విని ఆతని మోహించి తన సర్వస్వము నాతని కర్పణము చేయ నిశ్చయించుకొనినట్లు నే నిప్పుడే విన్నాను. తక్షణమే మీసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చి ఆమెను శివబా యెదుట పెట్టనా వద్దా అని మీతో నాలోచింప ఇటు వచ్చితిని.

సఈ—పతిని సతు లిట్లు పరీక్షింపబూనుట పాపము కాదా?

సోయ—అది కాదు. నిర్మలగాహ్నవీనీరమువంటి పతిచారిత్రమును నిదర్శనముగా జూపి ప్రజల పాపచింతలను రూపుమాపుట పతివ్రతల విధి కాదా?

సఈ—సరే. మీ రాలోచించి యోగ్యములనితోచిన పనులు చేయుడు. మీ మాట కడ్డుచెప్పునంతటి దాననా?

సోయ—బాబుగారూ, మీరు రౌనర్చ నెంచిన కార్య మవశ్యమూ తీర్చుడు.

శంభూ—అట్లే చేసెదను కాని దానికి నే నణుమా త్రమూ ఉత్తరవాదిని కాను సుడీ.

సోయ—మీ రాభయము వద్దు. మహారాజుగా రందు కలిగినచో వారిని సమాధానపరచు భారము మాది. ఇందు మన ఉద్దేశము నిష్కల్మషముగా నుండ వారిభయము మీ కేల యుండవలెను? 　　　(అందరూ నిష్క్రమింతురు)

—నాల్గవ రంగము—

(ఒకగదిలో మహమ్మదు పచారుచేయుచుండును.)

మహ—సుఖ మింతక్షణభంగురమైనను దూరదృష్టి లేని నాబోటి మానవులు ఎంతెంత విపుల మనోరాజ్యముల కల్పించుకొనుచుందురు! వైభవమును ప్రేమయు మాసుఖసంతతి కాధారములు. ఇందులో నొకటైన శాశ్వతమా? కేవలము మాపైననే ఆధారపడియున్నది శాశ్వతమని యెంచ నగును, మావైభవమా దానిని హరియింప వేచియున్న శాత్రవుల చేతులలో నున్నది. ప్రేమ మామానసముల నాకర్షించిన మగువలచేతులలోనున్నది, రెండూ పరుల నాశ్రయించి యున్నవే. ఇందులో నొకదానినైన ననుభవించనిమానవుడు నూటికొక డుండును. ప్రేమనో వైభవమునో చవిచూచి అచిరకాలముననే దానినెడబాయువారనేకులు గలరు. కాని రెంటిని యథేచ్ఛముగా చాలకాల మనుభవించి ఏకముహూర్తముననే వాటిని కోల్పోయిన నాబోటి నిర్భాగ్యు డొకడూ ఉండడు. వైభవముశాశ్వతమని నే నెంచలేదు, కాని ప్రేమ నా జీవితసర్వస్వమై యుండెను. మా కుటుంబమున నున్నవారము ముగ్గురము. నా దౌర్భాగ్యమున ముగ్గురము మూడుత్రోవల బట్టవలసివచ్చెనే! వారిద్దరూ జీవించియున్నారో లేదో? స్త్రీబాలవృద్ధజనముల ప్రాణములు పవిత్రములని ప్రతీతి. తండ్రిగా రనుభవ

శాలురగుట నీ సంకటము నెల్లని భరింపగలరు. కాని హసీనా గతి ఏమాయెనో? ప్రేయసీ! పంజరములోని పక్షివలె నీ వెట్టి బాధల పడుచున్నావో! శోకావేగమున నీమానసము కలత చెందినప్పుడెల్ల నా వక్షము నీశిరస్సునకు విశ్రాంతిస్థానమై యుండెను. నాకర్ణరంధ్రములకుండా నీదుఃఖమును నాహృదయ సాగరమున బోసి నీహృదయమును చులకబర్చుకొనుచూ నీ కన్నీటిని నాచేతులతో తుడుచుకొనుదానవు. ఇప్పుడు నిన్నట్లూ ఊరడించువారెవ్వరు? ఏమీయెరుగని ముద్దరాలవు నీ కీనిర్బంధము ఘనమని తోచకపోవచ్చును, యుద్ధమున చెరగొన్న స్త్రీలను శత్రువు లేరీతిని పరిభవింతురో నీ కనుభవసిద్ధ మగునప్పుడు నీ దుస్థితి కడుసంతాపకర మగును. ఈ యాపత్సముద్రమును తరింపదగిన మనస్థైర్యము అబలవగు నీ కెట్లలవడగలదు? బాధానివారణమునకై ప్రాణముల త్యజింతువో లేక ప్రాణములు తీపగుట వారు నిన్నుపెట్టు అగచాట్లను సైచియుందువో?...నీ వెట్లుచేసిననూ నాకు తృప్తియన్నది ఉండదు- ఈ పాడుచెవులు ఎట్టిపాపవార్తను విననున్నవో!

(శంభూజీ వచ్చును)

శంభూ—(స్వగ) హసీనా కొప్పగించిన పని అది నెరవేర్చగలదో లేదో సంశయమే. అభిసారికాపాత్రము నది ఎంత చతురతతో అభినయించిననూ సమయమునకు దాని ధైర్యము

క్రుంగిపోయెనా ఘట్టిమునగును. కనుక దాని చేత కాక మిగిలియున్న దానినీ బాలిశుడు నేను వేరప్పనట్లు చేతును. అది బ్రతికి యుండెనా నా పన్నుగడ బయలుపడుటకు సాక్షియగును. కావున, త్వరలో దాని కాయువున్నూడు యత్నము చేయవలెను. హసీనాచేత కానీ, వీనిచేత కానీ శివాజీ మడిసినచో మహారాష్ట్ర రాజ్య రక్షిణ వాని భార్యలకు విశ్వాసపాత్రుడనైన నాచేత జిక్కక తప్పదు... సువేం ప్రాంతము నాచేతులనుంచి హఠాత్తుగా లాగుకొనిన ఆదౌర్భాగ్యుడు తన యావద్రాజ్యమూ ఇంత త్వరలో నాకు కరగతమగునని కలనైన దలచియుండడు కదా! బుద్ధిబలమన్న నిట్లుండవలెను. (ప్రకా) ఏమి దొరగారూ, రాత్రి నిద్దర చక్కగా పట్టినదా?

మహా—నాబోటి దౌర్భాగ్యున కెంత నిద్రపట్టగలదో నాకూ అంతే పట్టినది. నిలువెల్ల నీఅయి యుండు నాకు నిద్ర మెక్కడిది.

శంభూ—విపద్దశయందును సంతసము చెందుట కవకాశ మప్పుడప్పుడు చిక్కును. స్వజనదుఃఖము స్వసుఖమును చెరచునట్లు స్వజనసుఖము స్వదుఃఖమును తొలగించును.

మహా—నిజమే కాని నా ప్రకృతావస్థయందు నా స్వజనసుఖము నెరుంగుటెట్లు? ఒకవేళ శత్రుపక్షము వారి మూలమున దాని నారయుదమన్ననూ వారిమాటలు నమ్ముటెట్లు? అసత్యమూ కపటమును నన్ను వంచించుటయందు వారికి ముఖ్యసాధనములు, అందుకు వారి ననవలసిన పనిలేదు,

శంభూ—శాస్త్రవపక్షమువారు తమవార్తలకు తగిన నిదర్శనములను చూపిన వాటిని నమ్మరా?

మహా—అట్లు చేయుటవలన వారి కేమిలబ్ధి కలదు?

శంభూ—శతృత్వ మిత్రత్వము లాగంతుకములనియు మానుషత్వము శాశ్వతసంబంధమనియూ నిర్ధారితము కాదా?

మహా—మీమాటలు నాకర్థము కాలేదు.

శంభూ—మీకెట్టెనుట మీబద్ధవైరిశిరము ఛేదింపబడినచో మీకు జాలిగొల్పునా?

మహా—ఏమీ! మాతండ్రిగారి శిరమును ఛేదించిరా?

శంభూ—లేదు. నేచెప్పునది ఉదాహరణము. పోనీ, ఇంకొకటి చెప్పెదను. మీబద్ధవైరి తనకత్యంతప్రియుడగువాని మరణవార్త విని ఏడ్చుచుండ మీ బోటి యుదారుల హృదయము కరగిపోదా?

మహా—మీవచనములు సందిగ్ధముగా నున్నవి. నా ప్రియురాలకు హసీనావిషయమున నేదైన వైపరీత్యము ఘటిల్లినదా? త్వరగా చెప్పుము.

శంభూ—నేనొక ఉదాహరణమును మనవిచేసితిని గాని జరిగినదాని గూర్చి ప్రసంగించలేదని ఇదివరకే చెప్పినాను.

మహా—నిదర్శనమును బట్టి విషయము నూహింపవచ్చును, నిదర్శనమింత భయావహముగా నున్నది గనుక విషయముకూడా అంత భయావహముగా నుండవలెను.

శంభూ—ఆవిషయము భయావహమగునో కాదో,

ఎంత భయావహమైనదో- వీటిని గురించి భిన్నాభిప్రాయము లుండవచ్చును.

మహా—లజ్జాకరమైన స్థితిలోనుండుటకన్న స్త్రీ మరణించుటయే మేలని చాలామంది అభిప్రాయపడుదురు.

శంభూ—మీా యభిప్రాయ మదికాదా ?

మహా—హసీనా విషయమున మృతి నూహించుట కూడా నాకు దుస్సహమే. ఇంక వక్రోక్తి వర్జించి స్పష్టముగా మాటలాడుడు. ఆమె జీవించియున్నదా ? ఆ సౌకుమార్యము తలపునకు వచ్చునప్పుడు ఆమె ఇట్టి విపత్తియందు ప్రాణములు వీడెనన్నను నాకు వింతగా తోపదు.

శంభూ—మీా రట్లు తలచవద్దు. ఆమె శరీరస్థితి మునుపటి కన్న బాగుగా నున్నది.

మహా—మునుపటికన్న బాగుగానుండుటకు హేతువు కానరాదు, సరేకదా, అప్పటివలె నుండుటకూడా ఆశ్చర్యమే.

శంభూ—ఇంతవరకూ ఆమె దేహస్థితిని గురించి చింతిలుచున్న మీారు ఆమెసేమ మెరిగి అంతగా సంతసించిన ట్లగపడదే ?

మహా—బ్రతికియుండిన ఏమి ప్రయోజనము? ఆమెకు సంతస ముండదు.

శంభూ—అయ్యా, నే నసత్య మాడను; ఆమె యిప్పు డానందమున తులతూగుచున్నది.

మహా—ఆమె శరీరస్థితియు మానసిక వ్యవస్థయు మును

పటికన్న బాగుగ నున్నదంటిరి. మీ అభిప్రాయము నాకు గోచరించ లేదు.

శంభూ—మానస మానందమయ మగుటచేతనే శరీరారోగ్య మతిశయించినది.

మహా—ఇది సత్యమని నే నెంచను. నా వియోగమున ఆమె కానందము కల్గుటెట్లు ?

శంభూ—ఆవియోగముచే ఆమెమనోరథసిద్ధికి ఘటిల్లిన విఘ్నము తొలగి యుండవచ్చును.

మహా—నా వియోగముచే ఆమెకు సఫలము కాగల మనోరథ మామె కేది ఉండగలదు ?

శంభూ—మీయందలి అనురాగ మంతరించెనేమో ?

మహా—ఇది అసంగతము, అసంభావ్యము. నా యందలి అనురాగ మంతరించుటకు నే నేమీ చేయలేను. నవ్వులకైన ఆమెతో నేనెన్నడూ కలహించ లేదు, కలలోనైన ఆమెను కసరలేదు.

శంభూ—మి మ్మిప్పుడామె లెక్కింపకుండుటకు మీ నిష్ఠురప్రవర్తనము కన్న వేరు కారణము కలదేమో ?...జయశాలియు మీకన్న నధికు డగు వీరు డెవడైన ఆమెచిత్తాకాశమున పొడచూపకూడదా ?

మహా—ఇదివరకే అట్లు జరుగకుండుటకు హేతువేమి?

శంభూ—అన్యోన్య సందర్శనము కాకపోవుట చేత కావచ్చును.

మహా—నే నామెదృష్టిపథమునుండి తొలగినవెన్క వా డామెకంట పడెనా?

శంభూ—మీా యిద్దరికి వియోగము కలుగజేసిన వాడు ఆమె కంట పడినవాడూ ఒక్కడే ఏమో?

మహా—ఏమీా, అబాజీసోన్ దేవా?

శంభూ—ఆకోతి నేస్త్రీ మోహించును? నేనుసయము శివాజీ మహారాజుగా రిచ్చటికి వచ్చుట మీారెరుగరా?

మహా—శివాజీ వచ్చినతోడనే హసీనా వానికంఠమున పుష్పహారము వేసినదా?

శంభూ—ఎంత ప్రేమయున్న నట్లు చేయుటకు కుల కాంత తెగించునా?

మహా—సరిసరి- ఈకులకాంత తన కాంతు నేకాంత ముగా సందర్శించుట కేవేని ఏర్పాటులు చేసియున్నదా ఏమి?

శంభూ—నేటిరాత్రి నాప్రయత్నము మూలముననే ఆమెకు మహారాజు దర్శనము ప్రాప్తించగలదు.

మహా—ఇట్టి సందర్భమున మధ్యవర్తిత్వము నానంద ముతో స్వీకరించిన నీచుడు కులకాంతల కవమానము చేకూ ర్చుటకు వారియెడ ఎట్టి యపదూరునైన సృజించుటకు వెను దీయబోడు.

శంభూ—కులకాంతల వ్యర్థముగా అపకీర్తిపాలు చేయు వా డుండునా?

మహా—నాభార్య దుష్కృత్యముల నాచెవిని వేయు

టకు మీా కేల పూనితిరి;

శంభూ—ఆ కులట మోసగించిన భర్తచే దానికి తగిన శిక్ష చేయించుటకు మీా యెడల నాకుగల వైరభావము వదిలి మీాకడకు వచ్చితిని. అట్టిస్త్రీ తన జనమునకే కాక మానవ కోటికే శత్రువని భావింపనగును..

మహా—ఆమె నాయెడ నింత ద్రోహము తలపెట్టు నని నేను నమ్మజాలను.

శంభూ—అట్లయిన ప్రత్యక్షప్రమాణముతో మీాకు పనిలే దన్నమాటే!

మహా—ఏమీా? ప్రత్యక్షప్రమాణమా! మీారు నాకు ప్రత్యక్షముగా నేమిచూపగలరు? నా హసీనా శివాజీని ప్రేమ భిక్ష పెట్టుమని యాచించుట చూపగలరా? వానిచే ధిక్కరింప బడి వాని పాదములకు మొక్కుచున్నట్లు చూపగలరా? దైన్యభావమొందిన దాని మోమును వీక్షించి శివాజీ జాలి గొని దాని నక్కున జేర్చి ముద్దులతో నింపిన దృశ్యము చూప గలరా?......ఎందుకీ వ్యర్థప్రలాపములు?

శంభూ—ఇట్టి దృశ్యములే మీాకంట బడినప్పుడు మీా కన్నులనుకూడా మీారు విశ్వసించరేమో?

మహా—ఆ హసీనా నా కంటిలోని పాప. అదే నన్ను మోసగించినప్పుడు చైతన్యములేని నా కన్నుల నే నెట్లు విశ్వ సింతును?

శంభూ—తనభార్యా దుష్ప్రవర్తనముల విశ్వసింప

జాలక తనకన్నులే విశ్వసనీయములు కావని యెంచు వెర్రి బాగులవానిని చూడ నాకు జాలిపుట్టుచున్నది. ఇట్టి అగాధ భర్తృప్రేమ నెంచియైన ఆమె మోసగించ కూడదు.

మహా—తన్నంత ప్రేమించిన భర్తను మరచి కంట పడిన క్రొత్తవానిని వలచుటకు హసీనా వేశ్య కాదే! సర్దారు గారూ! దాని దుష్టచేష్టల నా కగపరిచితిరేని నేను మీకు చెప్పినచొప్పున నడుచుకొందును.

శంభూ—అట్లయిన నామె సూపు మూపెదరా?

మహా—అబ్బా! ఎంత మాటాడితిరి! తనప్రేమనెల్ల నాయందు నిక్షిప్తముచేసి పలుసారులు నావక్షమున కీలించిన ఆమెశిరమును నేను ఛేదించవలెనా?

శంభూ—మిమ్ము అధఃకరించి అన్యుని వక్షమున నామె వాల్చిన శిరమును ఛేదించుటకు మీకు వెనుదీయనేల?

మహా—అయ్యా! ఆమెయెడ నాకెట్టి గాఢప్రేమ యున్నదో ఎవ్వరూ ఊహించలేరు. నా కోపావశమమునకు దాని వధించుటకన్న నేనే ప్రాణహాని కావించుకొని ఆమె కోర్కె నిరాటంకముగా నెరవేరనిచ్చుటమేలని నాకు తట్టుచున్నది.

శంభూ—ఇది ద్రబము కాదు.

మహా—ఏల?

శంభూ—మెత్తనైన మీచిత్తమును వశపరచుకొన్నది కావుననే ఆమె అట్టి నిందాస్పదమైన పని చేయసాహసించి

నది-సరే, మీ రాత్మహత్య కావింతురు. దాని పరిణామ మెట్లుండునో ఇంచుక యోచించితిరా? ఆమె స్వేచ్ఛాచరణ మున కాటంకము లేకపోవుట సరే, ఇక ఆమె నుదాహరణ ముగా గొని అన్యస్త్రీలు దురాచారప్రవర్తకు లగుదురు. నాలిముచ్చులు నలుగడల చెలరేగుదురు. ఆమె దుష్ప్రవర్తన మున మీవంశమునకు శాశ్వతమైన మచ్చ సంక్రమించకుండ జేయుట మీకు విధికాదా? ఆమె జీవించియుండునంతవరకు మీకులమునకూ శీలమునకూ ఎంత హైన్యము ఘటిల్లునో ఇం చుక యోచింపుడు. ఆమెపై మీకుగల అవ్యాజప్రేమవృత్తి మునకు విషఫలము జనించెను. కావున ఆమె నంతమొందిం చుడు. తద్రక్తప్రవాహమును కన్నులార గాంచి శోకాశ్రువుల మోదాశ్రువులుగా మార్చుడు. ఇంకొకటి, ఆ కులట దుండ గముల ప్రత్యక్షముగా చూచునప్పుడు ఆమెనొక్కర్తెనే చంపి నంతమాత్రమున పూర్ణఫలముండదు. దానితోకూడ దాని ప్రియుని అంతమొందించవలయును. శివాజీమహారాజు నాకు ప్రభువైయుండ మీకిట్లు బోధించుటవలననే నెంతనిరపేక్షా వర్తనమునకు గడంగుచుంటినో, కులకాంతలు దుష్టవర్తన మాచరించుట చూడ నా కెంతరోషము జనించునో మీరే యూహించుకొనుడు. శత్రుశేషమును సమయించిన పిదప మీరు స్వతంత్రులు కావున ఆత్మహత్య యథేచ్ఛముగా నొన రింపవచ్చును. ఇట్టి సందర్భమున మూడువధలు జరుగుట సర్వసామాన్యవిషయము.

మహ—ప్రేమచూపుటకన్న కర్తవ్యనిర్వహణము యోగ్యతరము, కులకళంకినిని కూల్చుట అత్యావశ్యకము; మిండగానితో గూడ దానిని మృత్యుదేవతకు బలియిచ్చి అమితానందమున ప్రాణముల బాసెదను.

శంభూ—అది అత్యుత్తమము.

మహ—ఇంతతో మీరు స్వస్థులని యెంచవద్దు. మీరిప్పుడు నాతో చెప్పిన విషయములు నాకంటబడకున్న ఆ పాపదంపతుల హరింపనున్న ఖడ్గము మీకంఠముపై బడునని నమ్మెదు.

శంభూ—అందు కేమికొదవ? ఇక నాకు సెలవొసంగుడు. సాయంకాలమునకు కావలసిన పరికరములతో మీకడకు వచ్చెద. నావెంబడి వచ్చుటకు సంసిద్ధులైయుండుడు.

మహ—నే నిప్పుడే సిద్ధముగా నున్నాను.

(తెర వాలును)

శంభూ—(బయటికి వచ్చి) నేదలచిన కార్య మింత వరకూ సానుకూలముగా నెరవేరినది. ఇక శివాజీ విశ్రామాగారమును పువ్వులతో నలంకరించవలెను. ప్రక్కగదిలో వాని భార్యలను, రెండోదానిలో మహమ్మదును ఒండొరులకు తెలియకుండ కూర్చుండబెట్టు ఏర్పాటులు చేయువలెను. అట్లొనర్చితినా శివాజీహసీనాల సంభాషణ వారందరికీ వినబడును... ఆబాజీని ఈకుట్రలో చేర్చలేదు. మంత్రి మాఱు చెవులలో పడకూడదు, నామతమున పొల్లవచెవినైన నంట

కూడదు. "మంది చేరితే మఠమునకు చేటు". ఆబాజీకి నాపన్నుగడ ఏమాత్రమైన చెవిసోకినచో ఈసరికే నన్నంత మొందించుటో లేక బందిఖానాలో పడద్రోయుటో జరిగి యుండును. అదే త్వరగా ఇటకే వచ్చుచున్నాడు.

(ఆబాజీ వచ్చును.)

ఆబా—మామగారూ, సుబేదారుకొడుకు జాడ గాని కోడలిజాడ గాని తెలిసినదా అని ఆబాసాహెబు నేడు నన్న డిగినాడు. ఈసాయంత్రములోగా వారి నాతని సముఖమున నిలుపుదునని ఒప్పుకొన్నాను. ఇటుపైని వారిని దాచియుంచు టకు వీలులేదు సుడీ.

శంభూ—నేటిరాత్రి హాసీనాను శివాజీయెదుట నిలుప నున్నాము కదా, ఆమె నొకసారి చూచి మోహవాగురుల జిక్కి ఆత డామెతో ప్రసంగించెనా సర్వమూ మరచిపోవును. ఐనను దానిమకని నేటిరాత్రి ఆ మేడలోనే యుంచెదను. హాసీనాప్రశంసలో బడిన శివాజీజ్ఞప్తికి మహమ్మదు రాకుండు టయే మేలు, లేకున్న అతని కాయువు మూడినదన్నమాటే.

ఆబా—నేను నెరవేర్చవలసిన పనులు చాలాయున్నవి. ఊపిరితీయుటకైన తెరపిలేదు. మొన్నటి లూటీలోసంపా దించిన వస్తుచయమెల్ల ఆబాసాహెబెదుట పెట్టునురు, యుద్ధచతురులకు బహుమానము లీయవలెను, ఎన్ని ఏర్పా టులు చేయవలసియున్నది!

శంభూ—కొలువు ముగిసినతోడనే త్రిభువనస్థమున

సాటిలేని రత్నమొకటి మీకులభించినదనియూ దానిని నిండు కొల్వున జూపుట భావ్యముకాదని తలచి ఏకాంతమున జూపుటకు దాచియుంచితిననియూ తెలిపి వెంటనే ఆమెను లోని కంపుడు.

ఆబా—మీ ఆలోచన బాగుగా నున్నది. అట్లే చేసెదను. (పోవుదురు)

—ఐదవ రంగము—

(గుల్‌జార్ అమీనాలు)

గుల్—అమీనా, తుదకు నాహలుక్కాను నేను తెచ్చుకొంటిని. శూరుల కేదైన సులభసాధ్యము సుమా.

అమీ—భుజశక్తిచేతనే పొందగల్గితిరా?

గుల్—మరేమి? పురుషులు భుజబలముచేతనే సర్వమునూ నిర్వహింతురు.

అమీ—ఇంతపని నెరవేర్పగలిగిన ఆ కంకణము లెంత బరు వుండునో!

గుల్—(స్వ) అఃఆః! దీనికి తెలిసినట్లున్నదే? (ప్రకా) నీ పరియాచకము నా కర్థము కాలేదు. నేను కపటమన్న నెరుగను.

అమీ—పోటుబంట్లు దర్బారునకు గాజులు తొడుగుకొని వెళ్ళుదురా?

గుల్—అది నీ కెవరు చెప్పిరి?

అమీ—మిమ్ము జూచినవారే. ఊళ్ళో అంతట ఇదే ప్రస్తావము- లావుగా పొడవుగానూ ఉన్న ఒక స్త్రీ దర్బారుకు వచ్చి తనహాలు కా్కా- విప్పించుమని మహారాజుగారిని వేడుకొనగా, ఆమె కపటస్త్రీ అయియుండునని వారి కనుమానము కలిగిననూ ఆడవారియందలి ఆదరముచే రాజుగారు సందేహము బైటపెట్టలేదని ప్రతివారూ చెప్పుకొనుచున్నారు.

గుల్—చూచితివా? స్త్రీవేష మెంతచాకచక్యముతో వేసిననూ నా పురుషత్వము శివాజీవంటి శూరుని చిత్తము నాకర్షించినది. నా పురుషత్వము నీమనము నాకర్షింప లేకపోయెగదా?

అమీ—మీయందు గొప్ప ప్రజ్ఞ యున్నది. అందుననే మీరు స్త్రీవేషము దాల్చినప్పుడు పురుషులుగానూ పురుష వేషమున నున్నప్పుడు స్త్రీగానూ కానవచ్చుచుందురు. మీమాటలలో పస ఏమీ కానరాదు; బంటువృత్తి మాని వెనకటి వృత్తినే స్వీకరించుట మేలు, అందులోనైనా మీరు రక్తస్రావము పుష్కలముగా కావించుచుందురు.

గుల్—అట్లైననా యాశలన్నీ అడుగంటవలసినదేనా? ఆ విందులూ, ఆ రకరకాలమద్యమూ, అంతఃపురమూ-

అమీ—ఏమి యంతఃపురము, ఏమి కథ-మిమ్మో స్త్రీ అని భావించి ఎవరైన వారి అంతఃపురమునకు కొనిపోకున్న నదియే చాలును.

గుల్—నా కెట్టి ఆశాభంగము కలిగిననూ నీవు దయ దలచి నాకు భార్యవైతివేని నాదుఃఖముల నెల్ల మరతును.

అమీ—నే నిట్టి స్త్రైణునకు భార్యను కాజాలను.

గుల్—నీవు గీసినగీటు దాటనని ప్రమాణము చేసె దను.

అమీ—అదేమి గొప్ప? భార్య మగనిపై తన అధి కారమును చలాయించదా?

గుల్—నీ వంతఃపురమున నుండి నన్ను బానిసెల బహిఃపురమున నుంచిననూ నేను కడుసంతోషముతో నం దుందును. నా కోర్కె తీర్పవా?

అమీ—నేను స్వతంత్రను కాను. నా యజమాను రాలి సమ్మతిని పడయవలెను.

గుల్—మీ రాణిగారు తాము స్వయముగా శివాజీ అంతఃపురమునకు పోవుట లేదా? వారు నిన్నేల ఆటంకపర చెదరు?

అమీ—తినబోవుచూ రుచి యడుగనేల? ఏమి జరుగ నున్నదో కనిపెట్టి ముందుగతి నిశ్చయించవచ్చును.

గుల్—నీ యిష్ట మెట్లో అట్లే జరుపవచ్చును.

అమీ—అమ్మగారితో మీరుకూడ పోవలయును కదా? ఆలస్యమగుచున్నది.

—:ఆరవ రంగము:—

(శివాజీ ఆభాజీసోన్ దేవులు)

శివా—నేడు ఏలొకో నాచిత్తము వ్యాకులపడు చున్నది.

ఆబా—తెల్లవారినది మొదలు చాలా శ్రమకోర్చి యుంటిరి, కావున అలయుట సహజమే. అందుచేత ప్రభువు వారి మానసము కలతచెంది యున్నది.

శివా—ఇది ఒళ్ళు అలయుటచేత గాని మానసిక శ్రమచే గాని కలుగునది కాదు,అవి నాకు చిరతరాభ్యస్తములే, నేను వాటిని లెక్క సేయను.ఏదేని పాపకర్మ మాచరించునపుడు చిత్తములో సంభవించు కలవరము నేడు నా కనుభవసిద్ధమైనట్లున్నది. ఏమీ తోచకున్నది.

ఆబా—మీ ప్రవర్తనకు వ్యతిరేకమైన పని నేడేమి జరిగినది?

శివా—నేడే అననేల? ప్రతియుద్ధమున వీరులకు లజ్జాకరమైన లూటీ చేయవలసివచ్చును. ఈ సర్వసామాన్యమైన కలికాలపు రాజనీతికన్న ప్రశంసనీయమగు నీతిపథము నేర్పరుపవలెనని నేను చేయు యత్నములన్నియు నిష్ఫలము లగుచున్నవి. శాత్రవుల సొత్తునైన దోచుకొనుట నాయభిమతము కాదు, ఇక నిరపరాధులగు ప్రజల ధనముమాట చెప్పనేల! వేరుపాయము తోచదాయె. ధనము లేకున్న సైన్యమును

కూర్చజాలము, పారితోషికము లిచ్చినగాని భటులు పరాక్ర మించరు; స్వరాజ్యప్రాప్తికి చాలినంతసొత్తు నా పూర్వు లార్జించి యుంచలేదు, నిధినిక్షేపములు నాకు దొరకలేదు.

ఆబా—చేతజిక్కిన ద్రవ్యమునుకూడ ప్రభువువారు వాపసు చేయుచునే యున్నారు.

శివా—భవానీదేవి కటాక్ష మున్నచో ద్రవ్యమునకు కొదవ యుండదు. అప్పుడు పరులసొమ్ము నపహరింప నవ సరముండదు.

ఆబా—మీ రించుక విశ్రాంతి చెందితిరేని చిత్త క్షోభకొంత ఉపశమించును. విశ్రామాగారమును చక్కగా నలంకరించితిమి.

శివా—ఆహా! ఈ గవాక్షమునుండి వొచ్చుచున్న మందమారుతము భవనమున కెదుటనున్న జలధారాయంత్ర ములనుండి ఎగయు నీటితుంపరలతో నిండి ఆయాసము నచిర కాలమున అంతరించుచున్నది. ఇందలి పటములు నవరస దృశ్యములచే కనువిం దొనర్చుచూ భారతభూమి ప్రాచీనేతి హాసము కన్నులకు గట్టుచున్నవి. క్షణభంగురములగు రూపా కారములకు చిరస్థాయిత్వ మాపాదించి భగవత్సృష్టికన్న మానవసృష్టియే మేలని తోపించు ఈ చిత్రలేఖనము లోక మున కెంత యుపకార మొనర్చుచున్నది! దేశకాలావచ్ఛిన్న ములగు వస్తువుల కాకట్టడుల మాన్పించె గదా? ఇందలి వస్తువులన్నియు ఉత్కృష్టము లగుటచే ఈగది రత్నభాండాగ

మన నొప్పును.

ఆబా—మహాప్రభూ! అనర్ఘమగు రత్నమొకటి నేటి లూటీలో నాకు దొరికినది, త్రిభువనముల దానికి సాటి లేదన నచ్చును. దానిని దర్బారులో అందరియెదుట చూపుట భావ్యము కాదని ఏకాంతమున ప్రభువువారి కర్పించుటకు నిశ్చయించితిని. అది తమశ్రమ సంతతిని అపనయింపగలదు.

శివా—ఈ దాపరికమూ రహస్యసందర్శనములన్న నాకు గిట్టదని మీరెరుగరా? అదీకాక నా మావళాలు చూడదగని రత్నము నావద్ద నుండదగునా? వీరమాతల గర్భముల యందు జనించిన శూరరత్నములతో పరిచయమొనర్చుకొనుటకు రాళ్ళగనినుండి వెలువడిన మీ రత్నమున కర్హత యుండదని నా అభిప్రాయము.

ఆబా—మహాప్రభూ! ఈ యపరాధమును మన్నింప వేడెదను, ఇంకమీద నిట్టి పొరపాటు జరుగనీయను.

శివా—సరే, దాని గొనిరండు. (ఆబాజీ పోవును) ఎంత విలువగల రత్నమైనా నేను దానిని ధరించక అమ్మి స్వారాజ్యప్రాప్తికి తగిన పరికరముల సేకరింతును. (హాసీనా వచ్చును) ఏమిది? ఈ అపురూప యవనవనిత ఎవతె? పుష్పాలంకారము చేతను వింతవాసనలగుప్పు అంబరములచేతనూ పరివృతయై ఇలగల వనితల మీరిన యింపుసొంపు గొల్పు వినయమర్యాదాది భూషణములతో తలవంచి నిలిచి

నది! సాధ్వీమణీ, ఇన్ని చౌకీపారాల దాటి నీ విచ్చటికి కెట్లు రాగల్గితివి ?

హా—మహారాజా, న న్నెవ్వరూ ఆటంకబెట్టలేదు ; పౌరాజవానులు నన్నుచూచి నివ్వెరపడిరి.

శివా—ఇం దాశ్చర్యమేమి ? ఆరోగ్యము, తారుణ్యము, సౌందర్యములతో నిండిన సీయందు నిర్మలత్వము, నిష్కాపట్యము, సౌజన్యము ప్రతిఫలించుచున్నవి. ఇవి ఎట్టి వారినైన తబ్బిబ్బు చేయగలవు.

హాసీ—(స్వ) ఈతడా శివాజీ! ఈతనిగూర్చి నేను విన్నదానిబట్టి అతి భయంకర రూపుడని భావించియుంటిని. ముఖము నందౌదార్యము దయయూ, తాండవమాడుచున్నవి... కాని బాహ్యస్వరూప మంతరంగ ప్రవృత్తికి విపరీతముగా నుండవచ్చును, ఇందుకు నేనే తార్కాణము. సౌశీల్యమంతయు కేవలాభినయమని యెంచి భర్తృఘాతకుడగు వీనిపై పగ దీర్చుకొనవలయును.

శివా—యువతీనతంసమా, నీవు తోవ తప్పినావు ; నీ కెవరితో పని గలదు ?

హాసీ—ప్రభువువారితోనే.

శివా—అటులనా ? ఏమి పని ?

హాసీ—మీ రాజ్యమున ఉన్నతపదవియందున్న నొక వ్యక్తిపై నేను ఫిర్యాదు చేయవలసియున్నది.

శివా—ఆ యధికారి దుండగ మెట్టిది?

హసీ.—ఆతడు దొంగిలించినాడు.

శివా.—అట్లైన నేడు దర్బారునకు నీ వేల రాలేదు? స్త్రీలనుండి అపహరించిన వస్తువులను వాఘను చేయుదుమని నీవు వినలేదా... పోనీ ... ఇప్పుడైనా మించిపోలేదు. నీ వస్తు వేది దొంగిలింపబడినదో చెప్పితివేని వెంటనే యిప్పించెదను.

హసీ.—అది దొరుకునది కాదు.

శివా.—నీ కా చింత వలదు-దాని హరించినవా డెట్టి అధికారియైనను సరే, వానిచేత నీ వస్తువు నీ కిప్పించెదను.

హసీ.—దానికి రూపరసగంధములు లేవు; కావున తెచ్చిచ్చుటకు వీలులేదు.

శివా.—నీకు మానభంగ మొనర్చెనా? చెప్పు మా ఖాలు తెలపగా.

హసీ.—లేదు, లేదు-ఆవస్తువు హరింపబడినదని నాకు చింతలేదు; తత్కాలమున సుఖమే కలుగుచున్నది.

శివా.—వింతగానున్నది! వస్తువు పోయెనని చింత లేదా? అట్లైన ఫిర్యాదుచేయుట కవకాశ మేది? నీ కిప్పుడేమి కావలయును?

హసీ.—అతడు దొంగిలించిన వస్తువువంటి దాతని వస్తువు నాకు లభించునట్లు చేయగోరెదను. ఆతడుహరించినవస్తువు నాకు లభించుట అసంభవము కావున దానిసాటి వస్తువును నాచుకొనినయెడల ఊరట చెందెదను.

శివా—నీ మాటలు నా కర్థముకాలేదు-నీ వేదో ప్రణయమునకు సంబంధించిన ప్రస్తావము చెప్పునట్లున్నది.

శివా—ప్రణయరాజ్యమున చోరుడే న్యాయాధికారి కావున, నీప్రేమను హరించినవారికడ ఫిర్యాదుచేయుము, వారే తగు విచారణచేసి నీకు రావలసిన దాని నిప్పించెదరు.

హసీ—మీ యానతిలేక అతడు నన్ను ప్రేమించుటకు సాహసింపడు.

శివా—బాగుబాగు! అతడు నిన్ను ప్రేమించుటకు నాజోలి యేల?

హసీ—ఆతడు హిందువు, నేను మహమ్మదీయ వనితను, మా పరస్పరప్రేమ మీకు సమ్మతము కాకపోవచ్చును.

శివా—మీ పరస్పరానురాగము మీ చిత్తవృత్తుల ననుసరించి యుండును. రాష్ట్రహితమునకు ప్రతికూలము కానిచో వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు నే నడ్డురాను.

హసీ—అతని కిప్పటికే ఇద్దరు భార్యలు కలరు!

శివా—అట్లైన ఆతని యిష్టము, ఆతని భార్యల యిష్టము; దేశశాసనము నతిక్రమింపకుండిన అందు నాప్రమేయమే లేదు.

హసీ—ఈమాట నాకు సంతసము కూర్చుచున్నది.

శివా—ఇంతకు మిక్కిలి నన్నడుగదలచినది లేకున్న కాలయాపన మొనర్పక నీవారిని నీవరుగ వచ్చును.

హాసీ—నా ప్రియు డీ మేడలో నుండుటచే నే నిటనుండి కదలలేను.

శివా—పోనీ-ఆతని నీచెంతకు రమ్మందునా?

హాసీ—మన ఏకాంతవాసమున మూడవవానితో నేమి పని? మహారాజా! మీరు యుద్ధములయందును రాజ్య పరిపాలనమునందునూ అతిచతురులని పేరువడసిన ప్రభువులు కదా, పరాక్రమాతిరేకమున పరుల రాజ్యముల స్వాధీనపరచు కొనినట్లే ప్రతాపముచూపి లలనామనో రాజ్యములపై దాడి వెడలరేల?... ఆఁ...ఇది యొకవింత కాదు-మీకు ప్రణయవిద్య నేర్పదగిన స్త్రీ ఇంతవరకూ చిక్కలేదు, ఆ యుద్యోగము నాకు ప్రసాదించెద రా?

శివా—ఇది నన్ను కోరదగిన కోర్కె కాదు.

హాసీ—మహాప్రభూ! మీ శౌర్యమును గూర్చియూ యుద్ధచాతుర్యమును గూర్చియూ వినియుంటిని-కాని మీ రెంతశూరులో అంతసౌందర్యవంతులని యిప్పుడు నాకు తెలిసినది.

శివా—సౌందర్యమా!...లంకలో హారిశబ్దమువలె మహారాష్ట్రమున సౌందర్యము పూజ్యము, మీ ఆగ్రాయందలి భవ్యప్రాసాదముల యెదుట మా పునామేడ లెట్లుండునో మీ అందము ముందర మా చంద మట్లుండును. మీ శరీరములు తాజ్‌మహాల్ వలె నిగనిగలాడుచుండ, మా శరీరములు సహ్యాద్రిశిఖరమువలె మోటుగా నుండును. అదీకాక శరీర

సౌష్ఠవము గై మీవారివలె మేము పూనికతో పాటుపడము. ప్రకృతియు లలితకళలునగా మీవారికిపోలె మాకుతోడ్పడవు-మాకు సౌందర్య మబ్బుటెట్లు? అది సుఖమునబుట్టి సుఖము ననే పెరుగును. ఆజన్మమూ సౌఖ్యమెరుగని మాకు సౌందర్య మెట్లొదవును?

హసీ—మీయందు వాస్తవముగా సౌందర్యము కలదో, లేక మిమ్ముచూచి నేనట్లు భ్రమపడుచుంటినో చెప్పజాలను- స్త్రీ చిత్తము స్త్రీలకుకూడ దురవగాహము- ఏది యెట్లున్నను నాప్రేమ మీయందు లగ్నమైనదని చెప్పుట కాక్షేపము లేదు.

శివా—సౌందర్యమువలెనే ప్రేమయు సుఖముపై నాధారపడి యుండును. మీవా రెన్ని శతాబ్దములనుండియో సుఖమున నోలలాడుచుండుటచే మీకు ప్రేమవ్యవహారములు మెండు, ప్రేమరాజ్యమున మీ రెప్పుడును వర్తింతురు. మావా ళ్ళేసుఖమును చూచుకొని ప్రేమప్రసంగములలో తల దూర్చెదరు? మాకు స్వాతంత్ర్యము సున్నయగుటచే నిజమైన సుఖమూ పూజ్యమే. పారతంత్ర్యనిగళముచే మా కాలు చేతులు బంధింపబడినవి. స్వేచ్ఛగా నొకఅడుగు వేయజాలము. బెల్లమును చీమలవలె మాయిళ్ళను తురకచారులు ముట్టడించి యుందురు. మేము చేయు పనులూ మే మనుకొన్నమాట లూ తక్షణమే పాదుషావారి చెవి కెక్కును. వారెప్పుడు పైని పడుదురో అను భయముచే మాగుండెలు తటతటలాడుచునే

యుంచును. ఆప్తులతో మాటలాడునపుడునూ అదే జంకు. మా నోళ్ళు, కాలుసేతులూ పారతంత్ర్యమున బంధింపబడి యున్నప్పుడు మాభావములకు మాత్రము స్వాతంత్ర్య ముండునా? ఈ దేశమునకు మేము స్వాములమన్న మాటే మరచినాము. ముందెప్పుడైన నది మాకు స్వాధీనమగునను ఆశ కూడా లేదు. అలవాటుచేత స్వాతంత్ర్యవాసనకూడ మాకు గిట్టకున్నది. తురకల అడుగులకు మడుగు లొత్తుచుండుటయే మాకు సర్వస్వ మనిపించుచున్నది. పారతంత్ర్యవిషముచే నార్ద్రిమగు భారతభూమిని స్వేచ్ఛాబీజములు మొలక లెత్త నేర్చునా?...ప్రేమకు కూడా స్వాతంత్ర్య మున్నది-పెద్దల మాటల నది సరకుచేయదు, లోకాపవాదకు లొంగదు, రాజాజ్ఞనూ ధర్మమునూ అణగద్రొక్కును, జాతిమతభేదములకు గాని శత్రుత్వమిత్రత్వములకు గాని తావుంచక దేశమర్యాద నవలీల నతిక్రమించును. అగాధములైన మహాసముద్రములు కాని, ఆకసమునంటు పర్వతపంక్తులు గాని దానిగతి నిరోధింపజాలవు, ప్రేమ ఇతరులనూ తనవారినీ వేరుగా జూడనీయక సమత నారయుచు ట్లొనరించుచుండును. ఇట్టి స్వేచ్ఛావిహారము పారతంత్ర్యపల్వలమున బడియున్న మాకెట్టు లలవడును?

హసీ—మహారాజా, అట్టి పారతంత్ర్యమునకు మీరు బహిష్కృతులు కావున ఈవర్ణన మీయందు వర్తింపదు.

శివా—స్వాతంత్ర్యభేరీనాదము పారతంత్ర్యసుషుప్తి

యందు గాఢముగా నిద్రించిన మామహారాష్ట్రదేవత చెవుల సోకునప్పుడెల్ల బీజపూరు, గోల్కొండ, ఢిల్లీసింగము లా ధ్వనికదిరిపడి మాయత్నముల నిరోధించుచున్నవి. వారి యాటలు సాగకుండ మాభటులకు స్వాతంత్ర్యాసక్తియను అభేద్యకవచమును తొడగవలసియున్నది. అప్పుడు మాహృదయములందు అజయ్యమైన ఆత్మవిశ్వాస ముద్భవించును. ఇది ఒకటి రెండు వత్సరములలో నిర్వహింపబడు కార్యముగాదు. తలకు మీరినపని దాపుననుండ తన్వీప్రేమరాజ్యముపై దాడి వెడలుటకు నా కవకాశ మేది?

హాసీ—స్వాతంత్ర్యనిర్వహణమునకై పోరుచూ మీరు శ్రాంతులైన తరి మిమ్ము సేదదీర్చుటకు నాబోటి సహధర్మిణి యుండినచో మీయుత్సాహము రెట్టింపదా?

శివా—అందుకు తగిన యేర్పాటులు నాతల్లిదండ్రు లిదివరకే ఒనర్చినారు. నా పెద్దభార్య చతురసంభాషణము తోడనూ నాచిన్నభార్య తనసౌందర్య విభ్రమములతోడనూ నా యుల్లమును రంజిల్లజేయుటకు తగిన సామర్థ్యమును కలిగి యున్నారు.

హాసీ—శివాజీమహారా జెంతప్రతాపవంతుడో అంత రసికుడని నేను తలచుచుంటిని, కాని, అదిభ్రాంతి యనియు భువనమోహినినని అహమిక కల్గిన నా సౌందర్య మాతని యెడ నిష్ఫలమనియూ ఇప్పుడు స్పష్టమైనది.

శివా—నీ సౌందర్య మద్వితీయము కాదని ఎవ రన

గలరు? చైతన్యము గలవారినెల్ల అది జడులను చేయగలదు. పాషాణమువంటి జడపదార్థమునకైన చలనము కలిగించును. ఇక సర్వసామాన్యుడను నే నొకలెక్కా!

హాసీ—వట్టిమాటలవలన ప్రయోజనమేమి? నాదురవస్థ చూచి మీచిత్త మించుకేని కరుగదుకదా? ఆర్తనై వేడుచుంటిని-మీ యందలి యనురాగము మిక్కుటమై నా తనువు పారవశ్యతనొందినది, కీళ్ళన్నియు సడలినవి, అసంఖ్యులగు ప్రజల బ్రోచిన మీ ప్రతాపమునకు అబలనగు నన్ను బ్రోచుట బరువయ్యెనా? అయ్యో!

శివా—బాగుబాగు- ఆర్తత్రాణమున అన్యస్త్రీల నపేక్షించుట— ప్రజల బ్రోచుట యన పరకాంతల నపహరించుట— చక్కని ధర్మసూత్ర వ్యాఖ్యానమే ! నీ సౌందర్యమునకు మెచ్చుకొంటిని. కాని కోరరాని నీకోర్కెను కొనసాగింప జాలను.

హాసీ—నా రూపము మీకు నచ్చుటలేదా? నా మతమడ్డువచ్చెనా?

శివా—రూపమా! మొదటనే చెప్పితినే భువమోహనమని.

హాసీ—సరికటం, దాని చూచుటవలన మీ మానసమున నెట్టికోర్కెయు జనింపలేదా?

శివా—మాతల్లి జిజాబాయి నీబోటి లావణ్యవతియైనచో గాని, నీయుదరమున పుట్టియుండిన గాని నేను

కూడా సుందరుడనై యుందునుకదా అనుకోర్కె జనించినది. కాని అవి అసంభవములని యెరిగితిని.

హాసీ—(చేతనున్న కఠారి పారవైచి) మహారాజా! మోసమాయె. నా ఆశలన్నిటిని ఒక్కమాటతో భంగము నర్చితిరి!

శివా—అదేమి? నీ వే మాశించితివి?

హాసీ—ఈకటారితో మిమ్ము జంపదలచితిని, కాని మీమాటలు వినినతోడనే మనస్సు మారెను.

శివా—ఇందు మోసమేదీ? ఊరక నన్ను చంపవలె నను పాపపుటూహ జనించి తనంతటతానే నశించినది... సరేకాని, నన్ను చంపునంత ఆగ్రహము నీకేల జనించినది?

హాసీ—నాభర్తను చంపినది చాలక నాకు కోపమేల జనించెనని అడుగుచుంటిరా?

శివా—నీభర్త యెవరు?

హాసీ—కళ్యాణప్రాంతపు సుబేదారు కుమారుడు సుహామ్మదు.

శివా—అటులనా! నేను నీభర్తను చంపితినని పగ సాధింప నెంచితివా? సరే-కాని నీపతిని నేను చంపినట్లు నాకు జ్ఞప్తియే లేదు.

హాసీ—అడుగడుగున అనేక దుష్కృత్యము లొనర్చు వారికందొకటి జ్ఞప్తియం దుండునా? గతమున కేమి? నేడు నాకుమానభంగ మొనర్ప నముకట్టలేదా?

శివా——బేలా, నీ అనుమానమును విన్నపిమ్మట నాకు వింత పొడముచున్నది. నే నట్టి ప్రవృత్తికలవాడనైనచో, ఈ తరుణమును వ్యర్థముగా పోనిత్తునా?

హాసీ——ఇది యొక టక్కు. నా మనోభావము నెరిగి పిమ్మట నన్నెటులేని వలలో వేసుకొన నిశ్చయించుకొని యుందురు.

శివా——నాచిత్తవృత్తి నాకంటె నీకు చక్కగా తెలిసినట్లు మాటలాడుచున్నావు! పోసి నీలోపమును నేను తీర్చినచో నీకోపము పోవునా?

హాసీ——నా లోపము తీరు టెట్లు? నాప్రియుని చిర వియోగమున నాకు కలిగిన దుఃఖము ద్రవ్యాదులచే అపనయింప వచ్చునని వ్యవహారజ్ఞులైన రాజనీతిజ్ఞులు తలతురేమో కాని ఆమర్త్యప్రణము మానకయుండుటయే నిసర్గప్రేయసులకు సంతసము గూర్చును.

శివా——నీ భర్తను నేనపహరించితినంటివి కావున అతనికి మారుగా వేరొకపతిని నీకు కూర్చుట నాకు కర్తవ్యము.

హాసీ——నీచవాసనల నెంతఅణగద్రొక్కినను అవి పైకి రాకమానవు. పుట్టిననాటి బుద్ధి పుడకతో గాని పోదు... సరే-ఆభర్త యెవరో ఇంచుక సెలవిచ్చెదరా?

శివా——నీభర్త కీడగు సుందరుని కూర్చినచో నీ కభ్యంతర ముండదు కదా?

హాసీ—దాంపత్యమన్న బజారు బేరమా? అది వర్త కులకు చెల్లును కాని ప్రేయసులకు సరిపడదు.

శివా—సర్వవిషయములనూ నీపతి కీడుదీయని పురుషుడు నీయెదుట నిల్చిన వాని నుపేక్షింతువా?

హాసీ—(స్వ) ఈతడెట్టి కపటరచన కావింపనున్నాడో?

శివా—మానన మర్ధాంగీకారము, ఆబాజీ, (అతడు వచ్చును) ఆ వ్యక్తి సిద్ధముగా నున్నాడా?

ఆబా—మహాప్రభూ, శంభూజీగా రాతని నిదివరకే సిద్ధపరిచి యుంచినారు.

శివా—ఆతని గొనిరమ్మని మామగారితో చెప్పుడు- (అతడు పోవును) సాధ్వీ, నీపతి మృతినొందెనని నీకు దృఢ మైన నమ్మకమున్నదా?

హాసీ—ఆహా! మీచేత జిక్కినవారికి మృతి తప్పునా? ఇక వారిదర్శన మీజన్మమున నాకు కలుగదు.

శివా—నీవు సాధ్వివని ప్రతీతి కలదు. తదన్యులు వరం ప వన్నమాటే.

(అబాజీ, శంభూజీ, మహమ్మదును వత్తురు)

హాసీ—(మహమ్మదును కౌగిలించి) ప్రాణేశా, ఇన్ని నాళ్ళెచటనుంటిరి? మీ రీలోకమును వీడిరని విని నేనెంత తహతహబడితినో మీరెరుగుదురా? ఇంతదనుక నన్ను బాసి యుండి నే డీవిషమపరీక్షలో నెట్లు కడతేరుదునో చూడ వచ్చితిరా? ఇది మీకు భావ్యమా?

శివా—తరుణీమణీ - వ్రతభంగ మొనర్చుచుంటివి- ఇప్పుడైన మెలకువ తెచ్చుకొనుము. పరపురుషు నంటుట పతివ్రతకు భావ్యమా?

మహా—ప్రేయసీ! మనము స్వార్థపరాయణులమై మర్యాద మీరుచుంటిమి. ముందీ మహాత్ముని పాదములపై బడుదము రమ్ము. వీరి యౌదార్యము మూలముననే మన మొండొరుల చూచుకొన గల్గితిమి. నీవు వారినన్న కఠినోక్తులు నాచెవిని పడినప్పుడు నాకు పట్టరాని కోపము వచ్చెను. వారికిగల అసామాన్యస్త్రీదాక్షిణ్యముచే వారు దానిని సరకు చేయరైరి. (మొక్కుదురు.)

హాసీ—నాథా, వారు నిన్ను హత్యచేసిరని అపోహ పడి వారిని నేడు చంప నుద్యమించి, శీలసంపద గాంచి విరమించితిని.

మహా—ప్రేయసీ, నీ వీమహారాజును మోహించి ప్రేమభిక్ష యాచించుట కిట వచ్చితివని విని మిమ్మిద్దరినీ చంపి నే నాత్మహత్య చేసుకొనుటకు నిశ్చయించితిని.

శివా—ఈ అసత్యకల్పనచేసి హత్యావ్యూహము నల్లిన దెవరు?

మహా-హాసీ—(శంభూజీని చూపి) ఈ మహాత్ముడు.

(సఈ సోయరాబాఈలు వత్తురు)

సఈ—మీపై లేనినేరములను మోపి మాచిత్తము లకు కలతగూర్చిన వాడూ ఇతడే.

శివా—(భార్యలతో) మీరుకూడ ఈకుట్రలో చేరిన వారేనా? ఏమి మామగారూ సుపే ప్రాంతమును మీస్వాధీనమున నుంచనందుకు నాపై పగబట్టి మీరొనర్చిన తంత్రమా ఇది?

ఆబా—ఆబాసాహెబ్, వీరి మానసములను కలత పెట్టుటలో నా కెట్టి సంబంధము లేకున్ననూ, నేను నిర్దోషిని కాను. హసీనాబీబీని తమకర్పించి కొన్ని దురాగతముల సల్పుటకు తమసమ్మతిని బడయదలచి ఈవ్యూహమును పన్నుటకునే నొడంబడితిని.

శివా—ఈ దుష్టరచనకు సూత్రధారి మామగారే. ఆబాజీ-మీ నేరమును ఒప్పుకొన్నందుకు సంతసించితిని. స్వరాజ్యస్థాపన మొనరింపవలెనన్న మనవారూ పరులున్నూ సంతసింపవలయును. మామగారూ, మీరు పన్నిన కుతంత్రము సఫలమైనచో నే నిదివరకే ప్రాణములు బాసియుందును. మీప్రాణములను నేను హరించినచో నన్నెవ్వరూ నిందింపరు. మీరు స్వార్థపరాయణులై రక్తసంబంధమేని లెక్కచేయరైరి. న్యాయపరిశీలన చేయవలసివచ్చెను కావున నేనుకూడ దాని నక్కరచేయను. మీరు స్వామికిని, వాని భార్యలకూ, నిసర్గ ప్రేమికులగు ఉత్తమదంపతులకునూ ఒకముహూర్తమున ద్రోహ మొనర్చినందుకు శిక్షారూపముగ మీప్రాణములహరించిననూ అశిక్షతక్కువే యగును. నేను మీ కవమానమొనర్చితినను మిషచే నీదుస్తంత్రము పన్నితిరి కావున మీ

యపరాధము సహజమాట క్షమించి, మీరు విశ్వాసపాత్రు లు కానందున మిమ్ము నా దేశమునుండి నిర్వాసితుని జేసి తిని. (గుల్‌జారు అమీనాలు వత్తురు.)

గుల్—మహమ్మదుగారూ, వారే మీబీబీగారు, ఈ గడియవరకు వారిని కాపాడి తిరుగ మీ కప్పగించితిని, నేను నిర్వహించిన ఈ ఘనకార్యమునకై అమీనాను నా కొసంగుడు.

హసీ—పారితోషికము నొందుటకు నీవు పడిన పాటేమి?

గుల్—ఆనాడు మీచేతిలోని కైజారు తీసుకొనలేదా? అది మీయొద్దనున్న ఏమి అపాయము తటస్థించియుండునో ఇంచుక యోచింపుడు.

మహ—సరే-మాకు తలపని తలంపుగా పునర్దర్శనము లభించె కావున నీకు బహుమతి ఇవ్వతగినదే. అమీనా కంగీకారమయినచో మా యాటంకము లేదు.

(అహమ్మదు వచ్చును.)

అహ—అమ్మయ్య, ఇప్పటికి నాకన్నులు చల్లనాయె. నాకొడుకూ కోడలూ జీవించియున్నారు.

శివా—ఇదే వీరిని మీ కప్పగించుచున్నాను. అన్న మాట నిలువబెట్టుకొన్నందుకు సంతసమాయెను.

అహ—మహారాజా, మీరు ధన్యులు. మీరు కుటిల హృదయులనియు, ద్రోహులనియు వినియుంటిని, కాని అవి

కిట్టనివారి పలుకులని నేడు మా కనుభవసిద్ధమయ్యెను. ఇంత సత్యాచరణము, సౌజన్యము, పరోపకారబుద్ధి, ఇంద్రియనిగ్రహము, క్షమ, దూరదృష్టిగల మీరు మీ సచ్ఛీలసంపద చేతను విశ్వసనీయులగు మీభటుల పరాక్రమముచేతనూ మహారాష్ట్రమును మీప్రభుత్వమునకు లోబఱచుకొని కాలక్రమమున స్వరాజ్యస్థాపన మొనర్తురు. అప్పుడు ఛత్రపతులను మీబిరుదు సార్థకమగును.

ఆజీ—వృద్ధుల మాశీర్వచన మమోఘము—

తథాస్తు. ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.
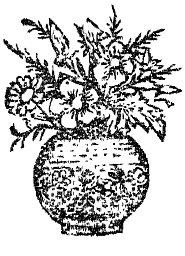
సమాప్తము.